

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАРТИНЮК ЯНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 364-322:394]:355.01(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ,
ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Галузь знань 23 Соціальна робота

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / Я. В. Мартинюк /

Науковий керівник: Спіріна Тетяна Петрівна, кандидат педагогічних наук,
доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Мартинюк Я. В. Волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота. – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням актуальної проблеми забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Метою дисертаційного дослідження є: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

У дисертації *вперше*: введено в науковий обіг поняття «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій», під яким розуміються адміністративно-територіальні одиниці, що зазнали прямих або опосередкованих наслідків збройного конфлікту (фізичних руйнувань, гуманітарних втрат, економічного занепаду, тимчасової окупації чи ведення бойових дій), що призводить до порушення усталених соціальних зв'язків, зростання потреб населення у соціальній підтримці та об'єктивну необхідність цілеспрямованої організації волонтерської діяльності в межах системи соціальної роботи в територіальних громадах; розроблено авторську класифікацію територіальних громад за рівнем воєнного впливу, побудовану на поєднанні наявних наслідків воєнних дій, соціального навантаження та ресурсних обмежень громади, що безпосередньо визначає специфіку організації й забезпечення волонтерської діяльності в різних типах громад (тимчасово окуповані; деокуповані; значно або повністю зруйновані; громади-реципієнти внутрішньо переміщених осіб; громади «сірої зони»; громади в районі активних бойових дій; громади, що перебували в

оперативному оточенні); запропоновано систему індикаторів розвитку територіальних громад, для врахування їх структурних та соціальних відмінностей волонтерської діяльності в різних типах громад, зокрема: рівня розвитку місцевого самоврядування та співпраці громади з владою щодо підтримки та координації волонтерських ініціатив; згуртованості, довіри та активності мешканців у процесі волонтерської взаємодії; ресурсності територіальної громади для реалізації волонтерських програм; життєздатності громади як середовища волонтерської активності; готовності мешканців і локальної влади до дій з організації та підтримки волонтерської діяльності; виокремлено й систематизовано та експериментально перевірено організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, а саме: створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності; розроблено критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, які застосовуються для визначення дієвості організаційно-методичних умов її забезпечення та враховують рівень участі мешканців, ефективність координаційних процесів, сталість волонтерських ініціатив та їхній вплив на відновлення громади;

уточнено: зміст поняття «волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій», що як добровільна, безоплатна, суспільно корисна діяльність волонтерів, спрямована на підтримку населення та відновлення життєдіяльності громади, подолання соціальних, психологічних і гуманітарних наслідків війни, а також посилення її соціальної згуртованості й резильєнтності;

подальшого розвитку набули: теоретичні засади волонтерської діяльності у контексті соціальної згуртованості, сталого розвитку та інтеграції волонтерських практик у систему життєдіяльності територіальних

громад, з урахуванням їхніх трансформацій у воєнний і післявоєнний періоди.

У *першому* розділі дисертаційного дослідження висвітлено ґрунтовний теоретичний аналіз волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, у контексті соціальної роботи та розвитку місцевих спільнот. Розділ спрямований на формування цілісного понятійно-категоріального апарату дослідження та визначення наукових підходів до осмислення громади як суб'єкта соціальної роботи в умовах воєнних і післявоєнних викликів.

Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння територіальної громади, зокрема у працях українських і зарубіжних науковців. Громаду розглянуто як складну соціальну систему, що поєднує людські, інституційні, ресурсні та культурні компоненти, а також як активного суб'єкта соціальних перетворень. Особливу увагу приділено ролі соціальної роботи у процесах розвитку громади, формування соціальної згуртованості, участі мешканців у прийнятті рішень та реалізації громадських ініціатив.

Визначено специфіку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, що функціонують в умовах порушення звичних соціально-економічних, інституційних і міжособистісних зв'язків, характеризуються високим рівнем соціальної вразливості населення, наявністю травматичного досвіду війни, дефіцитом ресурсів та водночас підвищеним потенціалом самоорганізації, солідарності й волонтерської активності, що зумовлює особливу роль соціальної роботи та волонтерської діяльності у процесах їх відновлення й розвитку. На основі аналізу офіційних статистичних даних, нормативно-правових документів та наукових джерел вперше введено в науковий обіг «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій». Окреслено ключові виклики їх функціонування: демографічні втрати, руйнування інфраструктури, соціально-економічну нестабільність, психологічні травми населення, зростання потреб у соціальних послугах.

Запропоновано класифікацію територіальних громад за рівнем воєнного впливу та систему індикаторів їх розвитку. Теоретичний аналіз підтвердив доцільність диференційованого підходу до вивчення таких громад залежно від інтенсивності воєнного впливу, соціального навантаження та ресурсних обмежень, що стало підґрунтям для розроблення авторської класифікації територіальних громад.

Розкрито сутність волонтерської діяльності як важливого засобу активізації мешканців постраждалих громад. Волонтерство розглянуто як форма соціальної активності, що сприяє зміцненню соціальної згуртованості, мобілізації внутрішніх ресурсів громади та підвищенню її життєстійкості. Узагальнено український і зарубіжний досвід організації волонтерської діяльності, визначено її основні напрями, принципи та функції в умовах війни. Встановлено, що в умовах воєнних і післявоєнних викликів волонтерська діяльність набуває ознак цілеспрямованої, організованої та координованої соціальної активності громадян, волонтерських груп і організацій, інтегрованої в систему соціальної роботи територіальної громади, що потребує організаційно-методичних умов її забезпечення.

У *другому* розділі дисертації представлено аналіз сучасного стану та практики волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій з урахуванням різного рівня воєнного впливу, соціального навантаження та ресурсних обмежень громад, а також обґрунтовано організаційно-методичні умови її ефективного забезпечення. Розділ має прикладний характер і базується на результатах емпіричного дослідження, оскільки здійснено комплексний аналіз стану волонтерської діяльності у територіальних громадах, диференційованих відповідно до авторської класифікації типів громад.

На основі анкетування, опитувань та глибинних інтерв'ю, проведених у межах пілотного етапу експерименту, з мешканцями, волонтерами та представниками органів місцевого самоврядування визначено основні

напрями волонтерської діяльності, мотиваційні чинники та бар'єри участі у волонтерстві. Виявлено проблеми фрагментарності волонтерських ініціатив, недостатньої координації між суб'єктами, браку системного навчання та підтримки волонтерів, а також обмеженість ресурсів у громадах. Отримані емпіричні дані було проаналізовано з використанням системи індикаторів розвитку територіальних громад, що дало змогу врахувати структурні та соціальні відмінності щодо здійснення волонтерської діяльності в різних типах громад.

Обґрунтовано організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій: створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності. Зазначені умови сформульовано на основі результатів аналізу емпіричних даних і спрямовано на подолання виявлених проблем фрагментарності, низької координації та обмеженої спроможності громад.

Визначено критерії та показники результативності волонтерської діяльності, що дозволяють оцінювати її вплив на відновлення громади та рівень залученості мешканців, які використовуються для експериментальної перевірки дієвості запропонованих організаційно-методичних умов її забезпечення.

Третій розділ дисертації присвячений експериментальній перевірці дієвості запропонованих організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Описано процедуру та етапи експериментального впровадження організаційно-методичних умов у діяльність окремих територіальних громад, відібраних відповідно до авторської класифікації територіальних громад:

пілотний (виявлено актуальні потреби і проблеми мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, з'ясовано їхню готовність до організації та участі у волонтерській діяльності як одного з ключових ресурсів відновлення громад); констатувальний (визначено вихідний стан волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій та рівень її результативності); формувальний (експериментально перевірено ефективність розроблених організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності); контрольний (перевірено стійкість та узагальнено результати експериментального впровадження організаційно-методичних умов).

Представлено комплексну програму «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій», що розглядалася як практичний інструмент реалізації та апробації запропонованих організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Зміст програми поєднував елементи координації волонтерських ініціатив, навчання й супроводу учасників волонтерської діяльності, а також інструменти обліку, моніторингу й оцінювання її результативності, що забезпечило перевірку дієвості умов у комплексі та їх впливу на організацію волонтерської діяльності й соціальну підтримку громад в умовах воєнних і післявоєнних викликів.

Подано результати експериментальної перевірки дієвості запропонованих умов. Здійснено кількісний і якісний аналіз змін у рівні участі мешканців у волонтерській діяльності, ефективності координаційних процесів та сталості волонтерських ініціатив відповідно до розроблених критеріїв оцінювання результативності волонтерської діяльності. Статистична обробка даних засвідчила позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями, що підтверджує доцільність і ефективність упроваджених організаційно-методичних умов.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у впровадженні організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, що сприяє посиленню соціальної підтримки населення, активізації волонтерського потенціалу громад, удосконаленню координації волонтерської діяльності та взаємодії між громадою, місцевою владою і громадським сектором. Розроблені індикатори розвитку громад, критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності та авторська класифікація територіальних громад за рівнем воєнного впливу становлять практичний інструментарій для аналізу стану громади та її ресурсних можливостей, планування й реалізації волонтерської діяльності у сфері соціальної підтримки населення.

Результати дослідження можуть застосовуватися для вдосконалення навчальних програм підготовки майбутніх соціальних працівників за освітньо-професійними програмами спеціальності ІІО «Соціальна робота та консультування» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Дисертаційна робота є самостійним дослідженням, у якому подано авторський погляд на проблему забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, що постраждали від воєнних дій, сприяючи їхній спроможності відповідати на виклики воєнного та післявоєнного періодів.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, територіальні громади, що постраждали від воєнних дій, організаційно-методичні умови, комплексна програма підготовки лідерів волонтерської діяльності, соціальна підтримка, соціальна згуртованість, післявоєнне відновлення.

ABSTRACT

Martynyuk, Y. V. Volunteer activities in territorial communities affected by military actions. – Qualification scientific work in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 231 Social Work. – Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of the pressing issue of ensuring volunteer activities in territorial communities affected by military actions. The purpose of the research is to define, theoretically substantiate, and experimentally verify the effectiveness of organizational and methodological conditions for supporting volunteer activities in territorial communities affected by military actions.

For the first time, the dissertation introduces into scientific discourse the concept of “territorial communities affected by military actions,” understood as administrative-territorial units that have suffered direct or indirect consequences of armed conflict (physical destruction, humanitarian losses, economic decline, temporary occupation, or combat operations which leads to the disruption of established social ties, the growth of the population's needs for social support and the objective need for purposeful organization of volunteer activities within the framework of the social work system in territorial communities; an author's classification of territorial communities by the level of military influence has been developed, built on a combination of the existing consequences of military actions, social burden and resource limitations of the community, which directly determines the specifics of the organization and provision of volunteer activities in different types of communities (temporarily occupied; de-occupied; significantly or completely destroyed; communities hosting internally displaced persons; communities in the “gray zone”; communities in areas of active hostilities; communities under operational encirclement); a system of indicators for the

development of territorial communities has been proposed to take into account their structural and social differences in volunteer activity in different types of communities, in particular: the level of development of local self-government and cooperation of the community with the authorities in supporting and coordinating volunteer initiatives; cohesion, trust and activity of residents in the process of volunteer interaction; the resourcefulness of the territorial community for implementing volunteer programs; the viability of the community as an environment for volunteer activity; the readiness of residents and local authorities to take action to organize and support volunteer activity; the organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activity in territorial communities affected by military actions have been identified, systematized and experimentally tested, namely: the creation and functioning of a coordination center for volunteer activity; training and support for leaders of volunteer groups; introduction of a system for monitoring and evaluating volunteer activity; criteria for evaluating the effectiveness of volunteer activities in territorial communities affected by military actions have been developed, which are used to determine the effectiveness of organizational and methodological conditions for its provision and take into account the level of participation of residents, coordination efficiency, the sustainability of volunteer initiatives, and their impact on community recovery;

The meaning of the concept of “volunteer activities in communities affected by military actions” clarified as a voluntary, unpaid, socially beneficial activity of volunteers aimed at supporting the population and restoring the community's vital activities, overcoming the social, psychological and humanitarian consequences of the war, as well as strengthening its social cohesion and resilience;

Theoretical foundations of volunteer activity have been further developed in the context of social cohesion, sustainable development, and the integration of volunteer practices into the life of territorial communities, considering their transformations during the war and post-war periods.

The first chapter of the dissertation highlights a thorough theoretical analysis of volunteer activity in territorial communities affected by military action in the context of social work and local community development. The chapter aims to form a comprehensive conceptual and categorical framework for the study and to define scientific approaches to understanding the community as a subject of social work under wartime and post-war challenges.

Contemporary scientific approaches to understanding the territorial community are analyzed, in particular in the works of Ukrainian and foreign scholars. The community is viewed as a complex social system combining human, institutional, resource, and cultural components, as well as an active subject of social transformation. Special attention is given to the role of social work in the processes of community development, the formation of social cohesion, the participation of residents in decision-making, and the implementation of public initiatives.

The specifics of territorial communities affected by military actions are identified, which function in conditions of disruption of normal socio-economic, institutional, and interpersonal ties, are characterized by a high level of social vulnerability of the population, the presence of traumatic war experiences, a shortage of resources, and at the same time an increased potential for self-organization, solidarity, and volunteer activity, which determines the special role of social work and volunteer activity in the processes of their recovery and development. Based on analysis of official statistical data, regulatory and legal documents, and scientific sources, the concept of “territorial communities affected by military actions” was first introduced into scientific circulation. The key challenges to their functioning are outlined: demographic losses, destruction of infrastructure, socio-economic instability, psychological trauma of the population, and growing demand for social services.

A classification of territorial communities by level of military impact and a system of indicators of their development are proposed. Theoretical analysis

confirmed the feasibility of a differentiated approach to studying such communities depending on the intensity of military influence, social burden, and resource limitations, which became the basis for developing the author's classification of territorial communities. The essence of volunteer activity as a key means of activating residents of affected communities is revealed. Volunteering is considered as a form of social activity that strengthens social cohesion, mobilizes internal community resources, and enhances resilience. Ukrainian and international experience in organizing volunteer activities is summarized, and its main directions, principles, and functions in wartime are defined. It has been established that in the conditions of war and post-war challenges, volunteer activity acquires the characteristics of purposeful, organized and coordinated social activity of citizens, initiative groups and organizations, integrated into the system of social work of the territorial community, which requires organizational and methodological conditions for its provision.

The second chapter of the dissertation presents an analysis of the current state and practices of volunteer activities in territorial communities affected by military actions, taking into account different levels of military impact, social burden and resource limitations of communities, and also substantiates the organizational and methodological conditions for its effective provision. The section is of an applied nature and is based on the results of empirical research, since a comprehensive analysis of the state of volunteer activity in territorial communities, differentiated according to the author's classification of community types, has been carried out.

Based on questionnaires, surveys, and in-depth interviews conducted within the pilot phase of the experiment with residents, volunteers, and representatives of local self-government bodies, the main areas of volunteer activity, motivational factors, and barriers to participation in volunteering were identified. The problems of fragmentation of volunteer initiatives, insufficient coordination between actors, lack of systematic training and support for volunteers, as well as limited resources

in communities were identified. The obtained empirical data was analyzed using a system of indicators of the development of territorial communities, which made it possible to take into account structural and social differences in the implementation of volunteer activities in different types of communities.

The organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activities in communities affected by military actions were substantiated: the creation and functioning of a coordination center for volunteer activities; training and support for leaders of volunteer groups; introduction of a system for monitoring and evaluating volunteer activities. These conditions are formulated based on the results of empirical data analysis and are aimed at overcoming the identified problems of fragmentation, low coordination, and limited community capacity.

Criteria and indicators of volunteer activity effectiveness are defined, allowing for the assessment of its impact on community recovery and the level of resident engagement, which are used to experimentally test the effectiveness of the proposed organizational and methodological conditions for its provision.

The third chapter of the dissertation is devoted to the experimental verification of the effectiveness of the proposed organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activities in territorial communities affected by military actions. The chapter is experimental in nature and aims to confirm the practical significance of the scientific provisions of the dissertation.

The procedure and stages of experimental implementation of organizational and methodological conditions in the activities of individual territorial communities, selected according to the author's classification of territorial communities, are described as follows:: pilot (the current needs and problems of residents of territorial communities affected by military actions were identified, and their readiness to organize and participate in volunteer activities as one of the key resources for community recovery was ascertained); ascertaining (the initial state of volunteer activities in territorial communities affected by military actions

and the level of their effectiveness were determined); formative (the effectiveness of the developed organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activities was experimentally verified); control (the stability was verified and the results of the experimental implementation of organizational and methodological conditions were generalized).

The comprehensive program “Social Support for Territorial Communities Affected by Military Actions,” was presented, which was considered as a practical tool for implementing and testing the proposed organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activities in territorial communities affected by military actions. The content of the program combined elements of coordination of volunteer initiatives, training and support for participants in volunteer activities, as well as tools for accounting, monitoring and evaluating its effectiveness, which ensured the verification of the effectiveness of the conditions as a whole and their impact on the organization of volunteer activities and social support of communities in conditions of war and post-war challenges. The role of social workers in coordinating volunteer activities and ensuring its sustainability within the framework of integrating volunteer practices into the system of social work of the territorial community is outlined.

The results of the experimental verification of the effectiveness of the proposed conditions are presented. A quantitative and qualitative analysis of changes in the level of residents' participation in volunteer activities, the effectiveness of coordination processes, and the sustainability of volunteer initiatives in accordance with the developed criteria for evaluating the effectiveness of volunteer activities has been carried out. Statistical data processing showed positive dynamics for all defined criteria, confirming the feasibility and effectiveness of the implemented organizational and methodological conditions.

The practical significance of the results of the dissertation research lies in the implementation of organizational and methodological conditions for ensuring volunteer activities in territorial communities affected by military actions in order

to strengthen social support for the population by activating the volunteer potential of communities, improving the coordination of volunteer activities and interaction between the community, local authorities and the public sector. The developed indicators of community development, criteria for assessing the effectiveness of volunteer activities and the author's classification of territorial communities by the level of military impact constitute a practical toolkit that can be used by specialists from state institutions and the public sector to analyze the state of the community and its resource capabilities, organize and implement volunteer activities in the field of social support of the population.

The results of the study can be used to improve the training programs for future social workers in educational and professional programs of the specialty I10 "Social Work and Counseling" of the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education.

The dissertation is an independent study that presents the author's view on the problem of ensuring volunteer activities in local communities affected by military actions, contributing to their ability to respond to the challenges of the war and post-war periods.

Keywords: volunteering, volunteer activity, territorial communities affected by military actions, organizational and methodological conditions, a comprehensive program for training volunteer coordinators, social support, social cohesion, post-war recovery.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Мартинюк Я. Організація волонтерської діяльності в умовах територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 6. С. 38–43. ISSN 2786-4715 e-ISSN 2786-4723 DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.6> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/385>.
2. Мартинюк Я. В., Котелевець А. М. Соціальна згуртованість молоді як ресурс розвитку громади: досвід європейських країн та України. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. (Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи): збірник наукових праць /М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Спецвипуск. Том 1. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 202 с. С.174-179. ISSN 2664-3537 e-ISSN 2311-5491 DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.33> URL: https://chasopys.ps.npu.kiev.uaarchive/spec_2022/part_1/33.pdf.
3. Мартинюк Я. Підходи до визначення поняття «сільська територіальна громада». *Ввічливість. Humanitas*, (2). 2023. С. 114–121. ISSN 2786-4715 e-ISSN 2786-4723 DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/1176/1092>.
4. Мартинюк Я. В. До питання впливу волонтерської діяльності на соціальну згуртованість: виклики сьогодення. *Social work and education*. 2024. Т. 2, № 11. С. 203–212. ISSN 2520-6457 e-ISSN 2520-6230 DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.2.3> URL: <https://journals.uran.ua/swe/article/view/309730>.
5. Спіріна Т. П., Мартинюк Я. В. Проектування як інструмент вирішення проблем територіальних громад, постраждалих від воєнних дій

Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2024. 148 (3). С. 105-109. ISSN 2414-5076 e-ISSN 2617-6688 DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3> URL: https://drive.google.com/file/d/1_DAhYHB8SnKM_m3V3grc0fQd7qwRrPuY/view.

6. Мартинюк Я. В. Організація міждисциплінарної взаємодії в територіальній громаді. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. № 3. С. 116–121. ISSN 2786-4715 e-ISSN 2786-4723 DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3> URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/2837/2667>.

Публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації

1. Martynyuk Y. Volunteer activities in a territorial community. *MODERN ASPECTS OF SCIENCE 14- th volume of the international collective monograph*. 2021. Vol. 14. P. 648–670. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-14.pdf>.

2. Мартинюк Я. В. Волонтер як суб`єкт волонтерської діяльності. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: Матеріали Всеукр. науково- практ. конф., м. Харків, 25 листоп. 2021 р. Харків, 2021. С. 132. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26e3a363-4069-4bba-b745-147157e32274/content>

3. Martyniuk Y., Kotelevets A. E-volunteering as a possibility of volunteer activities during the russian-ukrainian war. *Periodyk naukowy akademii polonijnej*, С. 2023. Vol. 56 (2023) nr 1. P. 345–354. URL: <http://pnep.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/63/47>.

4. Katerynych A., Martyniuk Y., Kharkivska T. Innovative social work technologies during martial law. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION proceedings of the international scientific conference*. 2024. No. 1. P. 687–696. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anatolijs-Krivins/publication/380795494_MANAGING_EDUCATIONAL_INSTITUTION

[S LEGAL REQUIREMENTS IN THE CONTEXT OF LEADERSHIP/links/64f84460b0d284574535252/MANAGING-EDUCATIONAL-INSTITUTIONS-LEGAL-REQUIREMENTS-IN-THE-CONTEXT-OF-LEADERSHIP.pdf#page=687.](https://www.researchgate.net/publication/3584460b0d284574535252/MANAGING-EDUCATIONAL-INSTITUTIONS-LEGAL-REQUIREMENTS-IN-THE-CONTEXT-OF-LEADERSHIP.pdf#page=687)

5. Мартинюк Я. В. Іноваційні технології організації волонтерської діяльності. Інноваційні практики наукової освіти: Матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 8-11 груд. 2021 р. Київ, 2021. С. 570. URL: https://iod.gov.ua/content/events/39/vseukrayinska-naukovo-praktichna-konferenciya-innovaciynipraktiki-naukovoyi-osviti_publications.pdf?1675083347.7971

6. Мартинюк Я. В. Соціальна згуртованість, як механізм впливу на громаду. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: Матеріали XIX- тої Міжнародної науково-практ. конф., м. Вільнюс (Литва), 07 березня 2022 р. Вільнюс, 2022. С. 269. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-19.pdf>

7. Мартинюк Я.В., Котелевець А. М. Залучення молоді до волонтерської діяльності з внутрішньо переміщеними особами в громаді. «Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти»: II Міжнародна науково-практична конференція, 9 червня, м. Миколаїв-с.Коблеве. 2022 рік. С.192-194. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12749/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%202022-192-194.pdf>

8. Мартинюк Я. В. Співпраця волонтерських організацій у територіальних громадах. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів IV Міжнарод. науково-практ. конф., м. Ніжин, 11 листоп. 2022 р. Ніжин, 2022. С. 68-70. URL:

http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2_10.11.22.pdf#page=69

9. Мартинюк Я. В., Котелевець А. М. *«Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку»*: матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Дніпро, 24 берез. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 204–206. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_Збірник.pdf.

10. Мартинюк Я. В. Соціальна згуртованість як інструмент об'єднання громади постраждалої від воєнних дій. Соціально-психологічна підтримка особистості в умовах суспільних трансформацій: Міжнар. науково-практ. онлайн-конф., м. Київ, 8 жовт. 2024 р. Київ, 2024. С. 53–56. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1mh1XbVicn9BY_eBf0_-4ezRGA8IsuWOD.

11. Спіріна Т., Мартинюк Я. Психосоціальна підтримка осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти. *Сучасний дизайн інклюзивного навчання: успішні українські та зарубіжні практики*: матеріали міжнар. науково-практичної конф., м. Київ, 11 листоп. 2025 р. Київ, 2025. С. 271–273. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/54436/1/Spirina_Martuniuk_zk_fpsrso.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ	37
1.1. Сучасні підходи до розуміння територіальної громади як об'єкта соціальної роботи	37
1.2. Особливості територіальних громад, постраждалих від воєнних дій	55
1.3. Волонтерська діяльність як засіб активізації мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій	70
Висновки до першого розділу	83
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ	85
2.1. Стан волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій	85
2.2. Організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій	114
Висновки до другого розділу	125
РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ	127
3.1. Експериментальне впровадження організаційно-методичних умов щодо ефективності волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій	127
3.2. Результати експериментальної перевірки організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій	141
Висновки до третього розділу	177
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах воєнного стану держава зосереджує основні ресурси на захисті територіальної цілісності, підтримці Збройних Сил України та наданні допомоги постраждалому населенню. Водночас реформа децентралізації, започаткована до повномасштабного вторгнення, у воєнних умовах підтвердила свою ефективність, оскільки надала органам місцевого самоврядування більше повноважень, відповідальності та можливостей для оперативного реагування на потреби населення, а територіальним громадам – статус повноцінного суб'єкта соціальних, економічних і управлінських процесів.

Від рівня соціальної згуртованості та активності мешканців значною мірою залежать темпи і якість розвитку та відновлення громад, реалізація потенціалу децентралізації, а також здатність громад до самоорганізації. Збереження за громадами права на громадську експертизу й громадський контроль стимулює розвиток громадських організацій, волонтерських груп і волонтерських рухів як важливих ресурсів соціальної підтримки населення.

Особливої уваги потребують територіальні громади, постраждалі від воєнних дій, які залишаються недостатньо дослідженими у соціально-педагогічному та соціально-робочому аспектах. За даними ООН, станом на вересень 2023 року зафіксовано понад 10 тисяч загиблих цивільних осіб, з них щонайменше 560 дітей, та понад 18 500 поранених. Зона активних бойових дій охопила понад 1500 км у межах Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей і АР Крим.

За інформацією Міністерства з питань реінтеграції, станом на вересень 2023 року 2804 населені пункти у складі 144 територіальних громад перебували в окупації, а станом на листопад 2023 року 963 населені пункти у 87 громадах було деокуповано. Це свідчить про масштабність руйнувань, соціальних втрат і складність процесів відновлення, з якими стикаються громади.

Незважаючи на активний розвиток волонтерського руху в Україні, його організація та системна підтримка в територіальних громадах залишаються фрагментарними. Більшість досліджень і практичних ініціатив зосереджені на великих містах, тоді як потенціал малих і середніх громад, а також їхніх мешканців, використовується недостатньо. Водночас саме у громадах завдяки тісним соціальним зв'язкам, спільним інтересам і високому рівню взаємної довіри існують сприятливі умови для розвитку волонтерської діяльності як форми самоорганізації та взаємодопомоги.

Професійно організована волонтерська діяльність у територіальних громадах здатна ефективно відповідати не лише на індивідуальні потреби населення, а й на комплексні соціальні виклики, пов'язані з подоланням наслідків війни, відновленням соціальної інфраструктури та зміцненням соціальної стійкості громад. Саме тому наукове обґрунтування та експериментальна перевірка організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, є своєчасним, соціально значущим і практично необхідним.

Дослідження проблематики соціальної роботи в громаді має значну традицію в українському науковому дискурсі. У контексті визначення ролі соціального педагога та соціального працівника в розвитку локальних спільнот помітний внесок зробили Т. Алексєєнко [2; 4], О. Безпалько [23], І. Зверєва [220], А. Капська [93], Т. Семигіна [204], В. Сидоров [212] та ін. Їхні напрацювання стали фундаментом для розуміння того, як професійна діяльність фахівців соціальної сфери інтегрується у динаміку життя територіальних громад.

У питанні аналізу функцій, структурної організації та ресурсів громади вагомими є праці Л. Баєвої [5], М. Баймуратова [8], О. Батанова [14; 15; 17; 18], В. Бульби [34], Т. Кравченко [107], Д. Лиховид [114], С. Потапенка [176], Р. Приходька [178], Т. Семигіної [204; 205; 207] та ін. Ці дослідження дозволяють оцінити громаду як складну соціальну систему, що поєднує

людські, інституційні та культурні ресурси, необхідні для підтримки стійкості в умовах криз.

Історичну еволюцію та ретроспективний розвиток соціальної роботи в громаді ґрунтовно осмислено у працях О. Безпалько [22; 23], Р. Жиленка [81], К. Іващенко [89], Л. Ільчук [90], А. Капської [92], А. Попович [173], Т. Семигіної [206; 221], Г. Слезанської [215; 216], І. Чайки [249] та ін. Науковці простежують становлення вітчизняних моделей соціальної роботи, оцінюючи їх здатність відповідати викликам розвитку громад у різні історичні періоди.

Сучасні моделі діяльності соціальних працівників у громаді, їхні функціональні особливості та стратегічні підходи узагальнено у дослідженнях І. Козубовської [98], В. Рибіна [197], Т. Сили [211] та ін. Ці праці фокусують увагу на компетентнісній природі професії, необхідності інтеграції міжвідомчих механізмів та комплексної роботи з соціальними групами.

Правові та етичні засади соціальної роботи в громаді розкрито в працях І. Зверєвої, Г. Лактіонової [220], Т. Лях [133], Т. Спіріної [224], Л. Тюпті [242] та ін. Автори підкреслюють важливість дотримання принципів професійної етики, правозахисних підходів і нормативно-правового забезпечення діяльності соціальних служб на локальному рівні.

Зокрема, у сучасних наукових дослідженнях соціальна робота розглядається як ключовий інструмент соціальної підтримки осіб, які постраждали від насильства та перебувають у кризових ситуаціях, зокрема в умовах воєнних дій. Наголошується, що на рівні територіальної громади соціальна робота спрямована на забезпечення базових потреб, соціальний захист і підтримку вразливих груп населення. В умовах війни професійна діяльність соціальних працівників поєднується з волонтерською активністю громадян, що виступає важливим ресурсом подолання соціального неблагополуччя. Окрему увагу приділено морально-етичним засадам

соціальної роботи, оскільки фахівці часто ухвалюють рішення в ситуаціях, недостатньо врегульованих нормативно [130; 146; 162; 163]. Зазначені підходи є концептуально важливими для дослідження волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Питання планування, розробки та впровадження соціальних програм і проєктів у територіальних громадах посідають чільне місце в дослідженнях О. Безпалько [24], В. Козика [97], В. Лютого [118], Л. Пономаренко [170], які обґрунтовують роль соціального проєктування як інструменту розвитку громад.

Окремий масив літератури присвячений вивченню феномена волонтерства. В українському науковому середовищі цю тему розробляють Л. Бевзенко [19], Н. Борецька [32], Р. Вайнола [36], Ю. Дьомкіна [66], О. Іщенко [158], О. Касперович [159], Т. Лях [137], Т. Підкуркова [169], В. Погрібна [169], І. Проценко [196], О. Стрельнікова [231], О. Хижняк [121], Н. Черниш [251], М. Чухрай [256], І. Юрченко [263] та ін. Їхні роботи формують комплексне уявлення про волонтерський рух як соціальну практику, що посилює здатність громад до самоорганізації та взаємопідтримки.

Міжнародний контекст волонтерства репрезентовано працями А. Aasland, О. Filippova, О. Deineko [267], К. Chang [272], L. De Propriis [275], Н. Traill [299] та ін., які аналізують багаторічну еволюцію волонтерського сектору та його вплив на соціальний капітал спільнот.

У дисертаційному дослідженні «Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп» Т. Лях здійснено ґрунтовний аналіз соціально-педагогічних аспектів діяльності студентських волонтерських об'єднань та визначено комплекс об'єктивних (організаційних і методичних) і суб'єктивних (мотиваційних, особистісних, когнітивно-операційних) умов ефективного волонтерства. Авторка акцентує на значущості професійної підготовки лідерів волонтерських груп, зокрема через спеціальні освітні й

тренінгові програми, що підвищують результативність діяльності та мотивацію студентів. Особлива увага приділяється чинникам, які спонукають особистість до участі у волонтерській діяльності [126]. Отже, організаційна та мотиваційна підтримка волонтерів розглядається як базова умова успішного функціонування волонтерських ініціатив, що є особливо актуальним для громад, постраждалих від воєнних дій.

Дисертаційне дослідження Н. Котелевець «Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» зосереджене на проблемі формування соціальної активності молоді засобами волонтерства. Авторкою визначено соціально-педагогічні умови її стимулювання, зокрема: системне залучення студентів до волонтерських ініціатив, визнання їхніх досягнень, розроблення критеріїв та показників соціальної активності. Доведено, що поєднання організаційних заходів із педагогічним супроводом сприяє істотному підвищенню рівня соціальної активності студентів [104]. Ці висновки засвідчують, що формування активності волонтерів має комплексний характер і ґрунтується на взаємодії організаційних, мотиваційних та педагогічних впливів, що є принципово важливим для громад у кризових і післякризових умовах.

У дисертації В. Овчарової «Соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності» проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної роботи з молоддю у контексті розвитку волонтерства. Авторка підкреслює, що в багатьох країнах молодіжна робота («youth work») орієнтована на розвиток потенціалу молоді та формування активної громадянської позиції, а не лише на надання допомоги. В Україні децентралізаційні процеси розширили можливості соціальної роботи на рівні громади, проте проблематика системного залучення молоді до волонтерської діяльності в територіальних громадах залишається недостатньо розробленою [152]. У цьому контексті соціальна робота з молоддю в громадах, постраждалих від воєнних дій, набуває стратегічного значення для

підвищення волонтерської активності та відновлення соціальної структури громади.

Дисертаційне дослідження І. Дробіної «Правове забезпечення надання волонтерської допомоги Збройним Силам України» присвячене аналізу нормативно-правових засад волонтерської діяльності. Авторка показує, що український волонтерський рух історично розвивався випереджальними темпами порівняно з правовим регулюванням, оскільки практичні потреби суспільства часто визначали напрями його становлення [74]. У цьому контексті правове забезпечення волонтерства розглядається як необхідна умова легітимності, безпеки та ефективності волонтерських ініціатив, особливо в громадах, постраждалих від воєнних дій.

Важливий для нашого дослідження підхід представлено у праці О. Діброви та Т. Лях, де громадянська активність і соціальна згуртованість розглядаються як взаємопов'язані чинники відновлення територіальних громад. Автори доводять, що волонтерська діяльність є провідною формою реалізації громадянської активності, сприяє мобілізації ресурсів, відновленню соціальної інфраструктури та зміцненню довіри між членами громади. Синергія волонтерства і соціальної згуртованості забезпечує розвиток партнерської взаємодії між громадою, органами влади та громадськими організаціями, формуючи передумови для сталого розвитку деокупованих територій [71].

У сучасних наукових дослідженнях соціальна згуртованість розглядається як ключова умова стійкості та відновлення територіальних громад в умовах воєнних викликів. Зокрема, Т. Лях, Т. Спіріна та Є. Ковтун у статті «Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади» акцентують на необхідності формування адаптивного та толерантного соціального середовища, здатного об'єднувати мешканців, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, навколо спільних цінностей і цілей. У підходах Ради Європи соціальна згуртованість трактується як забезпечення

рівного доступу до ресурсів, поваги до людської гідності та активної участі громадян у суспільному житті. В умовах повномасштабної війни особлива роль відводиться лідерам волонтерських груп і волонтерській діяльності як інструментам соціального насаження, розвитку резильєнтності та активізації громади. Зазначені положення становлять важливу концептуальну основу для дослідження волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій [133].

Проте, потребує уточнення змістово-методичне забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Узагальнення теоретичних положень і аналіз сучасної практики волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, дало змогу виявити низку ключових суперечностей між:

- нагальною потребою суспільства у волонтерській діяльності в умовах воєнних і післявоєнних викликів та недостатньою розробленістю теоретико-методичних засад організації, координації та інтеграції волонтерської діяльності в системі соціальної роботи в громаді;

- суттєвим впливом воєнних дій на територіальні громади, що постраждали від воєнних дій та недостатньою розробленістю типологізації громад і системи індикаторів, які б дозволяли враховувати їх структурні, соціальні та ресурсні відмінності для забезпечення волонтерської діяльності;

- наявним волонтерським потенціалом населення територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, та обмеженою спроможністю громад до його координації, навчання та реалізації.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її недостатня розробленість у сучасній теорії та практиці, визначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи – ***«Волонтерська діяльність в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні» (2021–2026 рр.) (державний реєстраційний номер: 0121U112043).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 13 від 13 червня 2023 р.), вченою радою Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 7 від 16 червня 2021 р.), вченою радою Київського столичного Університету імені Бориса Грінченка (протокол № 6 від 22 червня 2023 р.)

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Відповідно до мети роботи були визначені завдання:

1. Узагальнити сучасні наукові підходи до розуміння територіальної громади та волонтерської діяльності в умовах воєнних і післявоєнних викликів.
2. Визначити особливості, виклики та ресурси територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, що впливають на забезпечення волонтерської діяльності.
3. Обґрунтувати організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність в територіальних громадах.

Предмет дослідження: організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Для реалізації мети та завдань дослідження застосовано комплекс методів:

теоретичні: аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної та соціально-педагогічної літератури з метою з'ясування стану розробленості проблеми та уточнення поняттєво-категоріального апарату; синтез, порівняння, класифікація й узагальнення науково-теоретичних положень для визначення особливостей розвитку волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій; узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій; аналіз нормативно-правових та інституційних документів щодо організації волонтерської діяльності в громадах.;

емпіричні: анкетування – для визначення особливостей територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, а також проблем і потреб їхніх мешканців; опитування – для виявлення напрямів і змісту волонтерської діяльності в територіальних громадах; глибинне інтерв'ю – для з'ясування мотивів, бар'єрів та умов участі мешканців у волонтерській діяльності та для уточнення ефективності впровадженої програми підготовки лідерів волонтерських груп; формувальний (соціально-педагогічний) експеримент – для перевірки дієвості організаційно-методичних умов забезпечення

волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.;

статистичні: методи математичної статистики для обробки результатів анкетування, опитувань і експериментальної роботи; зіставлення та аналіз динаміки змін до і після впровадження Комплексної тренінгової програми.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягатиме у тому, що:

вперше: введено в науковий обіг поняття «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій», під яким розуміються адміністративно-територіальні одиниці, що зазнали прямих або опосередкованих наслідків збройного конфлікту (фізичних руйнувань, гуманітарних втрат, економічного занепаду, тимчасової окупації чи ведення бойових дій), що призводить до порушення усталених соціальних зв'язків, зростання потреб населення у соціальній підтримці та об'єктивну необхідність цілеспрямованої організації волонтерської діяльності в межах системи соціальної роботи в територіальних громадах; розроблено авторську класифікацію територіальних громад за рівнем воєнного впливу, побудовану на поєднанні наявних наслідків воєнних дій, соціального навантаження та ресурсних обмежень громади, що безпосередньо визначає специфіку організації й забезпечення волонтерської діяльності в різних типах громад (тимчасово окуповані; деокуповані; значно або повністю зруйновані; громади-реципієнти внутрішньо переміщених осіб; громади «сірої зони»; громади в районі активних бойових дій; громади, що перебували в оперативному оточенні); запропоновано систему індикаторів розвитку територіальних громад, для врахування їх структурних та соціальних відмінностей волонтерської діяльності в різних типах громад, зокрема: рівня розвитку місцевого самоврядування та співпраці громади з владою щодо підтримки та координації волонтерських ініціатив; згуртованості, довіри та активності

мешканців у процесі волонтерської взаємодії; ресурсності територіальної громади для реалізації волонтерських програм; життєздатності громади як середовища волонтерської активності; готовності мешканців і локальної влади до дій з організації та підтримки волонтерської діяльності; виокремлено й систематизовано та експериментально перевірено організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, а саме: створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності; розроблено критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, які застосовуються для визначення дієвості організаційно-методичних умов її забезпечення та враховують рівень участі мешканців, ефективність координаційних процесів, сталість волонтерських ініціатив та їхній вплив на відновлення громади;

уточнено: зміст поняття «волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій», що трактується як добровільна, безоплатна, суспільно корисна діяльність волонтерів, спрямована на підтримку населення та відновлення життєдіяльності громади, подолання соціальних, психологічних і гуманітарних наслідків війни, а також посилення її соціальної згуртованості й резильєнтності;

подальшого розвитку набули: теоретичні засади волонтерської діяльності у контексті соціальної згуртованості, сталого розвитку та інтеграції волонтерських практик у систему життєдіяльності територіальних громад, з урахуванням їхніх трансформацій у воєнний і післявоєнний періоди.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у впровадженні організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах,

постраждалих від воєнних дій щодо посилення соціальної підтримки населення завдяки активізації волонтерського потенціалу громад, удосконаленню координації волонтерської діяльності та взаємодії між громадою, місцевою владою і громадським сектором.

Розроблені індикатори розвитку громад, критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності та авторська класифікація територіальних громад за рівнем воєнного впливу становлять практичний інструментарій, який може бути використаний фахівцями державних установ і громадського сектору для аналізу стану громади та її ресурсних можливостей, організації й здійснення волонтерської діяльності у сфері соціальної підтримки населення.

Результати дослідження можуть застосовуватися для вдосконалення навчальних програм підготовки майбутніх соціальних працівників за освітньо-професійними програмами спеціальності ІІО «Соціальна робота та консультування» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Дисертаційна робота є самостійним дослідженням, у якому подано авторський погляд на проблему забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, що постраждали від воєнних дій, забезпечуючи їхню спроможність відповідати на виклики воєнного та післявоєнного періодів.

Результати дослідження **впроваджено** в заклади, які надають соціальні послуги: Харківський обласний центр соціальних служб (акт про впровадження № 1732/07 від 28.10.2024); ГО «Ла Страда – Україна» (довідка про впровадження № 1493 від 30.09.2023); Міжнародна організація HealthRight (акт про впровадження № 1942 від 18.08.2024); МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» (довідка про впровадження № 1563/4 від 17.04.2024).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, окремі частини та практичні результати дисертації представлено в тезах та доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – XVIII-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку», (м. Тарту (Естонія), 2022 р.); XIX Міжнародна наукова конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Вільнюс (Литва), 2022 р.); II Міжнародна наукова конференція «Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти» (м. Миколаїв-с.Коблеве, 2022 р.); IV Міжнародна наукова конференція «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (м. Ніжин, 2022 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології в освіті та науці» (2023 р.); II Міжнародна Зимова школа «Соціальні виміри Європейських студій» (2023 р.); «Соціально-психологічна підтримка особистості в умовах суспільних трансформацій» (м. Київ, 2024 р.); «XIII Сіверянські соціально-психологічні читання» (2024 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Синергі науки та бізнесу у повоєнному відновлені регіонів України» (2024 р.); «Сучасний дизайн інклюзивного навчання: успішні українські та зарубіжні практики» (м. Київ, 2025 р.); *всеукраїнських* – «Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях», (м. Харків, 2021 р.); «Інноваційні практики наукової освіти» (2021 р.); «Інноваційні технології організації волонтерської діяльності. Інноваційні практики наукової освіти», (м. Київ, 2021 р.); «Актуальні питання спеціальної та інклюзивної освіти: виклик сьогодення» (м.Полтава, 2022 р.); V Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади» (2022 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людей (2022 р.); «Соціальна робота в громаді: сучасні

виклики та перспективи розвитку», (м. Дніпро, 2023 р.); «Дослідження молодих вчених: від ідеї до реалізації» (2023 р.).

Основні результати дисертаційної роботи обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, 2021-2025 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 17 наукових публікаціях, із них 10 – одноосібних, 7 – у співавторстві. Зокрема: 6 статей (з них 2 у співавторстві) у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 11 наукових публікацій (з них 5 у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертації.

Особистий внесок здобувача. Репрезентовані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно.

У фаховій статті «Соціальна згуртованість молоді як ресурс розвитку громади: досвід європейських країн та України» (у співавторстві з А. Котелевець) автором проаналізовано соціальну згуртованість молоді як важливий ресурс розвитку громади на основі порівняння досвіду європейських країн та України, а також окреслено ефективні підходи до залучення молоді до громадянської активності й суспільного розвитку.

У фаховій статті «Проектування як інструмент вирішення проблем територіальних громад, постраждалих від військових дій» (у співавторстві з Т.Спіріною) автором обґрунтовано проєктний підхід як ефективний інструмент вирішення соціальних проблем територіальних громад, що постраждали від військових дій, та визначено його роль у відновленні громади й активізації місцевих ресурсів.

У статті «E-volunteering as a possibility of volunteer activities during the russian-ukrainian war» (у співавторстві з А. Котелевець) автором розглянуто е-

волонтерство як сучасну форму волонтерської діяльності в умовах російсько-української війни та проаналізовано його можливості для надання допомоги, координації ресурсів і підтримки суспільної стійкості в дистанційному форматі.

У тезах конференції «Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку» (у співавторстві з А. Котелевець) автором проаналізовано сучасні виклики соціальної роботи в громаді в умовах суспільних змін та окреслено перспективи її розвитку, зокрема посилення ролі громади, міжсекторальної взаємодії й упровадження інноваційних соціальних практик.

У тезах конференції «Innovative social work technologies during martial law.» (у співавторстві з А. Катеринич та Т. Харківською) автором проаналізовано інноваційні технології соціальної роботи, що застосовуються в умовах воєнного стану, та визначено їхню роль у забезпеченні безперервності соціальних послуг і підтримці вразливих груп населення.

У тезах конференції «Залучення молоді до волонтерської діяльності з внутрішньо переміщеними особами в громаді.» (у співавторстві з А. Котелевець) автором проаналізовано особливості залучення молоді до волонтерської діяльності з внутрішньо переміщеними особами в умовах громади та обґрунтовано значення такої взаємодії для соціальної підтримки ВПО й формування громадянської активності молоді.

У тезах конференції «Психосоціальна підтримка осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти» (у співавторстві з Т. Спіріною) автором розкрито зміст і напрями психосоціальної підтримки осіб з інвалідністю у закладах вищої освіти та обґрунтовано її значення для забезпечення інклюзивного освітнього середовища й успішної соціальної адаптації здобувачів освіти.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних

джерел (301 позицій, з-поміж яких 34 – іноземними мовами), 8 додатків (на 25 сторінках). Праця містить 17 таблиць та 37 рисунки. Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінки, із них основного тексту 187 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

1.1. Сучасні підходи до розуміння територіальної громади як об'єкта соціальної роботи

Сучасні суспільні трансформації та поглиблення процесів децентралізації зумовили зростання ролі територіальної громади як ключового суб'єкта соціального розвитку, управління та громадянської активності. У нових умовах громада постає не лише адміністративно-територіальною одиницею, а багатовимірним соціальним простором, у межах якого формуються механізми підтримки населення, ідентифікуються соціальні потреби, консолідуються ресурси та реалізуються практики взаємодії й самоорганізації. Для соціальної роботи це означає розширення об'єкта професійного впливу від індивіда і сім'ї до громади як цілісної соціальної системи.

У межах децентралізації громада набула якісно нового змісту, перетворившись на осередок прийняття рішень, ініціювання соціальних змін та формування локальних політик. Саме тому осмислення громади як об'єкта соціальної роботи потребує комплексного теоретичного аналізу її структури, динаміки, соціокультурних характеристик і механізмів внутрішньої взаємодії.

Історично поняття «громада» розглядалося як об'єднання людей, пов'язаних спільною територією проживання, спільною організацією життєдіяльності та узгодженістю соціальної поведінки [236]. У подальших трактуваннях громада почала осмислюватися як форма соціальної взаємодії, заснована на системі спільних інтересів, прав, обов'язків і цілей, що формують її внутрішню цілісність та самодостатність [57; 213; 214].

Міждисциплінарний характер поняття «громада» зумовив багатоманітність підходів до його тлумачення. У соціології громада постає як система стійких соціальних зв'язків, що формують згуртованість локального співжиття [98; 134; 226]. У соціальній педагогіці, зокрема в працях О. Безпалько, громада розглядається як соціально організований простір соціалізації, виховання та самореалізації особистості, що виконує підтримувальну й розвивальну функції [22; 23].

Психологічний підхід акцентує увагу на ідентифікації людини з громадою, формуванні почуття належності, довіри, солідарності та готовності до взаємодії [6; 198]. Політологічний підхід розглядає громаду як суб'єкта місцевого самоврядування та елемент прямої демократії, що володіє владними повноваженнями та здатністю ухвалювати колективні рішення [75; 98; 178].

Історичні та етнографічні підходи підкреслюють роль традицій, культури, звичаїв і тривалих практик спільного життя у формуванні громади як стійкої соціальної структури [80; 102]. Економічний підхід розглядає громаду як систему господарських зв'язків і ресурсів, що визначають її спроможність до розвитку та відновлення [102].

Таким чином, у науковому дискурсі громада постає як багатовимірне соціальне утворення, що поєднує територіальний, соціальний, психологічний, культурний, політичний та економічний виміри. Саме ця комплексність робить громаду важливим об'єктом соціальної роботи.

Особливо цінним для даного дослідження є підхід В. Калініченка, який трактує громаду як історично сформоване об'єднання жителів певної території, здатне самостійно визначати й розв'язувати першочергові проблеми, мобілізувати ресурси та координувати колективні дії на користь розвитку [91]. Це розуміння інтегрує соціальний, економічний і політичний виміри функціонування громади та дозволяє розглядати її як активного суб'єкта соціальних перетворень.

У зарубіжних дослідженнях громада часто розуміється як система соціально-психологічних зв'язків і взаємодій, що об'єднують людей спільним досвідом, цінностями та емоційною приналежністю [23; 274]. Водночас для українського контексту, особливо в умовах війни, такого підходу недостатньо, оскільки він не враховує інституційну спроможність, ресурсний потенціал і безпекові чинники функціонування громади.

У сучасній науковій традиції можна виокремити чотири узагальнені підходи до розуміння громади: територіально-системний; публічно-правовий; соціально-комунікативний; комплексний інтегративний.

Саме комплексний підхід є найбільш продуктивним для соціальної роботи, оскільки дозволяє розглядати громаду як динамічний соціальний організм, здатний до мобілізації ресурсів, самоорганізації та відновлення, особливо в умовах криз і воєнних викликів.

Узагальнюючи різні наукові підходи, територіальну громаду доцільно розглядати як багатовимірну соціальну систему, що поєднує спільність простору, соціальних зв'язків, цінностей, інституційних механізмів і ресурсного потенціалу та виступає ключовим об'єктом соціальної роботи, волонтерської діяльності й соціального відновлення територій, постраждалих від воєнних дій (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до розуміння територіальної громади

Підхід	Змістове наповнення	Ключові акценти	Представники / Джерела
Системний (територіальний)	Громада розглядається як історично або природно сформоване об'єднання людей і домогосподарств, що постійно проживають на спільній території та організовують спільну життєдіяльність	Єдність території; сталість проживання; організація життєдіяльності; територіальна основа місцевого самоврядування	[7; 28; 91; 148; 154; 236; 274]
Публічно-правовий	Громада виступає як демократичний,	Суб'єктність громади у владних процесах;	[79; 91; 98; 103; 278; 287]

Підхід	Змістове наповнення	Ключові акценти	Представники / Джерела
	самодостатній суб'єкт самоврядування, що реалізує волю громадян і врегульовує соціально-економічні, виробничі, земельні та побутові відносини	самоврядування; прямі механізми демократії; нормативно-правова регуляція	
Інтелектуально-комунікативний	Громада тлумачиться як соціальна спільнота, об'єднана спільністю інтересів, потреб, регулярними зв'язками, повсякденними стосунками та психологічною приналежністю	Комунікація; взаємодопомога; емоційні та соціальні зв'язки; згуртованість; почуття єдності; соціальна динаміка	[23; 26; 274; 275; 300]
Комплексний	Громада розглядається як багатовимірна система, що поєднує історичні, соціальні, економічні, політичні, культурні та територіальні компоненти; включає функції регулювання землеволодіння, виробництва, соціально-екологічних процесів та взаємодію з інститутами	Інтеграція різних вимірів; багатофункціональність; соціально-економічна організація; опора на традиції та інституції; високий рівень самодостатності	[9; 80; 91; 216; 283]

Джерело: складено автором самостійно

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, можна стверджувати, що сучасне наукове розуміння територіальної громади формується на перетині кількох взаємодоповнювальних підходів, кожен з яких акцентує окремий вимір цього багатогранного соціального феномену. Системний (територіальний) підхід розглядає громаду як цілісну соціально-територіальну спільноту, що функціонує завдяки взаємодії її структурних компонентів і стійких соціальних зв'язків. Публічно-правовий підхід трактує громаду як суб'єкта місцевого самоврядування, наділеного правом і спроможністю самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинного законодавства. Інтелектуально-комунікативний підхід підкреслює

роль соціальних взаємин, комунікації, емоційних зв'язків та мереж взаємодії, що забезпечують внутрішню згуртованість і життєздатність громади. Комплексний підхід інтегрує ці виміри, розглядаючи громаду як багатовимірну соціальну систему, у якій територіальні, соціальні, інституційні та психологічні компоненти взаємодіють, забезпечуючи її розвиток і стабільність.

Зазначені підходи дозволяють розглядати громаду як динамічну, багаторівневу спільноту, здатну до самоорганізації, мобілізації ресурсів, розвитку та відновлення. Саме таке цілісне бачення створює методологічне підґрунтя для аналізу потенціалу громади в контексті організації волонтерської діяльності та подолання наслідків воєнних дій.

Водночас поняття «територіальна громада» є конкретизованим різновидом ширшого поняття «громада». Територіальна громада визначається як сукупність людей, які проживають на території одного або кількох населених пунктів і добровільно об'єднані в єдину адміністративно-територіальну одиницю з визначеним центром [234]. У цьому розумінні вона поєднує соціальний та інституційно-правовий виміри. Так, Г. Слезанська розглядає територіальну громаду як спільноту активних громадян, здатних до самоорганізації, управління розвитком свого населеного пункту та формування якісно нового соціального середовища [215].

У сучасному науковому дискурсі виокремлюють кілька провідних підходів до тлумачення територіальної громади. Інноваційний підхід зосереджується на її економічній природі та визначає громаду як суб'єкта соціально-економічного розвитку, що через органи місцевого самоврядування управляє комунальною власністю, формує бюджети, реалізує програми розвитку та виступає власником ресурсів [16; 101].

Особистісно-орієнтований підхід акцентує на спільності інтересів, потреб і цінностей членів громади, розглядаючи її як простір соціальної

взаємодії, у якому забезпечується реалізація життєвих потреб особистості та соціальних груп [4].

Комплексний підхід визначає територіальну громаду як стійку форму соціального життя, що поєднує територіальну єдність, стабільність проживання, правовий статус, спільну ідентичність і наявність спільних інтересів та цілей [188; 259]. Він дозволяє розглядати громаду як інтегративний соціальний організм.

Публічно-правовий підхід підкреслює, що територіальна громада є колективним суб'єктом місцевого самоврядування, який діє як безпосередньо, так і через представницькі органи, поєднуючи правові механізми управління з автономією та активністю її членів [65; 101; 258].

Особливе значення для соціальної роботи має інтелектуально-комунікативний підхід, у межах якого територіальна громада розглядається як простір пріоритетності локальних потреб, добровільної участі, усвідомленої мотивації та спеціалізації членів громади у виконанні соціально значущих функцій. Саме ці характеристики формують основу її стійкості, згуртованості та інституційного потенціалу [25; 154].

Очевидно, що інтеграція різних концептуальних позицій дає змогу всебічно розкрити зміст поняття «територіальна громада», з'ясувати його соціальну природу, механізми функціонування та потенціал у контексті розвитку місцевого самоврядування і соціальної роботи. Саме тому у нашому дослідженні було узагальнено та систематизовано основні наукові підходи до розуміння територіальної громади, що відображено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Наукові підходи до трактування поняття «територіальна громада»

Підхід	Змістове визначення	Ключові характеристики	Представники / Джерела
Інноваційний	Територіальна громада розглядається як соціальна спільнота, що формується під впливом економічних	Економічні ресурси; управління комунальною власністю; участь у	[16; 101]

	чинників: спільної комунальної власності, територіально-особистісних зв'язків, податкової взаємодії, участі у місцевому самоврядуванні	бюджетному процесі; вирішення питань місцевого значення через органи самоврядування	
Особистісно-орієнтований	Територіальна громада розуміється як соціальні відносини між людьми, що мають спільні інтереси, потреби, цілі та реалізують свої життєві прояви в межах локального простору	Спільність інтересів; соціальні зв'язки; середовище реалізації життєвих потреб; підтримка між членами спільноти	[4]
Комплексний	Територіальна громада – стійка соціальна спільнота, пов'язана спільними відносинами до певної території, яка має законодавчо визначений статус і виступає стабільною формою соціального життя	Стійкість; правовий статус; самоідентифікація; адміністративні межі; територіальна спільність	[188; 263]
Публічно-правовий	Територіальна громада – спільнота місцевих жителів, асоційована на публічних засадах, об'єднана системними ознаками (демографічними, правовими, територіальними, культурними) та здатна реалізовувати місцеве самоврядування	Сукупність прав та обов'язків; публічна ідентичність; самоврядування; прийняття рішень через місцеві органи влади	[65; 101; 260]
Інтелектуально-комунікативний	Територіальна громада – простір пріоритету локальних інтересів, де інтеграція людей ґрунтується на добровільності, соціальній взаємодії, комунікації та розподілі професійних функцій	Локальні інтереси; добровільність; соціальна інтеграція; розподіл функцій; синергія колективних зусиль	[25; 188]

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз наукових підходів до визначення сутності територіальної громади свідчить про відсутність універсальної дефініції, що зумовлено її

багаторівневістю та поліфункціональністю як соціального феномена. Існуючі підходи акцентують окремі її виміри: інноваційний – ресурсно-економічний потенціал, особистісно-орієнтований – систему соціальних відносин, комплексний – стабільність і цілісність соціального життя, публічно-правовий – статус суб'єкта місцевого самоврядування, інтелектуально-комунікативний – динаміку соціальної взаємодії та локальні інтереси.

Жоден із цих підходів окремо не дає змоги повною мірою розкрити природу територіальної громади, оскільки вона одночасно є територіальною спільнотою, соціальним інститутом, суб'єктом публічної влади, середовищем соціальної активності та простором колективного ухвалення рішень. Тому методологічно найбільш обґрунтованим є комплексний підхід, який інтегрує просторові, соціальні, правові, економічні та культурні характеристики громади, що є особливо важливим у контексті її функціонування в умовах воєнних викликів.

Територіальна громада має динамічний характер і трансформується під впливом соціальних змін, інституційних реформ і кризових обставин. В умовах війни цей динамізм посилюється, оскільки громада стає не лише об'єктом державної політики, а й активним суб'єктом самоорганізації, солідарності та соціальної мобілізації населення.

Систематизація наукових підходів створює теоретичне підґрунтя для аналізу потенціалу громади в організації волонтерської діяльності, дозволяючи розглядати її як середовище, у якому рівень соціальної взаємодії, згуртованості та ресурсності визначає можливості соціальної підтримки й розвитку.

На основі аналізу наукових джерел до ключових ознак територіальної громади, значущих для соціальної роботи, віднесено: наявність населення, об'єднаного стійкими соціальними зв'язками; спільну територію з визначеними межами; розвинену соціальну взаємодію як основу виявлення потреб і реалізації соціальних ініціатив; ідентифікацію зі спільнотою, що

формує солідарність і взаємопідтримку; спільні інтереси й потреби, які визначають напрями діяльності; статус суб'єкта комунальної власності як ресурсну основу; здатність до формування власних управлінських структур для організації соціальної роботи.

Формування територіальної громади доцільно розглядати як процес становлення спільноти, спроможної самостійно визначати пріоритети розвитку, організовувати соціальну інфраструктуру та забезпечувати соціальний захист населення. Вона функціонує як цілісна система взаємодії органів місцевого самоврядування і громадськості, спрямована на реалізацію принципів соціальної справедливості, доступності соціальних послуг та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Функціональні характеристики територіальної громади тісно пов'язані з практикою соціальної роботи. Політична функція забезпечує участь населення в управлінських процесах; економічна формує ресурсну базу для реалізації соціальних програм; соціально-культурна створює умови для освітніх, медичних і реабілітаційних практик; екологічна сприяє безпеці життєвого середовища; ціннісно-орієнтаційна утверджує норми соціальної відповідальності та взаємодопомоги; інтегративна та функція соціального контролю забезпечують згуртованість спільноти й профілактику соціальних ризиків, зокрема через розвиток волонтерської діяльності.

Отже, територіальна громада постає не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а як простір соціального розвитку, мобілізації ресурсів і солідарності. Саме це зумовлює її ключову роль у системі соціальної роботи та визначає як базову платформу для організації й реалізації волонтерської діяльності.

Таблиця 1.3

**Основні функції територіальної громади та їх значення для
соціальної роботи**

Функція	Зміст функції	Значення для соціальної	Джерела
---------	---------------	-------------------------	---------

територіальної громади		роботи	
Політична (нормативно-правова)	Забезпечення участі громадян у вирішенні місцевих справ, реалізація права на самоврядування	Формує механізми участі населення, розвиток адвокатури, захист прав вразливих груп, залучення громади до прийняття соціальних рішень	[21; 170]
Економічна	Управління комунальною власністю, місцевими фінансами, розвиток локальної економіки	Забезпечує ресурсне підґрунтя для соціальних програм, соціальних послуг, підтримки сімей та уразливих груп	[102; 136]
Соціально-культурна	Організація діяльності закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної сфери	Створює інфраструктуру для соціальної роботи; забезпечує доступ до освіти, медицини, соціальних послуг	[62]
Екологічна	Реалізація програм охорони навколишнього середовища, участь у державних екологічних програмах	Впливає на якість життя, здоров'я, безпеку дітей і сімей; важливо для профілактики ризиків	[102]
Ціннісно орієнтована	Формування та підтримка системи спільних цінностей громади	Підтримує розвиток солідарності, взаємодопомоги, гуманізму – ключових засад волонтерства і соціальної роботи	[109]
Функція соціального контролю	Формування санкцій і реакцій громади на поведінку її членів.	Діє як механізм профілактики негативних явищ; сприяє безпечному середовищу.	[170]
Інтегративна	Згуртування мешканців, розвиток взаємодопомоги, спільної діяльності	Основний фундамент для волонтерства, самоорганізації, соціальної згуртованості та мобілізації громади у кризових ситуаціях	[294]

Джерело: складено автором самостійно.

В умовах децентралізації територіальні громади набули нового статусу й рівня відповідальності, що вимагає від них спроможності самостійно формувати політику розвитку, забезпечувати зайнятість, залучати інвестиції, нарощувати ресурсну базу та підвищувати якість життя населення. Ефективність цього процесу залежить від управлінської компетентності місцевої влади, наявності стратегічного мислення та здатності приймати обґрунтовані рішення. Громади перестали бути пасивними виконавцями рішень «згори» й стали активними суб'єктами соціально-економічного розвитку.

Н. Мішина дає загальну класифікацію функцій територіальної громади об'єднавши за класифікацією їх дій – об'єктні – суб'єктні – спосіб (рис. 1.1).

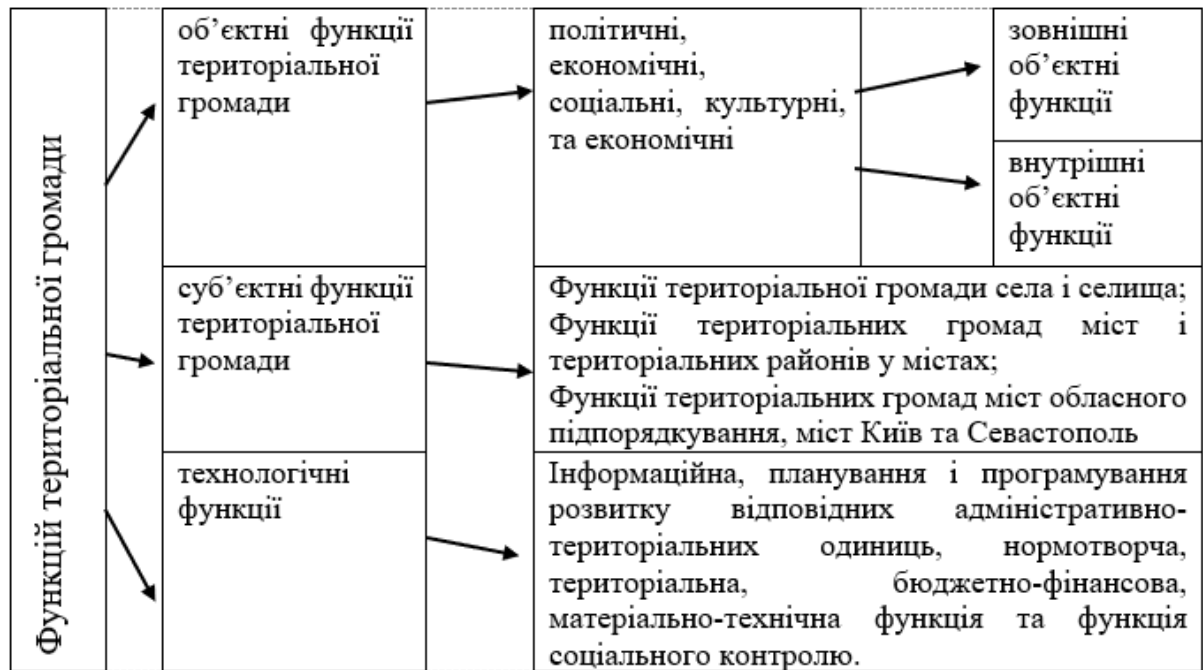

Рис. 1.1. Функції територіальної громади за класифікацією їх дій – об'єктні – суб'єктні – спосіб

Джерело: складено автором самостійно на основі [144].

Зміни у плануванні місцевого розвитку відбулися у трьох ключових вимірах: громади взяли на себе повну відповідальність за соціально-економічний стан територій; управління розвитком набуло стратегічного й проєктно орієнтованого характеру; суб'єкт управління розширився за рахунок партнерств, міжмуніципальної співпраці та мережевої взаємодії, що створює умови для інноваційного розвитку та залучення ресурсів [225; 274].

З позицій теорії сталого розвитку територіальна громада розглядається як багатовимірна система, що поєднує економічну, соціальну, управлінську, культурну та екологічну складові. За М. Талавирою, розвиток громади передбачає економічну ефективність, зміцнення фінансової бази, раціональне використання ресурсів, стабілізацію демографічних процесів і зростання добробуту населення [233], що дозволяє трактувати її як самодостатній соціально-економічний організм.

А. Шевченко наголошує на природній схильності мешканців до самоорганізації та колективних дій за наявності ефективного лідерства, здатного мобілізувати локальні ресурси, у тому числі волонтерський потенціал і громадські ініціативи [258]. Для соціальної роботи це означає розгляд громади як активного соціального середовища, здатного до самостійного генерування змін, що є критично важливим для територій, постраждалих від воєнних дій.

Розвиток громад визначається сукупністю психологічних, соціальних, культурних та інституційних чинників. Ключовими психологічними показниками є мотивація, готовність до змін і відчуття особистої відповідальності за стан громади. Соціальні чинники проявляються через співучасть, взаємопідтримку, збереження локальної ідентичності та наявність соціального капіталу. Саме вони забезпечують життєздатність громади та ефективність соціальних послуг.

Оскільки кожна громада має унікальну комбінацію ресурсів і соціальних характеристик, універсальних моделей розвитку не існує; розвиток має спиратися на її внутрішній потенціал. Особливої ваги набуває інтеграційна функція громади, що забезпечує згуртованість, соціальну стійкість і колективну відповідальність в умовах воєнних загроз та соціальної нестабільності.

На думку Л. Дрогомирецької, розвиток громад може здійснюватися за галузевою, перерозподільною та територіальною моделями, які акцентують вирівнювання дисбалансів, використання локальних ресурсів і диверсифікацію економіки [76]. Усі вони підкреслюють значення ресурсної мобілізації та партнерської взаємодії.

М. Козак визначає ключові завдання розвитку громад як створення привабливих умов для проживання, розбудову ефективного місцевого самоврядування, розвиток міжсекторної взаємодії та підвищення

конкурентоспроможності територій [95], що цілком узгоджується з підходами соціальної роботи з громадою.

Життєздатність громади визначається поєднанням матеріальних ресурсів (інфраструктура, фінанси, робочі місця) та нематеріальних (соціальна згуртованість, довіра, лідерство, комунікація, мотивація, соціальний капітал). Без гармонійного розвитку обох складових сталий розвиток неможливий.

За О. Швець та О. Митяєм, базовими елементами розвитку громади є власність, лідерство, колективні дії, усвідомлення можливостей і мотивація до змін [257], що підтверджує ефективність підходу, орієнтованого на активізацію локальних спільнот.

Отже, розвиток територіальної громади є результатом взаємодії психологічних, соціальних, економічних, інституційних і культурних чинників, які формують її конкурентоспроможність і здатність до сталого розвитку. Особливого значення ці чинники набувають у громадах, постраждалих від воєнних дій, де потреба в згуртованості, ресурсній мобілізації, ефективному управлінні та міжсекторній взаємодії є визначальною. На цій основі в дослідженні систематизовано основні детермінанти розвитку територіальних громад (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Ключові чинники та аналітичні орієнтири розвитку
територіальних громад**

Група чинників	Зміст чинника	Його значення для розвитку громади	Аналітичний коментар (у фокусі соціальної роботи)
Психологічні чинники	Мотивація мешканців; готовність до дій; усвідомлення особистої відповідальності	Забезпечують внутрішню активність громади, стимулюють самоорганізацію	Визначають рівень суб'єктності громади; низька мотивація веде до пасивності і соціальної стагнації
Соціальні чинники	Співучасть, солідарність, локальна ідентичність, колективне вирішення	Формують соціальний капітал та підтримують стабільність	Критичні для роботи з уразливими групами та відновлення довіри після криз і воєнних

	проблем	соціальної структури	дій
Економічні чинники	Зайнятість, доступ до фінансів, розвиток підприємництва, місцева інфраструктура	Визначають економічну базу життєдіяльності громади	Економічна нестабільність створює ризики маргіналізації, зростання потреби у соціальних послугах
Інституційні чинники	Сила місцевого самоврядування, компетентність управління, наявність стратегічного планування	Забезпечують реалізацію політик розвитку та ефективне управління ресурсами	Інституційна слабкість є бар'єром для впровадження соціальних програм та міжсекторної взаємодії
Культурні чинники	Традиції, цінності, історична пам'ять, локальна культура	Підтримують ідентичність і соціальну згуртованість	Культурні практики створюють основу для волонтерства, взаємопідтримки та соціального виховання
Комунікаційні чинники	Розвиненість горизонтальних та вертикальних комунікацій, відкритість до діалогу	Забезпечують координацію між громадянами, владою та організаціями	Є базою для залучення громади до прийняття рішень, формування партнерств та волонтерських ініціатив
Лідерські чинники	Наявність локальних лідерів, їх авторитет і компетентність	Впливають на стратегічність рішень і згуртованість громади	У громадах, постраждалих від війни, роль лідерів критично зростає для мобілізації ресурсів і відновлення
Ресурсні чинники	Наявність природних, фінансових, управлінських та людських ресурсів	Визначають потенціал розвитку громади	Ресурсний дефіцит потребує соціальної роботи, спрямованої на активізацію внутрішніх ресурсів громади
Міжсекторна взаємодія	Партнерство влади, бізнесу, громадськості; міжмуніципальне співробітництво	Створює умови для синергії та розширення можливостей громади	У громадах, що постраждали від війни, є ключем до відновлення інфраструктури та соціальних сервісів

Джерело: складено автором самостійно на основі [76; 95; 109; 160; 235; 258; 276].

Розвиток територіальних громад є багатовимірним процесом, що поєднує соціальні, психологічні, культурні, економічні, інституційні та

лідерські чинники, тому в соціальній роботі громада розглядається як цілісна система, від функціонування якої залежить якість життя населення, рівень його активності та здатність до самовідновлення. Для громад, постраждалих від воєнних дій, визначальними стають інтеграційні й комунікаційні процеси, рівень довіри, самоорганізації та організаційної спроможності, що безпосередньо впливають на подолання наслідків війни, мобілізацію волонтерського потенціалу та перехід до сталого розвитку.

У ході дослідження виокремлено індикатори розвитку територіальних громад у контексті волонтерської діяльності: рівень розвитку місцевого самоврядування та партнерства громади з владою; згуртованість, довіра й активність мешканців; ресурсність (людські, фінансові, інфраструктурні, інформаційні ресурси); життєздатність громади як здатність до стабільності, адаптації та розвитку; готовність мешканців і місцевої влади до дій.

Ефективний розвиток громад можливий лише за умови комплексного підходу, що передбачає поєднання управлінських, організаційних і соціальних механізмів, узгодження інтересів громади, місцевої влади, держави та громадського сектору, а також використання волонтерської діяльності як каталізатора змін. Оцінювання розвитку громади через призму цілей сталого розвитку, стратегічних напрямів і рівня економічної безпеки дозволяє здійснювати системний моніторинг і приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Самоорганізація громади здійснюється на зовнішньому (правовому), внутрішньому (самоврядному), територіальному та адміністративному рівнях, що забезпечує її автономність і стійкість. У цьому контексті ключовим є поняття спроможної територіальної громади, яка здатна самостійно забезпечувати належний рівень публічних і соціальних послуг, виходячи з наявних ресурсів.

Спроможність громади розглядається як поєднання потенційних і функціональних складових. До потенційних належать: інфраструктура,

фінансові та кадрові ресурси, законодавчо визначені повноваження, активне населення. До функціональних – реальний вплив громади на діяльність місцевої влади, ефективність управління, налагоджена комунікація «влада – громада», системність управлінських рішень. Саме функціональні складові засвідчують здатність громади трансформувати ресурси у реальні результати розвитку.

Узагальнюючи наукові підходи, спроможна громада – це не лише та, що володіє ресурсами, а та, що вміє ними ефективно управляти, забезпечуючи участь громадян у прийнятті рішень і формування дієвої моделі місцевої демократії. Практично це проявляється у стратегічному плануванні розвитку, залученні інвестицій, розвитку інфраструктури, доступності послуг, міжмуніципальній співпраці та активному залученні мешканців до управління.

Отож, спроможність територіальної громади є інтегральною характеристикою спільноти, що відображає її здатність ефективно й відповідально здійснювати місцеве самоврядування, раціонально управляти матеріальними, фінансовими, людськими та інформаційними ресурсами, забезпечувати якісні й доступні публічні послуги, залучати мешканців до прийняття рішень, адаптуватися до соціальних, економічних і безпекових викликів та забезпечувати сталий розвиток і зростання добробуту населення на засадах партнерства, солідарності та внутрішньої згуртованості.

Систематизація потенційних і функціональних ознак спроможності територіальних громад створює підґрунтя для їх комплексного аналізу та подальшого емпіричного оцінювання (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Потенційні та функціональні ознаки спроможних територіальних громад

Група ознак	Зміст ознак	Значення для спроможності громади
Потенційні	Інфраструктурний потенціал:	Створює базу для надання

Група ознак	Зміст ознак	Значення для спроможності громади
ознаки	наявність закладів освіти, медицини, культури, транспорту, комунальних мереж, цифрової інфраструктури	послуг, визначає умови якості життя, формує основу соціальної стабільності
	Фінансово-економічний потенціал: бюджетна забезпеченість, місцеві податки, інвестиційна спроможність, диверсифікація джерел доходу	Визначає здатність громади фінансувати розвиток, реагувати на кризи та забезпечувати економічну стійкість
	Кадровий потенціал: наявність кваліфікованих працівників у сфері управління, соціальних послуг, освіти, медицини, комунального господарства	Гарантує професійність управління, безперервність роботи систем і реалізацію стратегічних рішень
	Правовий і управлінський потенціал: визначені повноваження місцевої ради та виконавчих органів, нормативно-правова база	Забезпечує легітимність рішень і створює формальні механізми для реалізації громадських ініціатив
	Громадський потенціал: активна частина громади, громадські організації, ініціативні групи	Є основою розвитку волонтерства, участі населення та формування соціального капіталу
Функціональні ознаки	Участь мешканців в управлінні громадою: дієві інструменти місцевої демократії, ефективні форми взаємодії з владою	Показує реальну спроможність громади впливати на ухвалення рішень і формувати політики
	Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування: швидкість реагування, прозорість, підзвітність, компетентність управлінців	Демонструє, наскільки успішно громада перетворює свій потенціал у конкретні результати
	Реалізація публічних послуг: доступність, якість, наближеність до мешканців	Є індикатором реального добробуту громади і довіри населення
	Управління ресурсами: раціональність, стратегічне планування, збалансованість потреб і можливостей	Відображає здатність громади до сталого розвитку і запобігання ризикам
	Соціальна згуртованість і комунікація: довіра, взаємодопомога, функціонування органів самоорганізації населення	Підсилює соціальну стійкість, інтегрує волонтерські практики, формує середовище підтримки
	Здатність до адаптації та відновлення: готовність діяти в умовах криз, мобілізація ресурсів, партнерства	Ключовий показник життєздатності громади в умовах війни, катастроф та соціальних змін

Джерело: складено автором самостійно.

Узагальнюючи систематизовані ознаки, можна стверджувати, що спроможність територіальної громади – багатовимірною категорією, у якій потенційні ресурси (інфраструктурні, фінансові, кадрові, управлінські) набувають сили лише за умови трансформації у функціональні результати: ефективне самоврядування, якісні публічні послуги, соціальна згуртованість та здатність громади мобілізуватися й відновлюватися в кризових умовах. Таким чином, спроможна громада постає не лише як адміністративна одиниця, а як динамічна соціальна система, що поєднує ресурси, управлінські механізми, активність населення та соціальний капітал, забезпечуючи життєздатність і сталий розвиток.

Аналіз показує, що територіальна громада є багатовимірним соціальним утворенням із територіальною, соціальною, культурною, правовою та економічною складовими, а її сучасне розуміння формується під впливом історичних трансформацій, реформ місцевого самоврядування та розвитку громадянського суспільства. Наукові підходи – територіальний, публічно-правовий, інтелектуально-комунікативний і комплексний – доповнюють один одного, дозволяючи розглядати громаду як живу соціальну систему, здатну до самоорганізації, взаємодії та відтворення власних ресурсів.

Узагальнення концепцій дозволяє виділити ключові ознаки громади: наявність соціальної спільноти, територіально окресленої площі, сталих соціальних зв'язків, механізмів ідентифікації та солідарності, інструментів участі, здатність до місцевого самоврядування та забезпечення публічних послуг. Особливу увагу привертає категорія «спроможності громади», що інтегрує ресурсні, управлінські та соціально-комунікативні можливості та визначає потенціал сталого розвитку. Спроможність стає фундаментом ефективного волонтерства, яке активізується там, де існують довіра, співучасть, організованість і відкритість для ініціатив.

Результати аналізу підрозділу 1.1 свідчать, що теоретичне осмислення територіальної громади є необхідним для дослідження її стану в умовах воєнних дій та оцінки чинників, що посилюють або ускладнюють здатність до самоорганізації й взаємодопомоги. Волонтерська діяльність у кризові періоди слугує індикатором мобілізаційного потенціалу громади, що обґрунтовує перехід до аналізу особливостей постраждалих від воєнних дій територіальних громад (підрозділ 1.2).

1.2. Особливості територіальних громад, постраждалих від воєнних дій

З початком повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року введення воєнного стану [179] радикально змінило суспільне життя, трансформувавши функціонування та взаємодію на всіх рівнях. Політична, економічна, соціальна, гуманітарна та безпекова сфери переглянули підходи для мобілізації ресурсів і згуртування суспільства, що фактично стало каталізатором інституційних змін, розширивши автономію територіальних громад і їхню здатність до оперативного прийняття рішень [47; 156].

Попри воєнний стан, місцеве самоврядування продовжує розвиватися, децентралізація поглиблюється, а територіальні громади зміцнюють роль як базових суб'єктів розвитку [156]. Для забезпечення оборони, цивільного захисту та громадської безпеки створюються тимчасові державні органи — військові адміністрації, що замінюють або співпрацюють із місцевою владою [163; 199].

Військові адміністрації виконують делеговані повноваження органів самоврядування, що підтверджує ефективність розширеної компетенції місцевих органів у кризових умовах [163; 290]. Закон «Про правовий режим воєнного стану» зобов'язує місцеві органи сприяти діяльності військових адміністрацій [192].

Науковці виділяють три моделі взаємодії влади та місцевого самоврядування: повне заміщення органів влади військовою адміністрацією; спільне управління громадою; розширені повноваження органів самоврядування за часткового підпорядкування військовій адміністрації [143].

Попри складність управління в умовах війни, територіальні громади залишаються ключовими осередками стійкості, забезпечуючи життєдіяльність населення та підтримку оборони [163; 300]. Міські, селищні та сільські голови отримали розширені повноваження щодо фінансування потреб ЗСУ, безоплатної допомоги, боротьби з епідеміями та наслідками стихійних лих, поводження з небезпечними відходами та демонтажу аварійних об'єктів [163; 182].

Управління громадою в умовах війни потребує оперативності, швидкого реагування та підтримки життєдіяльності населення [156]. Важливо враховувати види громад: базовий рівень (сільські, селищні, міські) і факультативний рівень (райони, області), де перші відповідають за повсякденне життя, а другі – за колективні інтереси [25].

Територіальні громади, що постраждали від воєнних дій, зазнають втрат серед цивільного населення, руйнування житлового фонду та інфраструктури, нищення власності, культурних об'єктів, деградації природних ресурсів. Попри це вони забезпечують соціальні та адміністративні послуги, підтримують освіту, культуру, медицину та комунальну сферу [47; 129; 156].

За М. Вуйченком та О. Няньком, постраждалі громади можна класифікувати так: території активних бойових дій або окупації; прифронтові території із системними обстрілами; умовно тиллові території з поодинокими обстрілами [45].

Авторське бачення особливостей постраждалих громад представлено у схемі (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Класифікація територіальних громад, постраждалих від воєнних дій

Джерело: складено автором самостійно

Територіальні громади, які приймають внутрішньо переміщених осіб – це територіальні громади до яких перемістилися особи з інших районів де ведуться бойові дії або які перебувають у тимчасовій окупації (блокування).

Відповідно до наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, наприкінці 2022 року ухвалено перелік громад з 9 областей, де відбулись бойові дії, була окупація або оточення (Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Сумська, Чернігівська) [186]. Станом на 2025 рік, до цього переліку входять близько 323–329 територіальних громад [186].

За інформацією Міністерства соціальної політики України, станом на червень 2025 року, офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у Донецькій області приблизно 522 000 осіб; у Харківській області майже 517 000 осіб; Дніпропетровська біля 456 000 переселенців; м. Київ приблизно 426 000 внутрішньо переміщених осіб; Луганська близько 271 000 осіб; Київська біля 234 000 переселенців; Запорізька приблизно 222 000 внутрішньо переміщених осіб; Одеська близько 217 000 осіб; Львівська біля 203 000 переселенців; Полтавська приблизно 181 000 осіб. Найменше зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у Черкаській, Вінницькій, Закарпатській, Миколаївській, Хмельницькій, Івано-Франківській та Сумській областях [186].

Це означає, що внутрішньо переміщенні особи були зафіксовані майже у всіх регіонах України.

Тимчасово окуповані територіальні громади – частина території України, внаслідок її окупації росією під час російсько-української війни на яку не поширюється фактичний контроль української влади [186].

Від початку повномасштабного вторгнення в 11 областях України (Донецькій, Луганській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Сумській та Одеській), а також в Автономній Республіці Крим [185] було окуповано 231 територіальну громаду [41].

Тимчасово окуповані територіальні громади мають низку специфічних особливостей: на цих територіях Україна тимчасово втратила можливість здійснювати владні повноваження, натомість функціонує окупаційний режим Російської Федерації; систематично порушуються права і свободи громадян, які перебувають в умовах окупації; мешканці стикаються з гострими соціально-економічними та продовольчими проблемами, зумовленими припиненням обігу української валюти, обмеженням доступу до товарів першої необхідності та соціальних послуг, що призводить до критичної

нестачі ресурсів для задоволення базових потреб; відбувається системне розграбування та знищення матеріальних ресурсів громад і результатів багаторічного соціально-економічного розвитку. Окремою характеристикою є соціально-демографічний склад населення окупованих громад, який переважно представлений людьми похилого віку та саодинокими особами, що не мали можливості евакуюватися на підконтрольну Україні територію [119].

Упродовж 2022–2023 років було деокуповано понад 160 територіальних громад у Донецькій, Луганській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Сумській та Одеській областях. Водночас ситуація на цих територіях залишається динамічною та нестабільною, що потребує постійного оновлення даних і гнучких підходів до соціальної підтримки та відновлення громад [41].

Деокупованні територіальні громади мають свої особливості, які диктує війна, а саме:

- зачистка звільнених територій від залишків вибухонебезпечних предметів, розмінування, колоборантів, та солдатів російської армії;
- відновлення української влади на деокупованих територіях, надання соціальних послуг, виплата пенсій та грошової допомоги тощо;
- відновлення логістичних шляхів, доставка необхідної продукції, продуктів харчування, ліків, засобів особистої гігієни тощо.
- відбудова зруйнованих об’єктів інфраструктури, електрики, газопостачання, засобів масової комунікації;
- поховання та перезахоронення померлих, вбитих чи закатованих мешканців чи військових а також їх встановлення особистості ;
- відновлення контактів мешканців деокупованих територіальних громад з сім’ями, родичами чи рідними які перебувають на підконтрольній Україні території;
- повернення внутрішньо переміщених осіб на постійне місце проживання, яке було під окупацією;

- відновлення документів;
- фіксація наслідків воєнних злочинів та окупації тощо [152; 160].

Територіальні громади, які географічно зафіксована на мапі але фактичне проживання там не можливе – мова іде про ті територіальні громади, жителі яких виїхали в більш безпечні місця України, та об'єдналися там в громади, бо самих громад, як визначеної державою території вже немає, яка повністю або частково знищена де проживання неможливе (наприклад Бахмутська територіальна громада, Сєвєродонецька територіальна громада, Мар'янська територіальна громада, Авдіївська територіальна громада, Маріупольська територіальна громада та ін.).

Особливості таких територіальних громад є наступні:

- мешканці таких територіальних громад є внутрішньо переміщені особи, які виїхали з міст, сіл, чи селищ де були бої, або ціленаправлено знищені території армією ворога;
- існує така особливість як оформлення документів, розселення та проживання таких людей на більш мирних територіях, доставка таким сім'ям ліків, продуктових наборів та наборів особистої гігієни, одягу, побутових товарів тощо;
- продумування державою майбутніх кроків з приводу проживання внутрішньо переміщених осіб, або повернення на попередні місця проживання та їх відновлення там, або отримання нового житла;
- інтеграція таких осіб у суспільство та прийняття суспільством їх тощо [72; 254; 290].

Територіальні громади які знаходиться в «сірій зоні» – це територіальні громади які знаходиться між мирною територією України та лінією фронту, де частково задовольняються соціальні послуги, потреби населення, однак вони залишаються в зоні небезпеки через обстріли, що долітають із фронту, це може бути частина області чи територіальної громади так і населений пункт, яка при активних наступальних або

контрнаступальних діях може періодично змінюватися [211]. Наприклад, така «сіра зона» утворилася по всій лінії фронту, як у Донецькій та Луганській області з 2014 року так і в Харківській та інших областях, на слід України, де тривають бойові дії з 2022 року.

Особливості «сірої зони» є наступні: постійно чути вибухи, де люди перебувають в постійній напрузі, стресі та невпевненості в завтрашньому дні; відсутність нормальної логістики через постійні обстріли та розбиті логістичні шляхи; відсутність нормального постачання продуктів та ліків в такі територіальні громади; переважна частина населення виїхали в безпечні місця; передача харчів та продуктів першої необхідності через волонтерів або військових; пограбування будинків жителів, підприємств, магазинів, банкоматів тощо [27; 78].

Територіальні громади які знаходиться на лінії фронту – це територіальні громади, які розташовані та перебувають на лінії зіткнення передових підрозділів України проти російської армії та знаходяться в епіцентрі воєнних дій [114].

Особливостями громад, які знаходиться на лінії фронту, є:

- постійні обстріли, руйнування, жертви серед мирного населення яке там залишилося;
- практично зруйновані шляхи, що унеможлиблює підвоз продовольчих товарів, ліків, пенсій тощо;
- відсутні газ, вода, електроенергія, тепло, зв'язок, телебачення тощо;
- знищення всієї промисловості, підприємств, житлового фонду, об'єктів інфраструктури, закладів освіти, медицини тощо;
- забруднення екології бойовими відходами;
- велика кількість вбитих солдат, які потребують поховання та встановлення особистості;
- забруднення ґрунту та води [165].

Територіальні громади, які перебувають в оточенні (блокуванні) – це територіальні громади, чиї території були оточені з усіх сторін флангів, які потрапили в ізоляцію та під контроль сил противника.

Особливостями територіальних громад, які перебувають в оточенні (блокуванні):

- відсутність виїзду чи в'їзду в\з територіальних громад;
- відсутність можливості підвозу продовольчих товарів, товарів першої необхідності;
- жорстоке поводження з місцевим населенням, знущання, катування, зґвалтування, масові розстріли тощо;
- розміщення солдатів російської армії в житлових будинках місцевого населення територіальних громад;
- якщо в оточення потрапляли війська української армії, то частіше всього, це їх розстріл;
- фільтрація українського населення тощо [177; 294].

До оновленого переліку територіальних громад, затвердженого Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 30 листопада 2022 року, увійшли громади з 9 областей та Автономної Республіки Крим – усього 329 територіальних громад [185; 297]. Усі вони зазнали безпосереднього або опосередкованого впливу воєнних дій, водночас продемонструвавши високий рівень стійкості, згуртованості, громадянської відповідальності, мужності та сили духу мешканців [154].

Стійкість територіальних громад розглядається як їхня здатність ефективно протистояти загрозам, адаптуватися до змін, підтримувати безперервність функціонування та оперативно відновлюватися після кризових ситуацій [228; 239; 288]. Ю. Курнишова виокремлює чотири взаємопов'язані сфери стійкості: суспільну, інституційну, комунікативну та субрегіональну [293]. Події повномасштабної війни засвідчили високий рівень самоорганізації, соціальної відповідальності та самоконтролю

українського суспільства, що стало потужним ресурсом підтримки життєздатності територіальних громад [290].

Соціальну стійкість громад доцільно оцінювати у трьох основних площинах:

1. здатність соціальних систем адаптуватися до кризових умов;
2. спроможність мобілізувати громадян та інституції для вирішення гуманітарних і соціальних завдань;
3. стабілізація та розвиток співпраці між органами влади, бізнесом і громадянським суспільством [228].

Українські науковці також визначають три ключові виміри стійкості місцевого самоврядування: готовність (*preparedness*) до кризових ситуацій, надійність (*robustness*) у функціонуванні в умовах невизначеності та адаптивність (*adaptation*) до нових соціальних реалій [64; 279; 292].

О. Гусь підкреслює, що саме співпраця громадян і органів влади у воєнний період сприяла формуванню розгалуженої мережі соціального капіталу, ефективних комунікаційних каналів і процедур колективного вирішення проблем. Реформа децентралізації, у свою чергу, посилила інституційну спроможність місцевого самоврядування та створила багаторівневу систему воєнної стійкості й опору [285].

У дослідженні Д. Ящука «Громади воєнного часу: витривалі та спроможні» визначено ключові фактори стійкості територіальних громад, які систематизовано та подано на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Факторів стійкості територіальних громад

Джерело: складено автором самостійно

Розберемо більш детально кожен із факторів стійкості територіальної громади.

Злагоджена робота команди управлінців різних рівнів, які залишаються на своїх місцях і працюють у критичний момент дає змогу встояти і продовжувати працювати територіальним громадам. Відданість як керівників громад, так і управлінців різних профільних напрямів (освіти, медицини, соціальної сфери тощо) допомагає територіальній громаді справлятися з усіма викликами воєнного часу.

Волонтерські ініціативи та готовність жителів громад жертвувати власними ресурсами задля допомоги іншим, дозволяє підтримувати резильєнтність територіальних громад у кризові моменти. Навіть попри повномасштабну війну, громади продовжують планувати та вкладати

ресурси у власний розвиток. Так, планування стратегічного розвитку громади є важливим елементом стійкості.

Проведення тренінгів, навчань, вкладення коштів у розвиток місцевих закладів освіти, пошуки й залучення партнерів для втілення різних проєктів – це ті практики, які дозволяють територіальним громадам у різних регіонах продовжувати якісно виконувати свою роботу.

Об'єднання навколо спільної мети дозволило громадам швидко справлятися з викликами, налагоджувати роботу між органами місцевого самоврядування, волонтерами та військовими, ухвалювати важливі рішення щодо підтримки армії на рівні місцевих рад.

Різностороння допомога від міжнародних донорів стала ще одним фактором стійкості. Залежно від ситуації у громаді, ця допомога йде як на відновлення громад після бойових дій, так і на їх інституційний розвиток. В умовах зменшення фінансування саме міжнародні партнери надали деокупованим громадам можливість для швидкого відновлення.

Вагомим фактором стійкості стало вчасне та вичерпне інформування жителів громад. Підтримування зв'язку всередині команди управлінців, з різними рівнями влади та жителями територіальних громад дозволяє знайти взаєморозуміння та вибудувати довірливі стосунки. Завдяки налагодженій комунікації, вдається швидко закривати нагальні потреби і в разі необхідності знаходити підтримку – як серед різних рівнів влади, так і серед жителів громад [266].

Науковці І. Пирога та М. Пирога зазначають, що стійкість громад є опорою для мешканців, однак війна створює численні виклики: скорочення ресурсів, падіння доходів та економіки, мобілізація чоловічого населення, переміщення частини мешканців, повернення людей з інвалідністю, конфлікти між групами, психологічні проблеми та ризики для реалізації донорських програм [163]. У таких умовах критично важливим є залучення мешканців до спільного вирішення локальних проблем.

А. Ткачук підкреслює специфіку потреб громад: спільні: розвиток громади, підтримка місцевої економіки, забезпечення освітнього процесу; особливі для звільнених та уражених територій: відновлення критично важливої інфраструктури, задоволення базових потреб населення, повернення жителів; особливі для тилкових територій: забезпечення ВПО житлом і харчуванням, інтеграція переселенців, планування нової забудови з урахуванням кліматичних змін та потреб ВПО [241].

Завдяки поєднанню цих факторів громади здатні долати критичні виклики, хоча повномасштабна війна постійно створює нові загрози для органів місцевого самоврядування (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Виклики територіальних громад, постраждалих від воєнних дій

Джерело: складено автором самостійно.

Повномасштабна війна значно ускладнила функціонування територіальних громад, особливо тих, що зазнали окупації, бойових дій або тривалих обстрілів. Найбільшими викликами стали:

1. Скорочення фінансування. Руйнування підприємств та установ, переїзд населення і бізнесу призвели до зменшення надходжень у місцеві бюджети, особливо у громадах поблизу кордону. Переведення військового податку на державний рівень ще більше зменшило ресурси. Через це громади стають залежними від міжнародної допомоги, що визначає швидкість їхнього відновлення.

2. Надання соціальних та комунальних послуг. Місцеве самоврядування стикається з труднощами у сферах освіти, медицини, культури, комунальних та соціальних послуг: освіта (забезпечення безпечного доступу до навчання, облаштування укриттів, дистанційне навчання, відновлення зруйнованих закладів, оптимізація малокомплектних шкіл); медицина (нестача кадрів, ліків і обладнання, закриття фельдшерсько-акушерських пунктів через зменшення населення); комунальна сфера (зруйнована техніка, проблеми з водо- та теплопостачанням, неможливість вивозу сміття); культура (відсутність запиту на культурні послуги потребує реформування сфери та створення центрів культурного розвитку).

3. Кадрові проблеми. Місцеві органи самоврядування стикаються зі скороченням персоналу через переміщення, мобілізацію та відтік населення, що ускладнює відновлення і надання послуг.

4. Відновлення та інфраструктура. Постраждалі громади потребують відбудови приватного житла, адміністративних будівель, навчальних та медичних закладів, а також логістичних маршрутів. Втрата комунальної техніки та пошкоджені дороги ускладнюють процес.

5. Міграція та ВПО. Великі потоки внутрішньо переміщених осіб збільшили навантаження на соціальні служби, які часто працюють у тому ж штаті, що й до війни. Органи влади забезпечують розселення, харчування, доступ до медичних та соціальних послуг, інтеграцію ВПО у громади.

6. Безпека та комунікація. Громади стикаються з проблемами безпеки, боротьбою з колаборантами, організацією сполучення, комунікацією з військовими, волонтерами та центральною владою.

7. Демографія та оптимізація послуг. Відтік населення зменшує потребу у малокомплектних закладах, що вимагає оптимізації шкіл, медичних закладів і соціальних установ.

8. Потреби населення. В умовах війни базові фізіологічні та екзистенційні потреби (їжа, вода, безпека, медичні та соціальні послуги) виходять на перший план, тоді як соціальні, престижні та духовні потреби відсуваються на другий план [69; 128; 132; 137; 219]. Їх задоволення визначається взаємодією мешканців з соціальними інститутами та ресурсами громади [55, 140].

Соціальні результати стратегічного планування послуг: належний рівень соціальних послуг; забезпечення основних потреб населення; відкритість і підвищення кваліфікації фахівців; доступність отримання послуг [209].

У післявоєнні роки в Україні, з метою підвищення ефективності надання соціальних послуг та забезпечення потреб мешканців територіальних громад, які постраждали від воєнних дій, слід забезпечити: розробку і прийняття перспективного плану об'єднання територіальних громад із повноцінним включенням географічної, економічної, культурної, етнічної, рекреаційної та іншої специфіки громад, яка відкрилася під час війни; логістичні маршрути між територіальними громадами та містами задля забезпечення всім необхідним мешканців громади; сприяти організаційно-змістовим умовам задля вирішення нагальних потреб територіальних громад силами самих громад та їх мешканців; організацію навчальних семінарів для службовців органів місцевого самоврядування, фахівців соціального сектору та представників громадськості щодо різних аспектів забезпечення соціальними послугами жителів територіальних

громад постраждалих від воєнних дій. В перспективі майбутніх досліджень має бути вивчення і аналіз досвіду процесу об'єднання територіальних громад в Україні [155].

Отже, територіальні громади постраждали від воєнних дій – це адміністративно-територіальна спільнота мешканців, що функціонує в умовах прямих або опосередкованих наслідків збройного конфлікту (фізичних руйнувань, гуманітарних втрат, демографічних змін, порушення соціальної інфраструктури та систем життєзабезпечення) і водночас виступає активним суб'єктом соціального відновлення, мобілізації внутрішніх ресурсів та самоорганізації з метою подолання кризових наслідків війни. Особливості територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, ми виділяємо наступні: органи місцевого самоврядування розділяють свої повноваження із військовою адміністрацією; з'являється новий вид територіальної громади – територіальна громада, постраждала від воєнних дій, та її підвиди: окупована, деокупована, громада, яка географічно зафіксована на карті, але фактичне проживання там не можливе, громада, яка знаходиться в сірій зоні, громада на лінії фронту; стійкість територіальної громади яка постраждала від воєнних дій; задоволення базових потреб мешканців територіальної громади, постраждалої від воєнних дій [84].

У територіальних громад, постраждалих від воєнних дій виникає ряд викликів: скорочення фінансування територіальних громад під час воєнного стану; труднощі в наданні соціальних послуг; недостатнє забезпечення кадрами територіальних громад постраждалих від воєнних дій; потреба у відбудові та відновленні зруйнованих або частково розбитих об'єктів; підтримка та допомога особам які постраждали від російської агресії; потреба безпеці мешканців територіальної громади; відновлення або налагодження логістичних шляхів; демографія; налагодження комунікації та співпраці тощо.

1.3. Волонтерська діяльність як засіб активізації мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій

Повномасштабна війна докорінно трансформувала соціальну динаміку територіальних громад України, особливо тих, що зазнали бойових дій, окупації та обстрілів. Традиційні моделі місцевого самоврядування й соціальної підтримки виявили свою вразливість, водночас проявився потужний потенціал самоорганізації громад. У цих умовах волонтерська діяльність набула стратегічного значення, перетворившись із форми солідарності на ключовий механізм мобілізації ресурсів, згуртованості та відновлення життєздатності територіальних громад.

Постраждала від воєнних дій громада – це не просто адміністративно-територіальна одиниця, що зазнала руйнувань і втрат. Це соціокультурна спільнота, яка одночасно переживає демографічні, економічні, безпекові та гуманітарні трансформації. У таких умовах здатність громади відновлювати базові функції, забезпечувати потреби населення й формувати нові стратегії розвитку залежить не лише від ресурсів держави чи міжнародної підтримки, а насамперед від рівня активності, згуртованості й суб'єктності її мешканців.

Волонтерська діяльність у громадах, постраждалих від війни, має подвійне функціональне значення: вона одночасно забезпечує задоволення нагальних потреб населення та формує відчуття причетності, відповідальності й впливу мешканців на спільне майбутнє. Її здатність структурувати соціальну взаємодію, відновлювати довіру та консолідувати локальні ресурси робить волонтерство критично важливим чинником активізації громад в умовах воєнного стану.

Отже, волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, виступає не додатковим елементом соціальної підтримки, а системоутворювальним механізмом, що забезпечує соціальну стійкість, формує нові моделі локальної самоорганізації та закладає підґрунтя для відбудови й розвитку громад у післявоєнний період.

Відновлення таких громад має розпочинатися вже сьогодні через реалізацію стійких довгострокових проєктів, які поєднують інфраструктурне відновлення, соціальну підтримку та розвиток місцевої спроможності. До цього процесу повинні бути залучені всі сектори – держава, органи місцевого самоврядування, громадянське суспільство та бізнес. Водночас визначальним чинником успіху залишається активна участь самих мешканців, адже саме від рівня їхньої згуртованості, усвідомлення власних потреб і готовності до дій залежить життєздатність громади в кризових і післякризових умовах [162]. У цьому контексті волонтерство постає не лише формою безоплатної допомоги, а й ефективним механізмом громадянської участі та впливу на розвиток громади.

За О. Безпалько, Т. Авельцевою та Н. Мацевко, активізація громади полягає у залученні мешканців до спільного планування, ухвалення рішень і реалізації локальних ініціатив [236]. М. Чумак підкреслює, що активізація є ключовою умовою ефективності соціальних послуг, оскільки дозволяє громаді самостійно визначати пріоритети розвитку, проблеми та ресурси для їх вирішення [254]. Таким чином, активізація не лише підсилює результативність зовнішньої допомоги, а й формує внутрішню стійкість громади.

М. Самойло розглядає активізацію як процес формування віри мешканців у власні можливості та потенціал, що ґрунтується на довірі, взаємоповазі, відкритості та взаємодопомозі, особливо значущих в умовах війни [201]. У цьому вимірі волонтерська діяльність є однією з найефективніших форм активності, поєднуючи допомогу іншим із розвитком соціальної взаємодії та навичок самоорганізації [132].

До умов активізації громади належать: доступність інформації, демократичні механізми залучення, мотивація та готовність до змін, наявність спільної мети й волонтерських груп, участь у громадському житті та правові гарантії. В умовах війни цей перелік доповнюється потребою у

безпеці, психологічній підтримці та довірі до місцевої влади й партнерських організацій [144; 155; 238].

О. Безпалько, Т. Авельцева та Н. Мацевко виокремлюють п'ять послідовних етапів активізації громади, що відображають перехід від аналізу проблем до розроблення рішень і оцінювання результатів (рис. 1.5). [236].

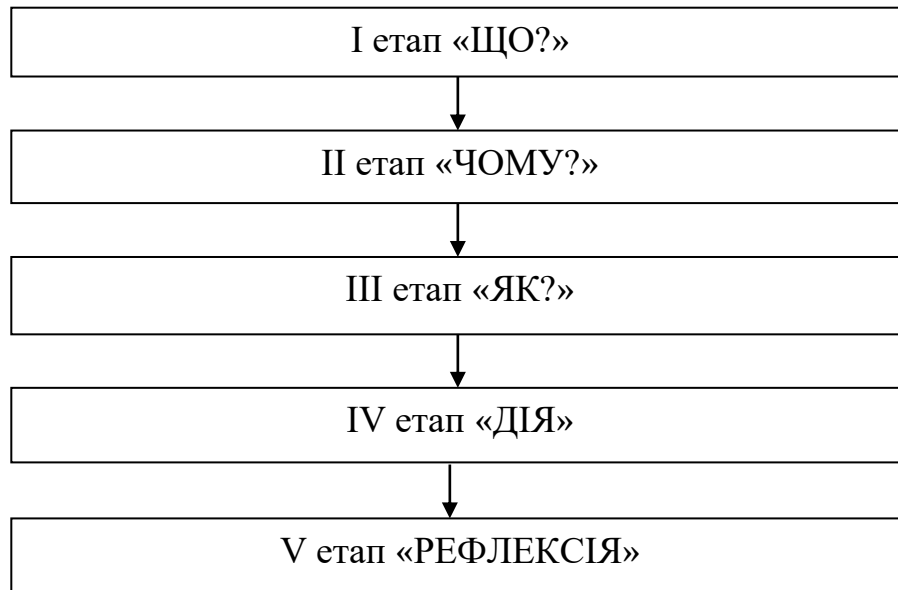

Рис. 1.5. Етапи процесу активізації громади

Джерело: складено автором самостійно

Поетапний підхід забезпечує системну інтеграцію волонтерської діяльності в процес соціального відновлення, розкриваючи її як інструмент мобілізації людського та соціального капіталу територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

I етап – «ЩО?» – спрямований на діагностику ситуації в громаді: виявлення актуальних потреб, проблем і пріоритетів. Для цього застосовуються аналіз потреб, консультації, опитування, картування проблем і ресурсів.

II етап – «ЧОМУ?» – передбачає з'ясування першопричин проблем, механізмів їх виникнення та чинників відтворення, що є підґрунтям для формування ефективних стратегій втручання.

III етап – «ЯК?» – полягає у спільному плануванні дій: визначенні шляхів реалізації, необхідних ресурсів та формуванні волонтерських груп, здатних стати рушіями змін.

IV етап – «ДІЯ» – охоплює практичну реалізацію запланованого, оцінку ризиків, побудову логіки дій та забезпечення ефективної комунікації між усіма зацікавленими сторонами. Він демонструє спроможність громади до самоорганізації та колективної відповідальності.

V етап – «РЕФЛЕКСІЯ» – передбачає оцінювання результатів, аналіз досягнень і недоліків, визначення чинників успіху та формування основ для подальших ініціатив і сталого розвитку [236].

За М. Чумак, активізація громади охоплює інформування, зворотний зв'язок, спільне планування та громадське партнерство і є ефективною за умови зосередження громади на спільній соціально значущій проблемі [256]. Такий підхід узгоджується з концепціями *participatory governance* та *community engagement*, що базуються на співтворенні рішень разом із громадянами.

Активізація мешканців постраждалих громад забезпечує врахування їхніх реальних потреб і створює підґрунтя для обґрунтованих управлінських рішень органів місцевого самоврядування, спрямованих на подолання наслідків війни та відновлення життєздатності територій. У цьому контексті громада виступає ключовим суб'єктом післявоєнного відновлення, визначаючи пріоритети, плануючи відбудову та здійснюючи громадський контроль [157].

Ефективна активізація ґрунтується на принципах «знизу догори», що передбачають обов'язкову участь мешканців у прийнятті рішень, поєднання локального і центрального управління з пріоритетом місцевої ініціативи, використання виключно грантових механізмів підтримки, прозорі та інклюзивні фінансові інструменти, а також усунення правової невизначеності

у сфері місцевого самоврядування відповідно до Європейської хартії [143; 162].

Мешканці громади є головною рушійною силою у виявленні потреб, їх аналізі та пошуку рішень. Тому особливої актуальності набуває впровадження технологій організації волонтерської діяльності, оскільки ефективність відновлення значною мірою залежить від співпраці місцевої влади та активних громадян. Водночас відсутність чітких алгоритмів і моделей організації волонтерства на рівні громад [301] зумовлює потребу в розробленні інноваційних підходів до стимулювання громадянської участі, підтримки волонтерських ініціатив і формування сталої культури волонтерства.

У наукових підходах волонтерство розглядається як форма соціальної підтримки та громадянської активності: Т. Лях, Т. Спіріна визначають його як спосіб колективного пошуку рішень локальних проблем [124]; П. Деккер і Л. Халман – як добровільну відповідь на соціальні виклики [278]; Є. Балачина та О. Джур – як засіб реалізації особистісного потенціалу та спрямування зусиль на соціальні зміни [12]; С. Попова підкреслює його універсальний і наднаціональний характер [171]; Н. Мазур і Я. Целюх – його значення для становлення соціально орієнтованої держави [135].

Закон України «Про волонтерську діяльність» закріплює її базові принципи: добровільність, безкорисливість і соціальну спрямованість [182]. В умовах війни волонтерство перетворюється на індикатор зрілості громадянського суспільства, його прагнення до свободи, миру та безпеки, а також на форму громадянської й політичної участі, що активно впливає на процеси публічного адміністрування [46].

К. Басаман наголошує, що волонтери, надаючи підтримку військовим, пораненим, полоненим, цивільному населенню та внутрішньо переміщеним особам, водночас є ключовим ресурсом обороноздатності та гуманітарної стійкості держави [13].

Волонтерство в умовах війни постає як багатовимірна діяльність, що поєднує підтримку Збройних Сил України, допомогу цивільним і ВПО, відновлення постраждалих громад та інформаційну протидію ворогу. Воно функціонує як потужний механізм соціальної мобілізації, зміцнення довіри, згуртованості та активізації внутрішнього потенціалу громад.

Узагальнення наукових і практичних підходів дає змогу розглядати волонтерство як інтегрований феномен, що відіграє системоутворювальну роль у підвищенні стійкості територіальних громад, постраждалих від воєнних дій (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

**Концептуальні підходи до розуміння волонтерства
під час воєнного стану**

Підхід	Сутність розуміння волонтерства	Ключові акценти / автори
Гуманістично-соціальний	добровільна, безкорислива, соціально спрямована допомога, спрямована на підтримку членів громади, взаємодопомогу та вирішення локальних соціальних проблем	Т. Лях [125]; Закон України «Про волонтерську діяльність» [183]
Філософсько-екзистенційний	форма самореалізації людини, прояв свободи, внутрішньої сили, життєвої місії та прагнення творити добро через особисту активність	Є. Балачина, О. Джур [12]
Соціологічний / поведінковий	природна реакція суспільства на кризу; спонтанна активність, що виникає у відповідь на події війни й соціальні потрясіння	П. Деккер, Л. Халман [278]
Громадянсько-активаційний	механізм громадянської участі, розвиток відповідальності, солідарності, культури демократичної взаємодії у громаді	С. Попова [172]; Н. Мазур, Я. Целюх [135]
Політичний / суспільно-державницький	інструмент зміцнення стійкості держави, підтримки обороноздатності, формування зрілого громадянського суспільства	В. Гаєр, О. Лупало [46]
Воєнно-гуманітарний	комплекс дій, спрямованих на підтримку ЗСУ, допомогу пораненим, полоненим, ВПО та цивільним у зоні бойових дій	К. Басаман [13]
Громадоцентричний / відновлювальний	інструмент активізації мешканців громад, що постраждали від війни; засіб мобілізації ресурсів, згуртування та відбудови	Узагальнення авторки на основі [48;144; 162; 202; 253]

Джерело: складено автором самостійно

Узагальнення концептуальних підходів демонструє, що волонтерство під час війни виходить за межі традиційної допомоги й набуває стратегічного значення для постраждалих територіальних громад. Воно поєднує гуманітарні, громадянські, соціальні, політичні та безпекові функції, слугуючи інструментом самоорганізації населення, підтримки держави та каталізатором соціальних змін. Волонтерська діяльність зміцнює соціальну згуртованість, підвищує спроможність громад до відновлення, мобілізує ресурси та формує локальне лідерство. Таким чином, волонтерство стає не лише реакцією на кризу, а й основою сталого розвитку громад у післявоєнний період.

Це дозволило нам вивести авторське визначення *«волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій»* – добровільна, безоплатна, суспільно корисна діяльність волонтерів, спрямована на підтримку населення та відновлення життєдіяльності громади, подолання соціальних, психологічних і гуманітарних наслідків війни, а також посилення її соціальної згуртованості й резильєнтності.

Волонтерська діяльність у територіальних громадах, які постраждали від воєнних дій, ефективна лише за умови цілеспрямованого залучення активних мешканців, фахівців, лідерів громадської думки та волонтерських груп, що володіють знаннями та практиками налагодження волонтерських процесів [297].

Подальший розвиток волонтерства в таких громадах можна розглядати у двох взаємодоповнювальних напрямках. Перший напрям – освітньо-консультативний: волонтери передають знання, розвивають навички самоорганізації, навчають створювати волонтерські рухи, домагаються визначати пріоритетні проблеми та обирати оптимальні способи їх вирішення. Це формує мотиваційну основу та підвищує суб'єктність мешканців громади. Другий напрям – безпосередня допомога (матеріальна, гуманітарна, юридична тощо), що особливо актуально для громад із високим

рівнем руйнувань. Тут жителі здебільшого виступають пасивними отримувачами допомоги, проте це створює фундамент для подальшої активізації громади.

Волонтерство має три ключові характеристики: добровільність, безкорисливість і суспільну корисність, спрямовану на підтримку окремих осіб, соціальних груп або громади загалом [49; 251]. Воно виступає особливою формою соціальної взаємодії, спрямованою на вирішення нагальних проблем через залучення мешканців до спільних дій. Волонтерство зміцнює горизонтальні зв'язки, формує довіру та згуртованість, об'єднує лідерів навколо спільних завдань і створює основу для довгострокових соціальних трансформацій.

У період війни змінюється не лише масштаб, але й функціональна природа волонтерства: соціальні функції – задоволення базових потреб мешканців (харчування, медикаменти, необхідні речі); економічні функції – акумулювання коштів і благодійних внесків, підтримка відбудови соціальної інфраструктури та базових інститутів життєдіяльності; функція захисту інтересів – надання юридичних консультацій і підтримка громадян у вирішенні проблем, спричинених війною [249].

Мотивація до волонтерства у таких громадах суттєво трансформується під впливом травматичного досвіду, втрат і невизначеності. Потреби та запити жителів відрізняються від довоєнного періоду, що вимагає адаптації підходів до організації волонтерської діяльності.

Згідно з теоріями мотивації, участь у волонтерстві ґрунтується на поєднанні цілей, потреб, мотивів і запитів, які задовольняються відповідними стимулами. У воєнних умовах такими стимулами є альтруїстичні цінності, прагнення до безпеки, солідарності, самозбереження та контролю над життям.

Т. Лях виділяє п'ять блоків мотивації до волонтерства [119]: фізіологічні потреби – приготування їжі, пошив і роздача одягу, робота у

центрах денного перебування та притулках; безпека – розповсюдження екологічно чистих продуктів, робота у колективі, співпраця з правозахисними організаціями, набуття професійних навичок; соціальні потреби – участь у соціальних заходах, адміністративна та менеджерська діяльність; почуття гордості та престижу – представлення інтересів організації, керівництво групою; самореалізація – розробка власного соціального проєкту, творча, викладацька чи тренерська діяльність.

У воєнний період з'являється ще один важливий мотив – соціально-психологічне стимулювання: патріотизм, бажання бути корисним, дух незламності, задоволення потреб постраждалих, набуття нового досвіду, пошук однодумців та участь у соціальних проєктах [147].

Волонтерство у постраждалих громадах – це процес взаємного віддавання і отримання: мешканці вкладають час і ресурси, щоб у результаті відновити свою громаду. За переконанням А. Омото та М. Снайдер, мотиви волонтерства поділяються на альтруїстичні (допомога іншим, моральний обов'язок) і егоїстичні (користь для себе, сім'ї або громади) [76, 137].

О. Паньокова та О. Касперович виділяють три категорії отримувачів волонтерської допомоги [158]: вимушено переміщені особи та їхні сім'ї з окупованих територій і прифронтових зон; мешканці прифронтових та тимчасово окупованих територій, які залишилися на місці проживання; населення деокупованих територій, що потребує допомоги у відновленні житла, інфраструктури, доступу до базових ресурсів (газ, вода, електроенергія, транспорт, медичні послуги).

Для ефективної організації волонтерства необхідно чітко розуміти потреби громад та формувати стратегію реагування, яка враховує контекст воєнного впливу, характер проблем і специфіку завдань волонтерів (рис. 1.6).

Допомога особам, що постраждали від збройної агресії	Допомога громадянам в зоні активних бойових дій, на територіях тимчасової окупації	Допомога постраждалому населенню та територіальним громадам деокупованих українських територій
- Гуманітарна та фінансова допомога (грошова допомога, одяг, взуття, харчі, тимчасове житло, ліки та медичні послуги, засоби гігієни тощо). - Нематеріальна допомога (юридична, соціально-психологічна, інформаційна, організаційна). - Допомога у пошуку зниклих безвісти родичів та близьких	- Порятунок життя громадян в зонах активних бойових дій. - Допомога в евакуації до безпечних місць. - Гуманітарна та фінансова допомога (грошова допомога, одяг, взуття, харчі, ліки, засоби гігієни та інше.) - Нематеріальна допомога (юридична, інформаційна, психологічна, організаційна та інше.). - Допомога у пошуку зниклих безвісти родичів та близьких..	- Допомога у відновленні пошкодженого житла та інфраструктури. - Гуманітарна та фінансова допомога (грошова допомога, одяг, взуття, продуктові набори, гаряче харчування, ліки, засоби гігієни тощо). - Нематеріальна допомога (соціально-психологічна, юридична, інформаційна, організаційна та інше). - Допомога у пошуку зниклих безвісти родичів та близьких.

Рис. 1.6. Структура напрямів волонтерської діяльності щодо надання волонтерської допомоги громадянам України, які постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії

Джерело: складено автором самостійно на основі [158].

Представлена структура підтверджує, що мешканці територіальних громад, які постраждали від воєнних дій, закономірно фокусують свою увагу передусім на найнагальніших, базових питаннях – тих, що безпосередньо пов’язані із задоволенням фізіологічних та екзистенційних потреб.

Така ієрархія запитів є природною реакцією спільноти, що перебуває в умовах тривалої небезпеки, нестабільності та втрат.

Волонтерські ініціативи у постраждалих від війни громадах мають надзвичайно практичний, життєво орієнтований характер: вони спрямовані на відновлення базових умов життя, забезпечення доступу до ресурсів, підтримку безпеки та відновлення функціональності інфраструктури.

Ефективність волонтерської діяльності неможлива без чіткої методологічної логіки, що включає визначення етапів, завдань, принципів і механізмів координації. У воєнних умовах волонтерство стає системною діяльністю, яка потребує професійного підходу, стратегічного мислення, міжсекторальної взаємодії та постійного управління ризиками.

Т. Семигіна виокремлює ключові завдання, що формують професійний каркас волонтерської діяльності у громадах: налагодження та підтримка контактів із індивідами, групами й організаціями; оцінка ресурсів і потреб громади; стратегічний аналіз, планування цілей і пріоритетів; ведення переговорів і міжінституційне співробітництво; участь у формуванні та реалізації локальної політики; індивідуальна робота з людьми; управління ресурсами, включно зі штатом, бюджетом і матеріальною базою; підтримка волонтерських груп у залученні фінансування; контроль і оцінка прогресу; розробка стратегій рівних можливостей [202; 203; 204; 205].

Такий комплекс завдань демонструє, що волонтерство стає складовою місцевої політики, інструментом соціальної мобілізації, механізмом відновлення довіри між владою та мешканцями, а також чинником формування соціального капіталу та підвищення спроможності громад долати наслідки війни.

Організація волонтерської діяльності в постраждалих громадах потребує чіткої алгоритмізації, яка забезпечує послідовність, узгодженість та результативність суспільної участі. І. Буряк-Габрись пропонує структуровану модель етапів волонтерської діяльності, адаптовану до реалій громад, що пережили війну та її наслідки [35; 128] (рис. 1.7).

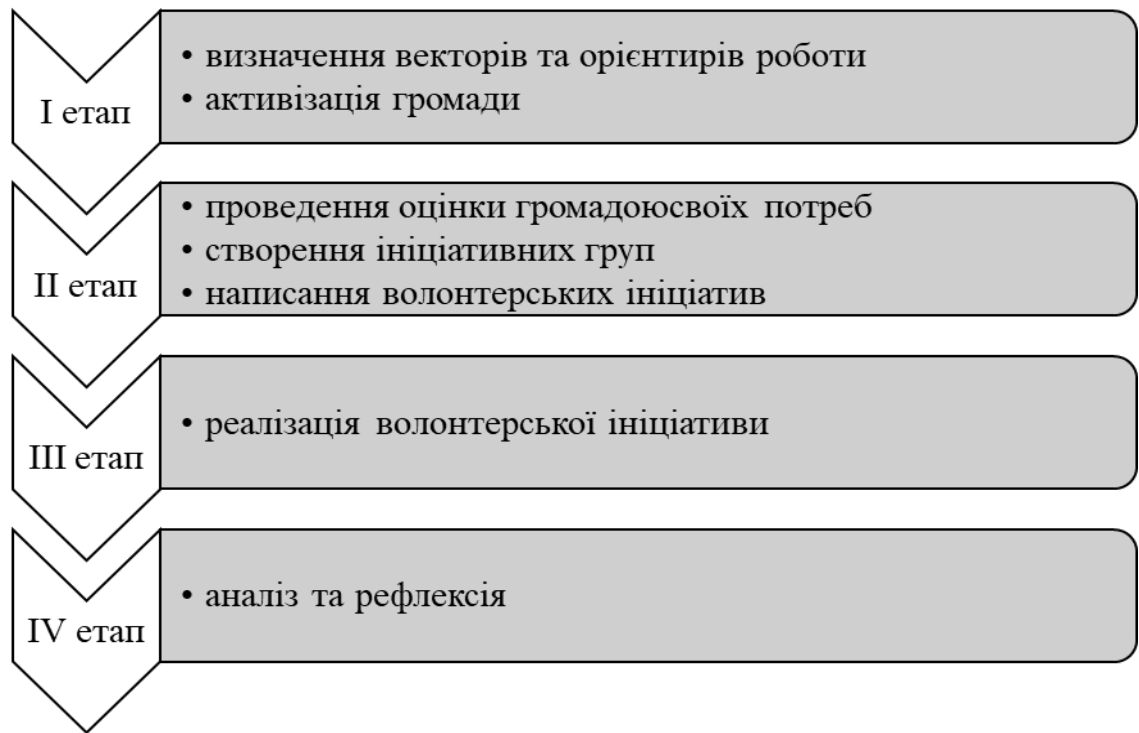

Рис. 1.7. Етапи організації волонтерської діяльності.

Джерело: складено автором самостійно

Організація волонтерської діяльності у постраждалих від війни громадах проходить чотири взаємопов'язані етапи.

Перший етап – визначення векторів роботи. Громада аналізує вихідну ситуацію, формує цілі та залучає мешканців через зустрічі, круглі столи, фокус-групи. Мета – створити спільне бачення, підвищити мотивацію, сформувати довіру, ресурси та ініціативні групи, здатні вести громаду до змін.

Другий етап – оцінка потреб і пріоритетів. Виявляються проблеми, масштаби їхнього впливу та шляхи вирішення. Тут громада формує волонтерські проєкти, інформує населення, залучає партнерів, визначає ресурси та встановлює взаємодію з місцевою владою. Це перехід від хаотичної допомоги до системного планування.

Третій етап – реалізація ініціатив. Втілюються плани, активізуються мешканці, координуються групи, забезпечується гнучкість у реагуванні на

зміни та підтримка команд. Ефективність залежить від організації, постійного зв'язку, стимулювання учасників і адаптації до обставин.

Четвертий етап – аналіз і рефлексія. Оцінюються результати, визначаються чинники успіху та труднощі, публічно визнається внесок волонтерів. Це підсилює мотивацію, формує культуру участі та зміцнює довіру [35].

Сукупність цих етапів демонструє, що навіть за мінімальних ресурсів громада здатна мобілізуватися, самоорганізуватися та координувати зусилля заради спільної мети. Волонтерська діяльність стає не лише соціальною допомогою, а й механізмом зміцнення згуртованості, розвитку локального лідерства та підвищення спроможності долати наслідки війни.

Волонтерство трансформується у стратегічний інструмент: активізує мешканців, зміцнює соціальні зв'язки, стимулює участь у вирішенні локальних проблем і формує основу для стійкої відбудови. Системний підхід – створення стійких груп і підтримка соціальної взаємодії – дозволяє підвищувати стійкість громади та переходити на новий рівень розвитку.

Волонтерська діяльність структурно інтегрована в управління громадою: через неї мешканці впливають на рішення, планують ініціативи та несуть відповідальність за майбутнє території. Зростання участі громадян підвищує довіру до органів влади, що критично у період відновлення.

Соціальні та психологічні ефекти волонтерства особливо важливі для людей, які пережили травму війни: воно відновлює суб'єктність, допомагає долати безсилля, повертає відчуття значущості та виступає елементом колективної терапії.

Ефективність забезпечується чіткою організацією: визначенням векторів роботи, формуванням груп, оцінкою потреб, розробкою та реалізацією ініціатив, аналізом результатів. Це перетворює взаємодопомогу на сталу практику, що реагує на потреби та створює нові можливості розвитку.

Мотивація волонтерів у війні поєднує традиційні та нові чинники: патріотизм, обов'язок перед країною і громадою, прагнення долучитися до відбудови та підтримати інших. Поєднання альтруїстичних і егоїстичних мотивів робить волонтерство сталим і внутрішньо вмотивованим.

Таким чином, волонтерська діяльність у постраждалих громадах одночасно є ресурсом, механізмом і процесом: забезпечує базову підтримку, активізує соціальний капітал, відновлює локальне середовище, формує громадянські практики та створює підґрунтя для майбутньої стійкості. Волонтерство перетворює пасивних отримувачів допомоги на активних учасників формування власного майбутнього.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертаційного дослідження сформовано теоретико-методологічні засади вивчення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, що забезпечило наукову цілісність і концептуальну визначеність подальших етапів дослідження.

Узагальнення сучасних наукових підходів дало змогу обґрунтувати розуміння територіальної громади як відкритої соціальної системи та активного суб'єкта соціальної роботи, здатного до самоорганізації, мобілізації ресурсів і реагування на кризові виклики. Доведено, що в умовах децентралізації та воєнних трансформацій громада набуває ключового значення у забезпеченні соціальної підтримки населення, а отже потребує нових підходів до організації соціальних практик.

У межах розділу теоретично окреслено специфіку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, як особливої категорії громад, для яких характерні глибокі соціальні, психологічні та інфраструктурні втрати, з одного боку, та зростання ролі соціальної згуртованості й взаємодопомоги – з іншого. Обґрунтовано, що ці громади функціонують в умовах підвищеного

соціального ризику, що актуалізує потребу в розвитку волонтерської діяльності як інструменту стабілізації та відновлення.

Волонтерську діяльність у розділі концептуалізовано як соціально значущу форму громадянської активності, що в умовах війни трансформується з допоміжної ініціативи у системний механізм соціальної підтримки, активізації мешканців і посилення соціальної згуртованості. Доведено її багатофункціональний характер та ключову роль у подоланні наслідків воєнних дій на локальному рівні.

Вищезазначене свідчить про необхідність розроблення організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

2.1. Стан волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Наслідки збройного конфлікту українське суспільство відчуває з 2014 року, проте після повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року війна набула всеохопного характеру, радикально змінивши умови життя населення по всій території України. Незалежно від типу населеного пункту – сільського, селищного чи міського – територіальні громади опинилися в умовах багатовимірної соціальної кризи. Найбільш уразливими є громади, які перебували в зоні активних бойових дій, зазнали тимчасової окупації або прямого воєнного впливу [180].

Для таких громад характерне накопичення соціальних, матеріальних, психологічних та інфраструктурних проблем, значна частина яких не компенсується ресурсами державної системи соціального захисту [167]. Основні наслідки війни для постраждалих громад включають: втрату житла та стабільних умов проживання; обмежений доступ до базових соціальних, освітніх і медичних послуг; збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб; руйнування логістичних шляхів та об'єктів критичної інфраструктури; порушення систем життєзабезпечення та локальних економічних зв'язків [180]. В умовах тривалої війни та процесів деокупації потреби територіальних громад постійно зростають, формуючи нові виклики для українського суспільства [42; 62]. Волонтерська діяльність стає ключовим ресурсом реагування на соціальні наслідки війни на локальному рівні.

Для оцінки потенціалу волонтерства важливо враховувати міжнародний досвід повоєнної відбудови, зокрема країн Західних Балкан, які в 1990-х

зазнали масштабних конфліктів: Боснії і Герцеговини, Хорватії, Косово, Чорногорії, Північної Македонії та Сербії [11; 42]. За масштабами руйнувань та соціальних втрат наслідки війни в Україні порівнянні з цими країнами [42].

Найбільш релевантними для порівняння є війни в Боснії і Герцеговині (1992–1995) та Хорватії (1991–1995), де відбувалися бойові дії на власній території, масові руйнування населених пунктів, порушення систем життєзабезпечення та масштабні переміщення населення [11; 42]. Спільними рисами цих конфліктів і війни в Україні стали зовнішня агресія, захоплення міст і сіл, блокади, воєнні злочини проти цивільного населення та етнополітичні чинники насильства [167]. У Хорватії кількість вимушених переселенців перевищила 500 тис., у Боснії і Герцеговині – понад 2 млн, тоді як в Україні внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордон налічується понад 10 млн [166; 167].

Найбільш руйнівними наслідки війни були для Боснії і Герцеговини: сукупні втрати країни у 15–20 разів перевищили довоєнний ВВП [11; 42; 166]; населення скоротилося на 23 % (зокрема 2,5 % загиблих, близько 100 тис., переважно цивільних) [11; 40; 166]; рівень безробіття зріс до критичного, промислове виробництво скоротилося майже до 10 % довоєнного рівня, понад 2 млн осіб покинули домівки [11; 166]. Значних руйнувань зазнали житловий фонд, транспортна та соціальна інфраструктура [40; 166].

Помилки у процесі відбудови Боснії і Герцеговини слід враховувати під час планування відновлення України [167]. Основні прорахунки: відсутність комплексних нормативно-правових актів призвела до фрагментарності управлінських рішень; відсутність єдиного координаційного центру спричинила дублювання зусиль та неефективне використання ресурсів; орієнтація на точкові проєкти замість довгострокової стратегії [11; 40; 167].

Водночас повоєнне відновлення мало і позитивні результати, зокрема завдяки активній міжнародній підтримці: США, ЄС, Світовий банк, ЄБРР, USAID та численні міжнародні й локальні волонтерські ініціативи [11; 40;

167]. У 1996–2005 роках міжнародна допомога для Боснії і Герцеговини становила близько 9 млрд дол. США, спрямованих на відбудову житла та інфраструктури, економічний розвиток і формування інститутів громадянського суспільства [40].

Програма PHARE підтримувала ключові сектори економіки, розвиток сільського господарства, відновлення життєдіяльності сімей і громад, реконструкцію інфраструктури та повернення біженців [251]. Водночас надмірна залежність від донорської допомоги без мобілізації внутрішніх ресурсів негативно вплинула на сталість відновлення [268]. За підтримки міжнародних фінансових установ реалізовано 27 секторальних програм реконструкції [166; 268]. Структура фінансування представлена на рисунку 2.8 [268].

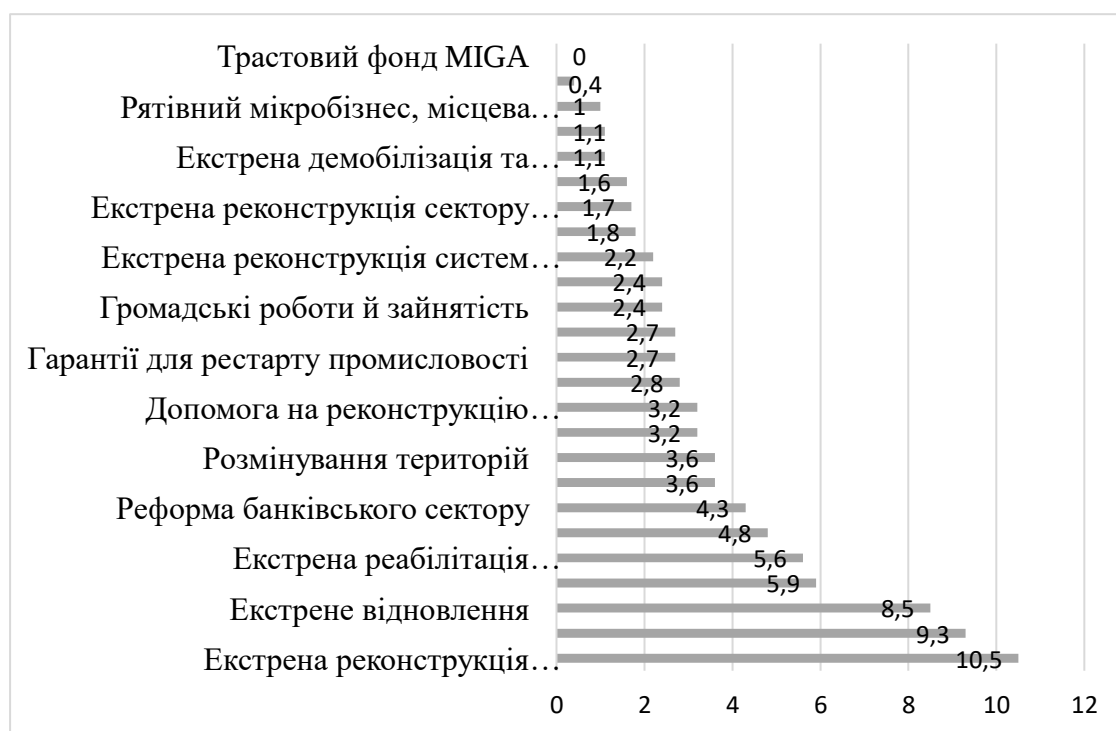

Рис. 2.8. Проекти Програми реконструкції Боснії і Герцеговини.

Джерело: складено автором самостійно на основі [166; 268].

Повоєнна відбудова Боснії і Герцеговини здійснювалася не лише за підтримки міжнародних партнерів, а й за активної участі понад 500 волонтерських та неурядових організацій, які взаємодіяли з державними

органами та адміністративними одиницями на різних рівнях управління [166; 268]. Їхня діяльність спрямовувалася на відновлення інфраструктури та економіки, розвиток культури, посилення соціальної згуртованості та сприяння поверненню біженців [63; 168]. Завдяки координації між державними інституціями, міжнародними партнерами та волонтерським сектором, поступовому усуненню помилок і коригуванню управлінських рішень процес відновлення оцінюється як відносно успішний: вже до 2000 року відновлено майже 80 % житлового фонду, шкіл, доріг та систем водо-, електро- і газопостачання, телекомунікацій та інших об'єктів життєзабезпечення [40; 168].

Подібний досвід демонструє Хорватія, яка після п'ятирічної війни (1991–1995) відновлювала окуповані території та постраждалі регіони [11; 167]. Близько 20 % території країни було окуповано, людські втрати перевищили 21 тис. осіб, сотні тисяч були змушені покинути домівки, а економічні втрати сягнули 30 % ВВП [11; 167]. Було зруйновано близько 190 тис. житлових об'єктів, половина промислового виробництва та значна частина інфраструктури [167].

На відміну від Боснії і Герцеговини, хорватський уряд оперативно виділив бюджетні кошти на відбудову, ухвалив низку законодавчих актів для регулювання реконструкції постраждалих регіонів і визначення територій особливого державного інтересу [11; 40]. Активно долучилися регіони тилу, галузі, орієнтовані на експорт, та приватні інвестиції, що допомогло подолати економічну кризу [167]. Важливу роль відіграла міжнародна допомога від ЄС, Світового банку, ООН, грантові програми (CARDS, CSERP) та ініціативи ООН із соціальної інтеграції й економічного відновлення [40; 167].

Урахування помилок і позитивного досвіду цих країн дозволяє окреслити ключові принципи повоєнного відновлення для України:

1. Раціональна оцінка пріоритетів відбудови – стратегічне планування з урахуванням середньо- та довгострокових сценаріїв розвитку та очікуваних результатів.

2. Комплексне законодавче забезпечення – ухвалення нормативно-правових актів, що регламентують усі аспекти відновлення і безпеки. В Україні це, зокрема, Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та цивільного захисту» від 15.03.2022 [180; 189–190], а також створення Національної ради з відновлення України [164].

3. Боротьба з корупцією – мінімізація корупційних ризиків для забезпечення прозорого та ефективного використання ресурсів.

4. Єдиний координаційний центр волонтерських ініціатив та програм реконструкції – запобігання дублюванню зусиль та підвищення ефективності взаємодії між донорами, волонтерами та владою.

5. Принципи публічності та прозорості – налагодження комунікації та координації між усіма зацікавленими сторонами, системний моніторинг і оцінка результатів.

Відновлення територіальних громад, постраждалих від бойових дій, окупації та ракетних обстрілів, потребує значних фінансових ресурсів, що не можуть бути забезпечені виключно державним бюджетом. Тому важливу роль відіграють міжнародні партнери, що надають гранти, кредити та інші форми підтримки для реалізації конкретних проєктів [40; 54].

Основними учасниками процесу відновлення є Верховна Рада України, Президент, консультативно-дорадчі органи, міністерства та центральні органи влади, місцеве самоврядування, асоціації органів місцевого самоврядування, донори, професійні спілки, організації громадянського суспільства, волонтерські ініціативи та фонди [40]. Узагальнена характеристика їхніх ролей і функцій подана в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

**Ключові зацікавлені сторони процесу відновлення та подолання
наслідків війни в Україні**

Суб'єкт	Рівень впливу	Ключова роль у процесі відновлення	Основні функції та напрями діяльності
Верховна Рада України	Національний	Нормативно-правове забезпечення відновлення	Ухвалення законодавчих актів, що регламентують функціонування держави в умовах війни та у відбудовний період; формування правових засад повоєнного відновлення, безпеки, децентралізації та сталого розвитку територіальних громад; визначення рамкових умов для діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування
Президент України та консультативно-дорадчі органи	Національний / стратегічний	Стратегічне лідерство та координація	Формування державної політики у сфері національної безпеки, оборони та відновлення; ініціювання стратегічних рішень; міжнародне представництво України; координація діяльності органів влади та партнерів у процесі повоєнного відновлення
Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України	Національний / секторальний	Реалізація державної політики відновлення	Розроблення і впровадження державної політики з відновлення регіонів, територій та інфраструктури; координація програм відбудови; методичне забезпечення органів місцевої влади та самоврядування
Державне агентство відновлення та інфраструктурних проєктів України	Національний / операційний	Операційна реалізація інфраструктурних проєктів	Планування, організація та супровід реалізації проєктів з відновлення інфраструктури; взаємодія з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; контроль виконання інфраструктурних проєктів
Органи місцевої влади (обласні державні адміністрації, КМДА)	Регіональний	Координація регіонального відновлення	Забезпечення реалізації державної політики відновлення на регіональному рівні; координація діяльності територіальних громад; планування та контроль регіональних програм відбудови; взаємодія з центральними

Суб'єкт	Рівень впливу	Ключова роль у процесі відновлення	Основні функції та напрями діяльності
			органами виконавчої влади
Органи місцевого самоврядування (територіальні громади)	Локальний	Безпосередні виконавці відновлення	Розроблення та реалізація комплексних планів відновлення територій; ухвалення рішень щодо відновлення знищеного майна; організація надання соціальних послуг; залучення ресурсів; взаємодія з волонтерськими організаціями та громадянським суспільством
Всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування	Міжрівневий	Підсилення спроможності громад і адвокація інтересів	Консультативна та методична підтримка громад; представлення інтересів органів місцевого самоврядування на національному рівні; поширення кращих практик відновлення; сприяння міжмуніципальній та міжнародній співпраці
Організації громадянського суспільства та волонтерські організації	Локальний / міжрівневий	Соціальна підтримка та мобілізація ресурсів	Реалізація волонтерських і соціальних ініціатив; підтримка постраждалого населення; участь у відновленні соціальної інфраструктури; посилення соціальної згуртованості; комунікація між громадою, владою та донорами
Міжнародні донори та партнери з розвитку	Міжнародний	Фінансова, експертна та технічна підтримка	Надання грантів, кредитів, позик; експертна та консультативна підтримка; участь у розробленні та реалізації програм відновлення; моніторинг ефективності використання ресурсів

Джерело: складено автором самотійно на основі [82].

Діяльність громадських організацій та благодійних фондів в Україні спрямована на підтримку мешканців і територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, та подолання наслідків війни [3]. Завдяки системній роботі волонтерських підрозділів забезпечується надання гуманітарної та матеріальної допомоги, інформаційної підтримки, відновлення житла та об'єктів інфраструктури, а також реалізація соціально значущих ініціатив [61; 245].

В Україні функціонує велика кількість волонтерських організацій, благодійних фондів і громадських об'єднань, які на добровільних засадах надають підтримку постраждалим територіальним громадам. Серед них – громадське об'єднання «Будуємо Україну Разом», громадська організація Repair Together, волонтерська команда «Район №1», благодійний фонд «Сміливі відновлювати», волонтерська команда Б50, фонд HealthRight International (Право на здоров'я), ГО «Ла Страда – Україна» та інші [33; 141; 151; 165; 218; 246; 264]. Цей перелік ілюструє ключову особливість сучасного українського волонтерського руху: мешканці територіальних громад одночасно є суб'єктами і об'єктами волонтерських ініціатив, самостійно визначаючи пріоритети та напрями першочергової допомоги [33; 141; 151; 165; 218; 246; 264].

Подолання наслідків війни та повоєнне відновлення України неможливе лише силами державних органів і громадянського суспільства. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні донори та партнери: близько 40 країн надають фінансову та технічну допомогу [300]. З 2023 року в Україні функціонує Міжвідомча донорська координаційна платформа, яка узгоджує економічну допомогу з програмами реформ, умовами фінансування та структурною підтримкою донорів, координує процеси відбудови та відновлення з урахуванням європейської інтеграції [39]. Платформа забезпечує взаємодію донорів, фінансових організацій і органів влади, сприяючи прозору, підзвітному і послідовному використанню ресурсів [39].

Підтримка територіальних громад, постраждалих від війни, здійснюється на чотирьох взаємопов'язаних рівнях [40; 41; 42]:

- Центральний рівень: Президент, Верховна Рада, консультативно-дорадчі органи, міністерства та інші органи державної влади;
- Регіональний рівень: обласні та районні державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації;

- Міжнародний рівень: донори, міжнародні фінансові організації, програми, гранти та технічна допомога;
- Місцевий рівень: органи місцевого самоврядування, асоціації ОМС, громадські та волонтерські організації, місцевий бізнес [41].

Територіальні громади та їхні мешканці виступають водночас як об'єкти і суб'єкти повоєнної відбудови [188]. Вони не лише отримують підтримку від держави, донорів і волонтерів, а й активно визначають першочергові потреби, ухвалюють рішення та реалізують волонтерські ініціативи [83].

Мешканці є ключовим ресурсом волонтерської діяльності. Органи місцевого самоврядування, їхні виконавчі структури та асоціації у співпраці з комунальними підприємствами, громадянським суспільством, бізнесом, освітою, наукою та професійними спілками формують основні волонтерські групи [40].

Особливістю волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, є високий рівень особистої залученості волонтерів, зумовлений небайдужістю до проблем власної громади, соціального оточення та держави загалом [245]. Волонтери на локальному рівні поєднують громадянську відповідальність із власним досвідом проживання наслідків війни, що визначає специфіку їхньої мотивації та форм участі [252].

Хоча волонтери зазвичай не є професійними фахівцями у сфері соціальної допомоги, вони вкладають власні ресурси, час і здібності у реалізацію проєктів та надання допомоги тим, хто її потребує. Їхня діяльність сприяє об'єднанню населення навколо спільних проблем, зміцненню соціальних зв'язків, формуванню згуртованого та безпечного суспільства, а також активізації громадянської участі на місцевому рівні [241; 245].

Як зауважує Ю. Якименко, громадянське суспільство – це сфера, де мешканці колективно вирішують актуальні проблеми, відстоюють інтереси громади, беруть участь у суспільно корисній діяльності та формують

добробут разом із органами місцевого самоврядування [265]. Саме на рівні територіальних громад формуються пріоритети розвитку та реалізуються процеси відновлення й відбудови України [245; 265]. Таким чином, громадянське суспільство виступає активною рушійною силою подолання наслідків війни через волонтерську діяльність (рис. 2.9) [41; 245; 265].

Рис. 2.9. Зацікавлені сторони у відновленні територіальних громад

Джерело: складено автором самостійно.

На основі аналізу діяльності волонтерських організацій, можна виокремити такі основні напрями волонтерської діяльності [33; 141; 151; 165; 218; 246; 264]:

1. відновлення об'єктів на деокупованих територіях України;
2. відбудова житлових будинків, квартир та інших житлових приміщень;
3. розбір завалів і ліквідація наслідків руйнувань;

4. підвищення спроможності деокупованих громад шляхом навчання дорослого населення та розвитку здібностей дітей;
5. облаштування захисних укриттів у закладах освіти;
6. допомога постраждалим тваринам, організація гуманітарної підтримки, догляд за тваринами та облаштування місць їхнього перебування;
7. формування, упорядкування та розподіл продуктових і гігієнічних наборів;
8. підтримка психологічного та фізичного здоров'я населення, що постраждало внаслідок війни [241; 245].

Особливістю волонтерської діяльності в Україні в умовах повномасштабної війни, за спостереженнями А. Ткачука, В. Кашевського, М. Брилі, П. Мавка та інших, є прагнення максимально швидко подолати наслідки воєнних дій; високий рівень активності, ініціативності та самостійності мешканців територіальних громад; залучення організацій громадянського суспільства для професійного задоволення соціальних потреб; участь волонтерів із різних професійних сфер; виникнення ініціатив у відповідь на обмежену спроможність держави оперативно реагувати на виклики воєнного та повоєнного періодів [241; 245].

Перші системні волонтерські ініціативи виникли на сході України та в Автономній Республіці Крим після початку агресії у 2014 році. Вони були спрямовані на подолання локальних наслідків війни і з часом трансформувалися, розширили напрями діяльності та стали важливою складовою процесів відновлення територіальних громад [89].

Донецька область має тривалий досвід протистояння збройній агресії та відновлення постраждалих територій. Громади регіону стикалися з окупацією, ізоляцією населених пунктів, руйнуванням житлового фонду та критичної інфраструктури, масовим внутрішнім переміщенням населення, продовольчою та економічною кризою [41; 83; 89].

Ще на початку 2016 року Донецька обласна військово-цивільна адміністрація спільно з органами місцевого самоврядування та районними державними адміністраціями ініціювала комплексний підхід до відновлення територій. Було визначено пріоритетні напрями першочергового реагування: водопостачання і водовідведення, теплопостачання, відбудова закладів освіти та охорони здоров'я, ремонт транспортної інфраструктури, підвищення енергоефективності та відновлення житлового фонду [192].

З 2017 року відновлення громад і інфраструктури здійснювалося з орієнтацією на довгостроковий розвиток: відбудову критичної інфраструктури, надання соціальних послуг, відновлення економічної діяльності, підтримку підприємництва, формування соціальної стійкості та розбудову миру [42; 192].

Одними з перших системних проєктів стали ініціативи Програми розвитку ООН, у межах яких відновлено насосні станції у Краматорську та на каналі Сіверський Донець – Донбас у Слов'янському районі, ремонти фільтрувальних станцій, мостів, поштових відділень та інших об'єктів соціальної інфраструктури [40; 225].

Велика увага приділялася створенню безпечного середовища для населення: у Слов'янську та Миколаївці за підтримки ПРООН відкрито центри соціально-психологічної допомоги та сучасні центри надання адміністративних послуг, запроваджено мобільні сервіси для віддалених населених пунктів, розроблено стратегії розвитку територіальних громад Донецької області до 2027 року [41; 43].

ЮНІСЕФ зосередився на безпечному середовищі для дітей: ремонт закладів дошкільної освіти, відновлення систем опалення в школах, облаштування молодіжних просторів, підтримка систем водопостачання і водовідведення [43; 44].

Фінансову підтримку житлового фонду, зокрема для внутрішньо переміщених осіб, надав ЄС, реконструювавши гуртожитки у Краматорську

[43]. Люксембурзький Червоний Хрест інвестував у реконструкцію лікарень, жіночих консультацій, фельдшерських пунктів і амбулаторій [43]. NEFCO реалізувала проєкти з енергоефективності: утеплення закладів освіти та охорони здоров'я, модернізацію вуличного освітлення у містах Бахмут, Вугледар, Добропілля, Дружківка, Маріуполь, Мирноград, Селидове та Слов'янськ [43]. Благодійний фонд ADRA відновив системи нецентралізованого водопостачання у понад 200 селах області [43]. Європейський інвестиційний банк реалізував Надзвичайну кредитну програму для відновлення України [43].

Загалом у Донецькій області було реалізовано понад 117 проєктів у 34 територіальних громадах, більшість з яких стосувалася освіти, охорони здоров'я, житлового фонду та соціальної інфраструктури [42]. До 2022 року частина проєктів була завершена, інша частина зупинена або зруйнована новою хвилею воєнних дій [43].

Міжнародні партнери продовжили співпрацю після повномасштабного вторгнення, адаптуючи діяльність до нових гуманітарних і безпекових викликів. Після деокупації Лиманської та Святогірської громад міжнародні організації оперативно надавали гуманітарну, фінансову, медичну та соціальну допомогу, а також відновлювали критичну інфраструктуру [43; 44].

Проєкти USAID зосереджені на підтримці цивільного населення: забезпечення обладнанням для ЖКГ, розбір завалів, відновлення енергопостачання та діяльності органів місцевого самоврядування [43].

Державні волонтерські ініціативи також реалізовувалися, зокрема проєкт «Розвиток мережі центрів молодіжного волонтеріату» за підтримки Донецької ОДА. Він сприяв формуванню культури волонтерства та підвищенню спроможності молоді у 10 громадах, створенню центрів молодіжного волонтеріату та практичній підготовці волонтерських ініціатив (табл. 2.8) [43].

Таблиця 2.8

**Волонтерські ініціативи мешканців територіальних громад
(січень-лютий 2022 року)**

База реалізації	Назва ініціативи	Основний напрям волонтерської діяльності	Цільова група	Очікуваний соціальний ефект
Молодіжний центр «Lesya HUB» (Дружківська міська ТГ)	Молодь поруч	Соціальна підтримка, міжпоколінна взаємодія	Люди похилого віку, люди з інвалідністю	Зменшення соціальної ізоляції вразливих груп, формування культури волонтерства серед молоді
Молодіжний центр «Оріана» (Хлібодарівська сільська ТГ)	Дівчата можуть все	Гендерна рівність, психосоціальна підтримка	Жінки та дівчата громади	Посилення соціальної згуртованості, розширення можливостей жінок, підвищення психологічної стійкості
Молодіжний центр «Крок до мрії» (Мар'їнська ВЦА)	Квіти Надії	Громадський простір, екологічна ініціатива	Мешканці громади різного віку	Покращення якості життєвого простору, підвищення емоційного добробуту та відчуття нормалізації життя
Молодіжний центр «Альтаір» (Новодонецька сільська ТГ)	Незламні	Культурний розвиток, підтримка молоді	Талановита молодь громади	Стимулювання творчої самореалізації, підтримка культурної активності в умовах кризи
Молодіжний центр «Dream Team» (Слов'янська ВЦА)	Пікнік здоров'я молоді	Формування здорового способу життя, соціальна згуртованість	Молодь міста	Зниження асоціальних ризиків, розвиток молодіжної субкультури здорового способу життя
Молодіжний центр «Лідер-Хаб» (Курахівська міська ТГ)	Спорт-Х	Розвиток спортивної інфраструктури, благоустрій	Молодь та активні мешканці громади	Підвищення фізичної активності, створення безпечного простору для дозвілля і громадських заходів

Джерело: складено автором самостійно на основі [43; 141].

У період збройної агресії волонтерська діяльність стала чинником згуртування українського суспільства та формування ефективної мережі організацій, здатних оперативно реагувати на соціальні й гуманітарні виклики [43; 71; 245]. Активна громадянська позиція, відповідальність, солідарність і

готовність до самовідданої допомоги залишаються характерними рисами українського волонтерського руху [245].

Теоретичний аналіз показав, що соціальні й гуманітарні виклики, з якими стикаються територіальні громади, постраждалі від воєнних дій, мають комплексний і взаємопов'язаний характер. До гуманітарних проблем належать: руйнування житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури, порушення систем водо-, тепло- та електропостачання, обмежений доступ до продуктів харчування, медикаментів і базових послуг. У низці громад ці проблеми ускладнювалися тривалою окупацією, ізоляцією населених пунктів та руйнуванням логістичних ланцюгів. Вагомим гуманітарним викликом стало масове внутрішнє переміщення населення, що спричинило перевантаження приймаючих громад, дефіцит житла, соціальної інфраструктури та кадрових ресурсів, а також загострення соціальної напруги. Територіальні громади були змушені одночасно реагувати на потреби місцевих мешканців і внутрішньо переміщених осіб.

Соціальні виклики включають погіршення психоемоційного стану населення: підвищення тривоги, хронічний стрес, переживання втрат близьких, житла та звичного способу життя. Найбільш уразливими є діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю, сім'ї військовослужбовців та внутрішньо переміщені особи.

Окремим викликом є обмежений доступ до соціальних, освітніх та медичних послуг через руйнування закладів, евакуацію фахівців та брак ресурсів. У багатьох громадах волонтерські ініціативи частково компенсували цей дефіцит, забезпечуючи мінімальну доступність послуг у кризових умовах.

Суттєвим соціально-економічним викликом стало зниження економічної спроможності громад, скорочення робочих місць, руйнування малого і середнього бізнесу та падіння доходів населення, що безпосередньо вплинуло на рівень життя та можливості самозабезпечення мешканців.

Волонтерська діяльність у цих умовах виступила каталізатором підтримки, активізації та відновлення громад. Вона виконала функцію первинної діагностики реальних потреб і проблем громад, що дозволяло оперативно визначати пріоритетні напрями допомоги та відновлення. Аналіз потреб і проблем постраждалих громад створив підґрунтя для теоретичного дослідження поняття «територіальна громада» та узагальнення змісту категорії «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій». Було визначено основні ознаки та функції таких громад, проаналізовано вплив воєнного стану на їх життєдіяльність, а також розкрито зміст волонтерської діяльності в умовах війни.

Отже, теоретичний аналіз та узагальнення практик волонтерської діяльності засвідчили багатовимірність соціальних і гуманітарних викликів, з якими стикаються громади. Комплексний характер цих проблем зумовлює необхідність їх емпіричного вивчення з урахуванням регіональної специфіки, досвіду мешканців та рівня їхньої готовності до самоорганізації і участі у волонтерській діяльності.

Враховуючи це, було проведено пілотний етап експерименту для виявлення актуальних потреб і проблем мешканців постраждалих громад, а також з'ясування їх готовності до організації та участі у волонтерській діяльності як одного з ключових ресурсів відновлення.

Методологічні засади експериментальної частини дослідження, інструментарій та процедура збору емпіричних даних детально подані в додатку Б (рис. 2.10).

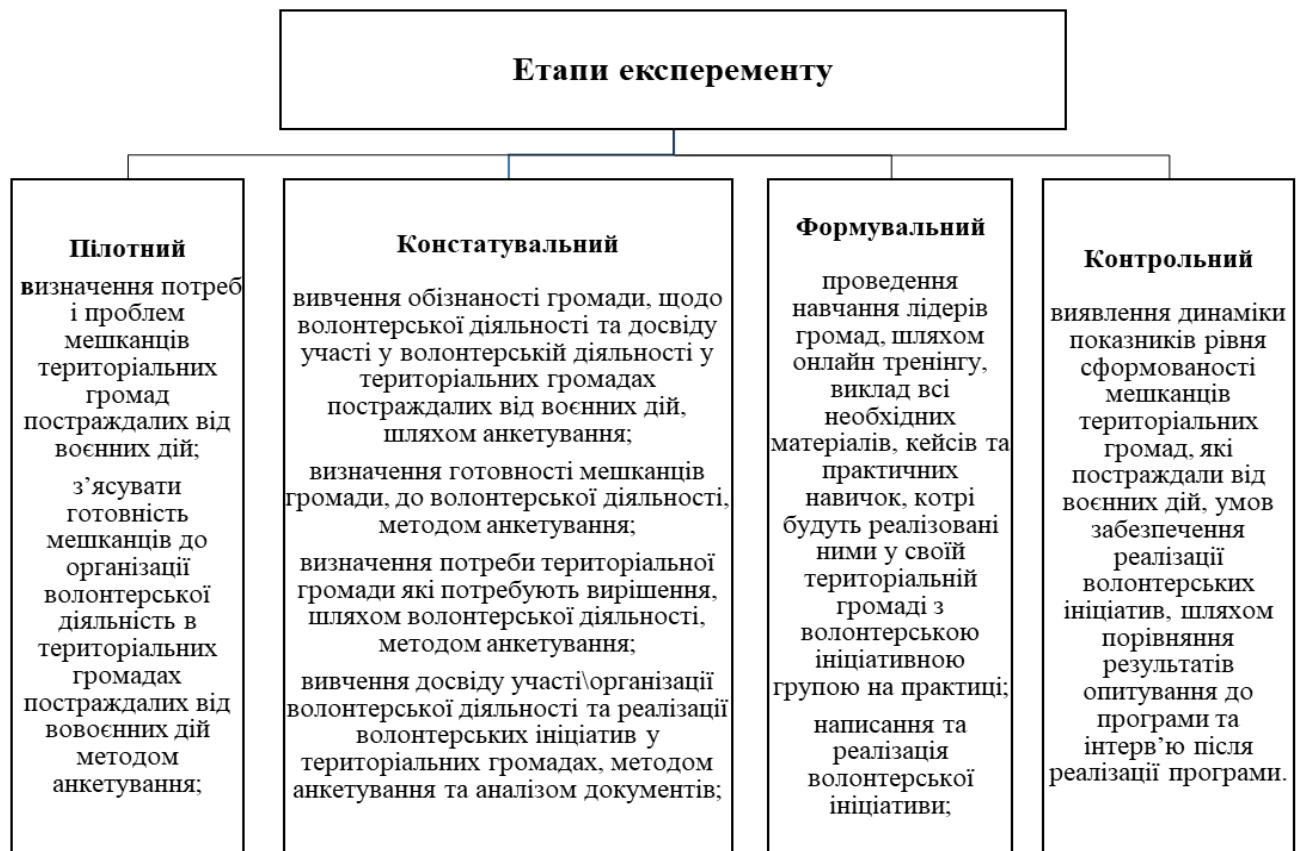

Рис. 2.10. Етапи експерименту

Джерело: складено автором самостійно.

Пілотний етап експерименту проводився з метою уточнення потреб і проблем мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, а також з'ясування їхньої готовності до організації та участі у волонтерській діяльності як одного з ключових ресурсів відновлення громад. Проведення пілотного етапу дозволило перевірити релевантність теоретичних положень дослідження, уточнити інструментарій та скоригувати подальшу логіку експериментальної роботи.

Пілотний етап реалізовувався за двома паралельними векторами:

1. визначення потреб і проблем мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій;
2. з'ясування готовності мешканців до організації волонтерської діяльності в таких громадах.

Задля реалізації поставлених завдань було проведено анкетне опитування мешканців територіальних громад (Звягелівська, Баранівська, Лостнівська, Житомирська, Новогуївська, Олевська, Допропільська, Валківська, Харківська, Ізюмська, Сумська, Чернігівська, Лосинівська, Іванівська, Київська, Михайло-Коцюбинська, Менська, Корюківська, Дунаєвицька, Полонська, Одеська, Миколаївська, Запорізька, Дніпровська, Моршинська, Іршавська), що зазнали впливу воєнних дій. Відбір територіальних громад здійснювався за принципом налагодження комунікації з місцевими представництвами та за партнерської участі громадських організацій, які здійснювали діяльність на відповідних територіях.

В опитуванні взяли участь 4225 осіб з 12 областей України та 25 територіальних громад: Житомирської (Звягелівська, Баранівська, Лостнівська, Житомирська, Новогуївська, Олевська), Донецької (Допропільська), Харківської (Валківська, Харківська, Ізюмська), Сумської (Сумська), Чернігівської (Чернігівська, Лосинівська, Іванівська, Київська, Михайло-Коцюбинська, Менська, Корюківська), Хмельницька (Дунаєвицька, Полонська), Одеської (Одеська), Миколаївської (Миколаївська), Запорізької (Запорізька), Дніпропетровської (Дніпровська), Львівської (Моршинська), Закарпатської (Іршавська).

Формування вибірки здійснювалося за такими критеріями:

1. Географічне охоплення – включення територіальних громад із різних регіонів України (схід, захід, північ, південь), від прифронтових до відносно безпечних, відповідно до авторської класифікації громад, постраждалих від воєнних дій: громади, що приймають внутрішньо переміщених осіб; деокуповані громади; громади у «сірій зоні» та поблизу лінії фронту.

2. Безпекова ситуація – залучення громад із областей, які перебували або перебувають під постійною загрозою: Житомирська, Донецька,

Харківська, Сумська, Чернігівська, Хмельницька, Одеська, Миколаївська, Запорізька, Дніпропетровська, Львівська та Закарпатська області.

3. Активна громадянська позиція – наявність у мешканців досвіду звернення до державних і недержавних організацій за підтримкою у подоланні наслідків війни, що свідчило про усвідомлення потреб громади та готовність до участі у волонтерській діяльності.

Вибрані громади відповідали критеріям та запропонованій класифікації: громади, що приймають внутрішньо переміщених осіб, деокуповані території, громади у «сірій зоні» та на лінії фронту.

Процедура формування вибірки та проведення пілотного етапу експерименту стикалася з об'єктивними труднощами: часткові відмови від участі через обережне ставлення мешканців до питань про їхню громаду (наприклад, у Звягельській громаді Житомирської області, де внаслідок обстрілів загинули мирні жителі та було пошкоджено критичну інфраструктуру); перебої з електропостачанням у громадах Харківської та Миколаївської областей, що ускладнювало роботу з лідерами громад та соціальними фахівцями.

Для збору емпіричних даних була розроблена анкета «Дослідження стану територіальних громад, постраждалих від воєнних дій» (додаток В), що містила структуровані запитання для оцінки поточної ситуації та перспектив розвитку громад [28; 29]. Анкетування проводилося анонімно з дотриманням етичних стандартів та включало закриті, відкриті та розгорнуті питання, що стосувалися потреб мешканців, проблем громади та їх готовності вирішувати їх через волонтерську діяльність.

В умовах війни процес анкетування стикався з низкою викликів: небезпека обстрілів, перебої з електрикою та інтернетом, пересторога мешканців надавати інформацію стороннім.

Структура анкети включала чотири тематичні блоки:

1. Стан територіальних громад (масштаби руйнувань, потреби мешканців, наявність внутрішньо переміщених осіб, психоемоційний стан).
2. Напрями розбудови громад та подолання наслідків воєнних дій.
3. Рівень згуртованості мешканців, їхня готовність до взаємодопомоги та стан розвитку волонтерської діяльності.
4. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб, характер взаємодії з місцевими мешканцями та наявність конфліктів.

Кодування та обробка результатів пілотного етапу здійснювалися паралельно зі збором даних. Це дозволило максимально точно відобразити потреби мешканців і виокремити організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності в громадах.

Першочергово було визначено соціально-демографічні характеристики респондентів (табл. 2.9), що стало основою для подальшого аналізу потреб та ресурсів територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Таблиця 2.9

Соціально-демографічні характеристики респондентів – мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, які взяли участь у дослідженні (n= 4225 осіб)

Показник	Характеристика
Гендерна приналежність	Жінки – 97% Чоловіки – 3%
Віковий діапазон	20–30 років – 22% 30–40 років – 46% 40–50 років – 32%

Джерело: складено автором самостійно

Аналіз соціально-демографічних характеристик респондентів показав, що у вибірці переважають жінки віком 30–40 років – найактивніша соціальна група в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Ця вікова категорія поєднує досвід проживання у громаді, відповідальність за сім'ю та дітей, а також високий рівень включеності у громадське життя, що зумовлює активну участь у взаємодопомозі та волонтерських ініціативах. Висока частка

жінок серед респондентів пояснюється як демографічними наслідками війни (мобілізація чоловіків, вимушена міграція), так і традиційною залученістю жінок до соціальної, волонтерської та громадської діяльності на місцевому рівні. Наявність молоді віком 20–30 років підтверджує її потенціал як важливого ресурсу відновлення громад, особливо у сфері волонтерських проєктів, цифрової комунікації та мобілізації локальних спільнот.

Структура вибірки є релевантною завданням дослідження, оскільки саме ці соціальні групи найбільш активно залучені до формування та реалізації організаційно-методичних умов волонтерської діяльності в громадах, постраждалих від воєнних дій. Варто зазначити, що навіть за відсутності прямих руйнувань, громади продовжують відчувати наслідки війни через збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, навантаження на соціальну інфраструктуру, порушення соціально-економічних процесів та зростання потреб у підтримці.

Таким чином, результати опитування підтверджують доцільність включення до дослідження широкого спектра територіальних громад як постраждалих від воєнних дій, незалежно від рівня фізичних руйнувань.

Наступне запитання було спрямоване на визначення ступеня постраждалості територіальних громад. Подані на рисунку 2.11 дані, засвідчують, що територіальні громади, мешканці яких взяли участь в опитуванні, зазнали різного ступеня впливу воєнних дій. Так, 44 % респондентів зазначили, що їхні громади суттєво постраждали внаслідок війни, ще 12 % повідомили про наявність незначних руйнувань. Водночас 44 % опитаних вказали, що їхні громади не зазнали прямих руйнувань.

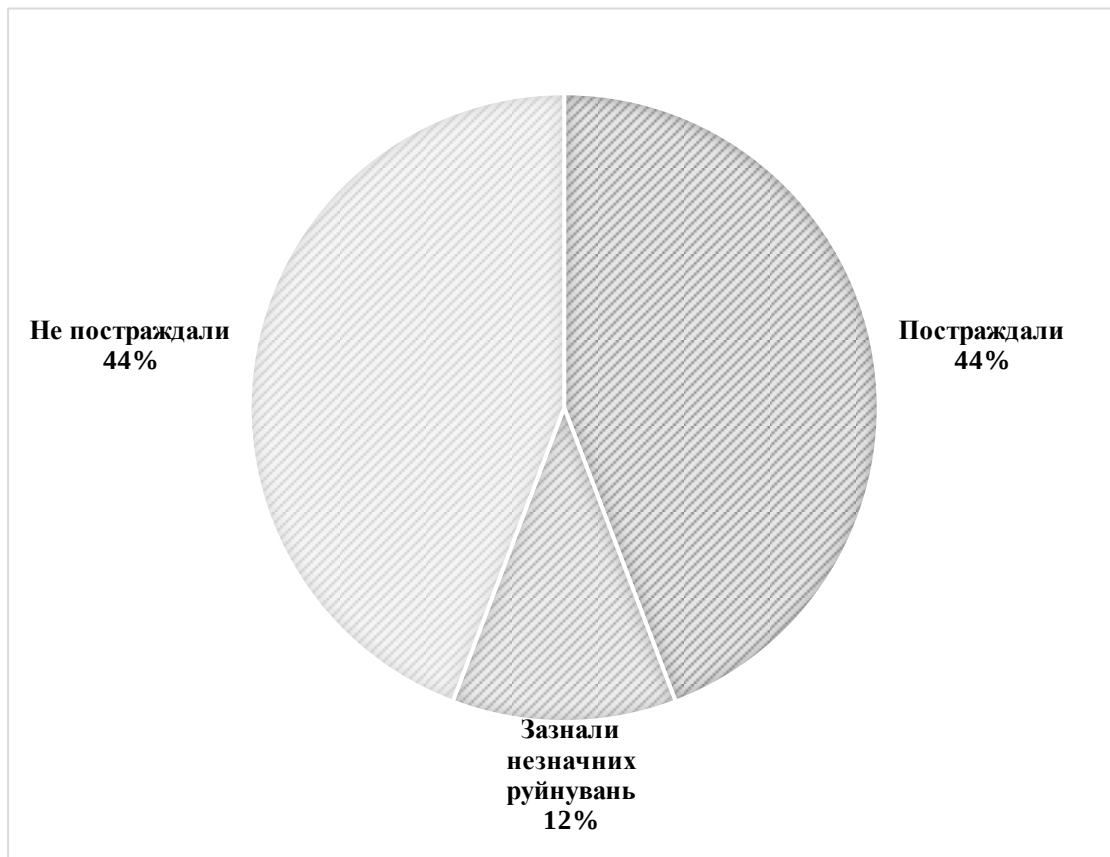

Рис. 2.11. Розподіл відповідей на запитання «Оцініть, будь ласка, масштаби руйнування вашої громади», (у %)

Джерело: складено автором самостійно

Отримані дані підтверджують необхідність диференційованого підходу до організації волонтерської діяльності з урахуванням специфіки кожної громади. У громадах із значними руйнуваннями пріоритетними є відновлення інфраструктури та забезпечення базових потреб населення, тоді як у громадах без суттєвих руйнувань волонтерська діяльність переважно спрямовується на соціальну підтримку, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб та зміцнення соціальної згуртованості. Це підкреслює важливість формування організаційно-методичних умов волонтерської діяльності, адаптованих до реальних потреб громад, постраждалих від воєнних дій.

Стан територіальної громади визначається не лише масштабами фізичних руйнувань, а й соціальним кліматом, рівнем згуртованості мешканців та чисельністю внутрішньо переміщених осіб, які постійно або

тимчасово проживають на її території. Всі респонденти підтвердили присутність ВПО у своїх громадах, що свідчить про суттєве соціальне навантаження навіть у тих громадах, де фізичних руйнувань не було. Таким чином, волонтерська діяльність виступає ключовим інструментом реагування на наслідки війни, дозволяючи оперативно визначати пріоритетні напрями допомоги та відновлення.

Для визначення актуальних потреб територіальних громад респондентам запропонували запитання «Які потреби виникли в громаді в результаті воєнних дій?». Аналіз відповідей засвідчив, що першочерговими є потреби, пов'язані з базовими умовами життєдіяльності: відновлення житла цивільного населення; забезпечення житлом ВПО; надання гуманітарної допомоги (продукти харчування, одяг, медикаменти, засоби гігієни, речі першої необхідності, будівельні матеріали).

Важливе місце посідають потреби у відновленні критичної інфраструктури: ремонт закладів освіти, електростанцій, дорожньої мережі, центрів зв'язку; облаштування укриттів і безпечних просторів для населення. Окрема група – психологічна, соціальна, юридична та матеріальна підтримка осіб, які постраждали від війни, зокрема ВПО, жінок, що втратили чоловіків, та сімей із втратами під час бойових дій. Респонденти також акцентували на потребі у робочих місцях для ВПО, доступі до медичних послуг і підтримці військовослужбовців, які мешкають у громадах.

Отримані дані дозволили системно окреслити спектр потреб територіальних громад, що стало ключовим для розроблення Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій». Програма спрямована на формування організаційно-методичних умов волонтерської діяльності з урахуванням реальних потреб громад і викликів воєнного часу.

Результати другого блоку анкетування «Розбудова громади, подолання наслідків військових дій» дають змогу визначити партнерів та джерела

підтримки для реалізації пріоритетних напрямів відбудови. Аналіз відповідей на запитання «Що Ви вважаєте найбільш пріоритетними напрямами відбудови у Вашій громаді?» (рис. 2.12) засвідчив чітку ієрархію потреб територіальних громад у сприйнятті їхніх мешканців.

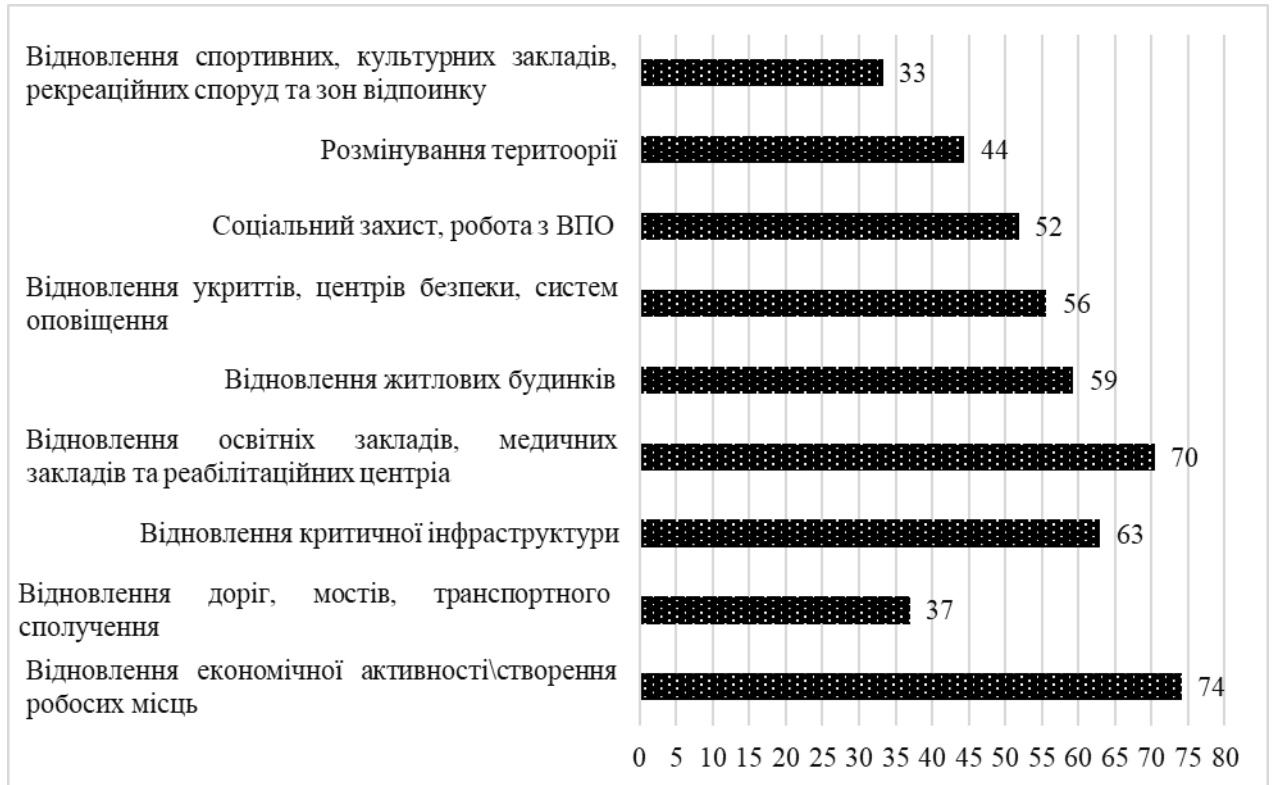

Рис. 2.12. Найбільш пріоритетні напрями відбудови громади, (у %)

Джерело: складено автором самостійно

Найбільш пріоритетним напрямом відбудови респонденти визначили відновлення економічної активності та створення робочих місць (74 %). Це свідчить про усвідомлення мешканцями того, що економічна стабільність є базовою умовою довготривалого відновлення громад, зменшення соціальної напруги, інтеграції внутрішньо переміщених осіб та зниження залежності населення від гуманітарної допомоги. Високу значущість також мають напрями, пов'язані з відновленням освітніх і медичних закладів та реабілітаційних центрів (70 %). Це підкреслює орієнтацію мешканців не лише на фізичне відновлення інфраструктури, а й на забезпечення базових

соціальних послуг, підтримку здоров'я населення та створення умов для нормалізації повсякденного життя.

Відновлення критичної інфраструктури (63 %) і житлових будинків (59 %) респонденти також віднесли до ключових напрямів відбудови, що відображає потребу у безпечних і гідних умовах проживання. Ці напрями тісно пов'язані з життєзабезпеченням, безпекою та функціональною спроможністю територіальних громад.

Менш пріоритетними, проте важливими, були напрями відновлення укриттів, центрів безпеки та систем оповіщення (56 %), соціального захисту та роботи з ВПО (52 %), а також розмінування територій (44 %). Відносно нижчі показники пояснюються тим, що частина цих функцій традиційно сприймається мешканцями як зона відповідальності держави або спеціалізованих структур. Найменш пріоритетним напрямом виявилось відновлення спортивних, культурних закладів та рекреаційних об'єктів (33 %), що відображає логіку «від базових потреб до якості життя», коли культурно-дозвіллеві та рекреаційні об'єкти розглядаються як етап відбудови після стабілізації соціально-економічної ситуації.

Узагальнення даних другого блоку анкетування підтверджує, що мешканці територіальних громад усвідомлюють комплексний характер відбудови, поєднуючи економічні, соціальні, безпекові та інфраструктурні пріоритети. Це засвідчує необхідність міжсекторальної взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, міжнародних партнерів, громадських і волонтерських організацій, а також формування організаційно-методичних умов для ефективної волонтерської діяльності.

Блок III «Волонтерська діяльність з відновлення громади та подолання наслідків війни» передбачав аналіз стану волонтерської діяльності у територіальних громадах до та після повномасштабного вторгнення РФ.

Для оцінки динаміки соціальної згуртованості громади респондентам було поставлено запитання: «Чи змінився рівень згуртованості громади

порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення?». До 24.02.2022 р. рівень згуртованості, за оцінками мешканців, становив 20–40 %, а після початку війни зріс до 70–90 %. Це свідчить про значну мобілізацію внутрішніх ресурсів громад та підкреслює актуальність розвитку соціальної згуртованості як чинника ефективної волонтерської діяльності.

На запитання «Чи займалися Ви волонтерською діяльністю до 24.02.2022 р.?» 59 % респондентів відповіли негативно, а 41 % мали попередній досвід. Це свідчить, що для більшості мешканців волонтерство стало новою формою соціальної активності, актуалізованою війною, що підтверджує необхідність цілеспрямованої підготовки та організаційної підтримки волонтерських ініціатив.

Щодо напрямів волонтерської діяльності, 85 % респондентів зазначили підтримку Збройних Сил України, 78 % – допомогу особам і сім'ям, які постраждали від війни або тимчасової окупації, а також ВПО. Понад половина (52 %) залучені до допомоги хворим, особам з інвалідністю, самотніми людям похилого віку, багатодітним сім'ям та дітям-сиротам. Волонтерську допомогу для подолання наслідків бойових дій надають 41 %, захист і порятунок тварин – 37 %, інші напрямки – 25 %, найменш поширені – заходи з охорони довкілля, благоустрою територій та збереження культурної спадщини (19 %).

Блок IV «Інтеграція внутрішньо переміщених осіб» аналізував процеси включення ВПО у життя приймаючих громад, взаємодію з місцевим населенням та конфліктність. 81 % респондентів зазначили, що частка ВПО у громаді становить менше 40 %, а 19 % – приблизно 50 % від місцевого населення. Це підтверджує потребу у системній соціальній роботі для інтеграції ВПО та формування взаєморозуміння та соціальної згуртованості.

Щодо інтеграції ВПО, 93 % респондентів підтвердили їхню активну участь у житті громади, що свідчить про загалом позитивні інтеграційні процеси.

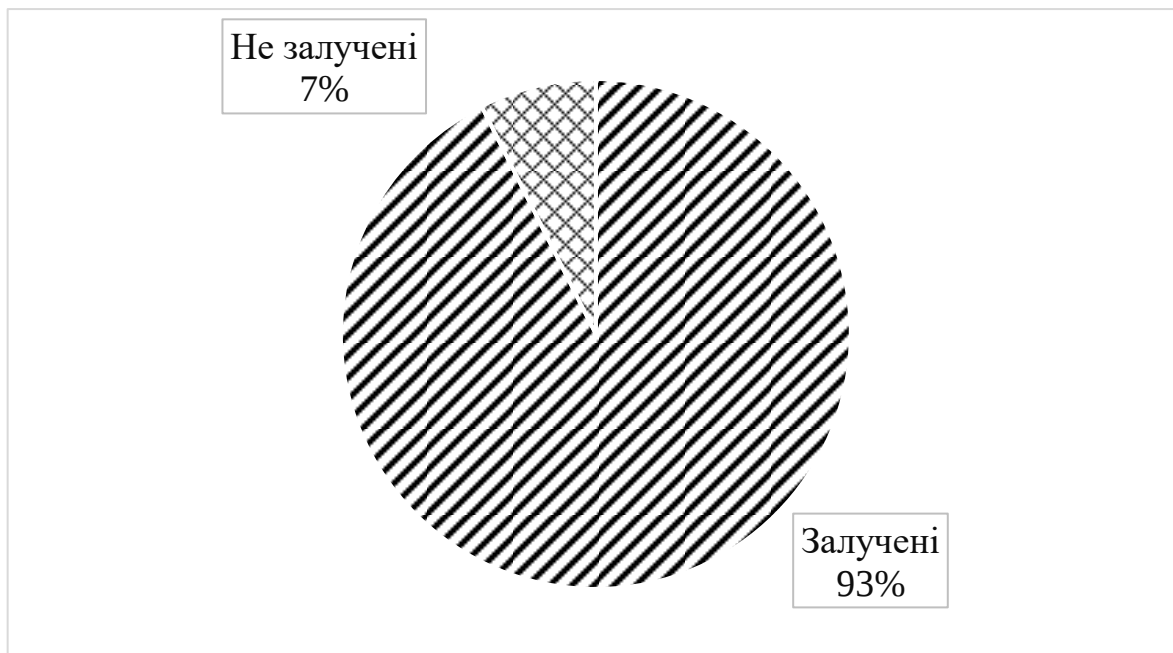

Рис. 2.13. Розподіл відповідей на запитання «Чи залучені внутрішньо переміщені особи до участі в житті громади?», (у %)

Джерело: складено автором самостійно

Це доводить, що внутрішньо переміщені особи готові бути частиною приймаючої територіальної громади та приймати участь в її житті. Важливо було дізнатися наскільки внутрішньо переміщені особи залучені до життя територіальної громади. (рис. 2.14).

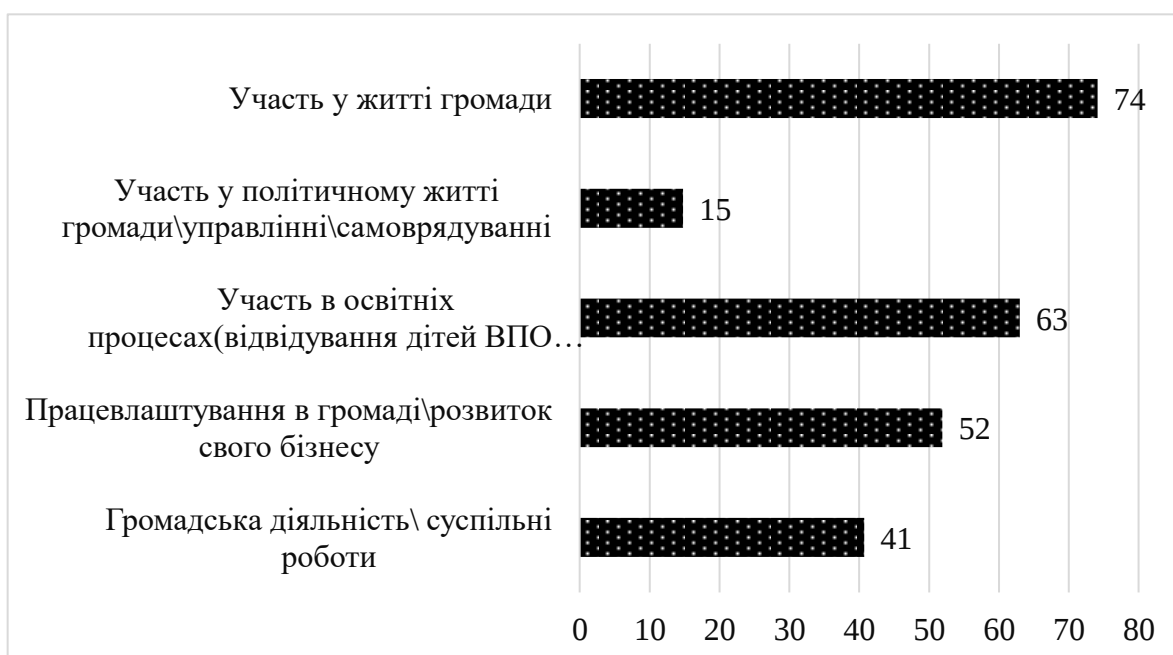

Рис. 2.14. Рівень залученості внутрішньо переміщених осіб до різних сфер життєдіяльності територіальних громад, (у %)

Джерело: складено автором самостійно

Як засвідчують відповіді респондентів, найбільш поширеною формою інтеграції ВПО є їх участь у повсякденному житті громади, що відзначили 74 % опитаних. Це свідчить про активне включення внутрішньо переміщених осіб у соціальні взаємодії на локальному рівні та їх поступове прийняття приймаючими громадами. Високий рівень залученості ВПО також простежується в освітній сфері: участь дітей у навчальному процесі підтвердили 63 % респондентів. Це вказує на ефективність механізмів доступу до освітніх послуг та створення умов для стабілізації життя сімей з дітьми в нових громадах.

Понад половина опитаних (52 %) зазначили, що ВПО залучені до працевлаштування або розвитку власного бізнесу, що свідчить про економічну інтеграцію та потенціал ВПО як ресурсу відновлення економічної активності територіальних громад. Участь у громадській діяльності та суспільних роботах зафіксували 41 % респондентів, що демонструє поступове зростання громадянської активності внутрішньо переміщених осіб.

Найменш представленою формою залучення ВПО є участь у політичному житті громади та процесах місцевого самоврядування, яку підтвердили лише 15 % опитаних. Це може пояснюватися правовими обмеженнями, низьким рівнем інформованості, недостатньою довірою або обмеженими можливостями для повноцінної участі у формальних управлінських процесах.

Отже, внутрішньо переміщені особи в більшості громад активно залучені до соціального, освітнього та економічного життя, що свідчить про позитивні інтеграційні процеси. Водночас обмежена участь ВПО в управлінні та громадсько-політичних процесах підкреслює необхідність цілеспрямованої роботи з формування організаційно-методичних умов для волонтерської

діяльності. Це сприятиме розширенню можливостей участі ВПО у житті громади, посиленню соціальної згуртованості та зниженню потенційних ризиків конфліктності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Узагальнення результатів пілотного етапу експерименту наведено в таблиці 2.10, що дозволяє системно пов'язати емпіричні дані з подальшим обґрунтуванням організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності.

Таблиця 2.10

Узагальнення результатів пілотного етапу експерименту щодо волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Аналітичний блок пілотного експерименту	Виявлені соціальні та гуманітарні виклики	Аналітичні узагальнення	Імплікації для організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності
Стан громад і масштаби руйнувань	Поєднання фізичних руйнувань і соціального навантаження	Стан громади визначається не лише інфраструктурними втратами, а й внутрішніми соціальними процесами	Необхідність комплексного підходу до організації волонтерської діяльності
Пріоритети відбудови	Перевага економічних, соціальних і безпекових потреб над культурно-дозвілєвими	Мешканці орієнтовані на довготривале відновлення, а не лише допомогу	Волонтерська діяльність має виходити за межі гуманітарної підтримки
Згуртованість громад	Високий потенціал самоорганізації в кризових умовах	Війна активізувала соціальний капітал громад	Потреба в цілеспрямованому розвитку і підтримці згуртованості
Досвід волонтерської діяльності	Брак навичок і знань організації волонтерства	Волонтерство стало вимушеною новою практикою	Необхідність підготовки лідерів волонтерських груп
Напрями волонтерства	Домінування допомоги ЗСУ і постраждалим,	Волонтерство потребує координації	Потреба у системному управлінні волонтерськими

Аналітичний блок пілотного експерименту	Виявлені соціальні та гуманітарні виклики	Аналітичні узагальнення	Імплікації для організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності
	фрагментарність ініціатив		ініціативами
Інтеграція ВПО	Поєднання позитивної інтеграції з наявністю локальних конфліктів	Інтеграція потребує супроводу і фасилітації	Волонтерська діяльність має виконувати інтеграційну і медіаційну функції

Джерело: складено автором самостійно

Отже, надання підтримки та формування організаційно-методичних умов для волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, має базуватися на комплексному й реалістичному визначенні потреб громад. Результати пілотного етапу експерименту дозволили виявити ключові проблеми та пріоритети відновлення громад, окреслити основні напрями волонтерської діяльності, рівень згуртованості мешканців та особливості інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Отримані емпіричні дані стали підґрунтям для визначення головних векторів подальшої роботи, зокрема під час розроблення Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій». Вони дозволяють на формувальному етапі експерименту врахувати виявлені потреби, адекватно підібрати форми та методи волонтерської діяльності, а також закласти механізми моніторингу й оцінювання ефективності наданої підтримки.

Це підкреслює необхідність детального обґрунтування організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності в громадах, постраждалих від воєнних дій, що й становить зміст наступного підрозділу.

2.2. Організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Волонтерська діяльність сприяє формуванню у суспільстві солідарності, взаємоповаги, альтруїзму та громадянської активності, підвищуючи соціальну згуртованість. Вона позитивно впливає не лише на окремих осіб, а й на розвиток громад, суспільства загалом, а також на міжсекторальну та міжнародну взаємодію [199]. Ефективність волонтерської діяльності потребує не лише людських і матеріальних ресурсів, а й чітко визначених організаційно-методичних умов: продуманого алгоритму реалізації, активних волонтерських груп, методик роботи з громадою, навичок розроблення волонтерських ініціатив, а також умінь моніторингу й оцінювання їх результативності.

Як зазначають М. Стасюк [228], А. Ткачук, В. Кашевський, П. Мавко [240], розвиток територіальної громади охоплює кілька взаємопов'язаних етапів: підготовка, аналіз потреб, формування цілей, розроблення плану розвитку, впровадження заходів, моніторинг та оцінювання результатів. Ці етапи дозволяють визначити проблеми громади, узгодити можливі шляхи їх вирішення, залучити активних мешканців до волонтерської діяльності та забезпечити ефективне інформування населення [228].

З урахуванням теоретичного аналізу та результатів пілотного етапу експерименту, визначено такі організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій:

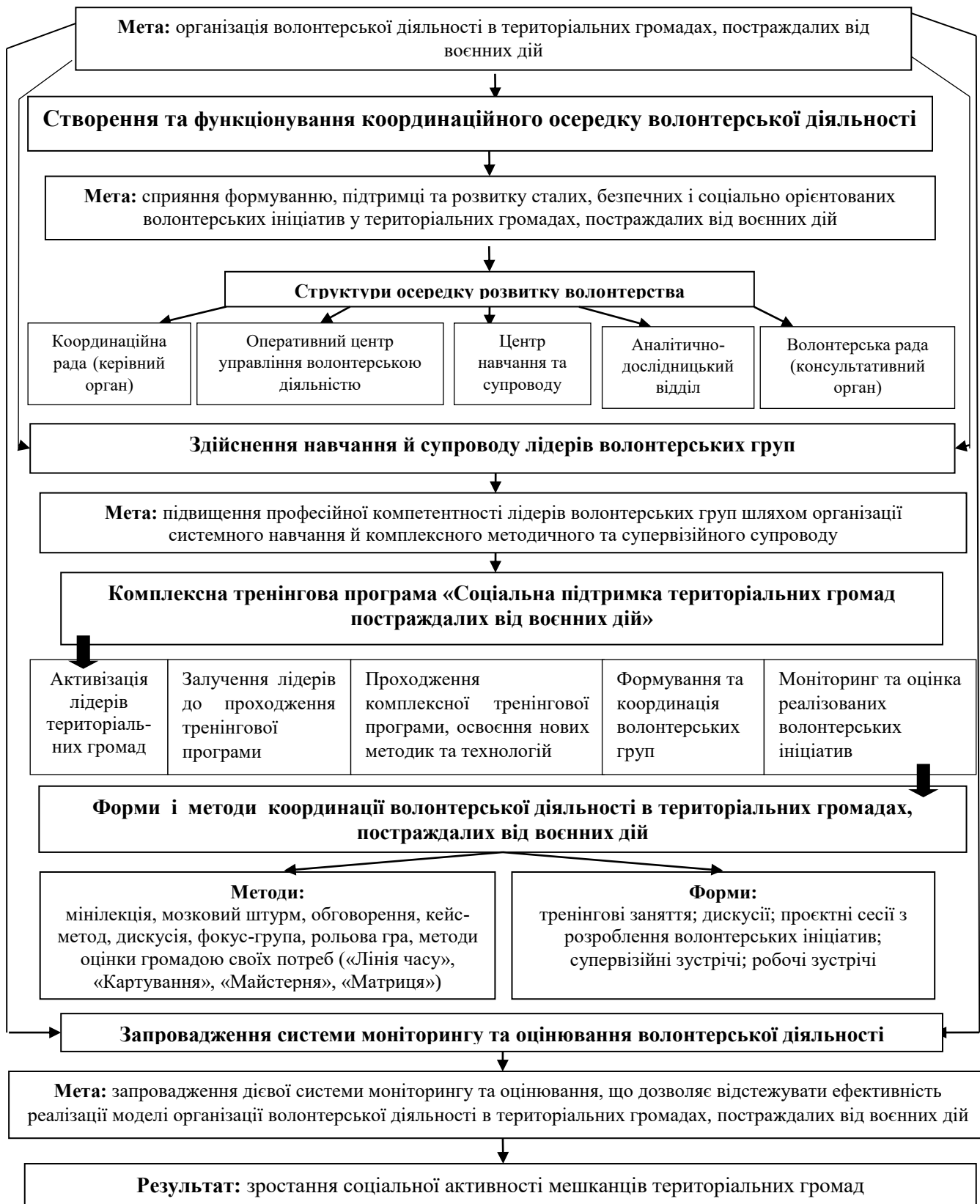
1. Створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності, який об'єднує волонтерські ініціативи, громадські організації, органи місцевого самоврядування, бізнес і донорів, забезпечуючи узгодженість дій і запобігаючи фрагментації допомоги. Осередок збирає й аналізує дані про потреби громади, координує ресурси, налагоджує партнерську взаємодію та сприяє оперативному реагуванню на кризові ситуації. Важливі принципи його роботи – відкритість, прозорість і партнерство.

2. Здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп. Багато мешканців громад не мали попереднього досвіду волонтерства, що зумовлює потребу у системній підготовці. Навчання формує базові знання й навички: роботу з потребами громади, планування заходів, взаємодію з різними групами, дотримання етичних стандартів та профілактику емоційного вигорання. Лідери волонтерських груп опановують організацію командної роботи, комунікацію та розвиток сталих волонтерських практик. Супровід включає наставництво, консультативну підтримку, обмін досвідом і рефлексію діяльності, що підвищує мотивацію та професіоналізацію волонтерів.

3. Запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності дозволяє відстежувати напрями та обсяги допомоги, ефективність використання ресурсів і відповідність реалізованих ініціатив потребам громади. Вона виконує контрольну, аналітичну та розвиткову функції, дозволяє своєчасно коригувати діяльність, запобігати дублюванню зусиль і підвищувати результативність волонтерства. Прозорість системи підвищує довіру мешканців, донорів і партнерів і створює підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, забезпечуючи сталість волонтерської діяльності.

Відповідно до зазначених умов, розроблено модель забезпечення організаційно-методичних засад волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій (рис. 2.15).

Модель організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Джерело: складено автором самостійно

З метою концептуального розширення запропонованої моделі та підвищення її прикладної цінності, доцільно розглядати її у взаємозв'язку з нормативно-ціннісними, ресурсними та безпековими компонентами, а також очікуваними результатами, що узагальнено в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Доповнення до моделі організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Компонент моделі	Зміст	Функціональне призначення
Нормативно-ціннісне підґрунтя	Законодавство у сфері волонтерства, місцевого самоврядування, принципи добровільності, людиноцентричності, безпеки	Забезпечує легітимність і етичність волонтерської діяльності
Мета моделі	Підвищення спроможності територіальних громад до самоорганізації та подолання наслідків війни через волонтерську діяльність	Визначає стратегічний вектор реалізації моделі
Очікувані результати	Соціальна згуртованість, активізація мешканців, ефективні волонтерські ініціативи, інтеграція ВПО	Дас змогу оцінювати ефективність організаційно-методичних умов
Ресурсне забезпечення	Людські, партнерські, фінансові, інформаційні ресурси	Забезпечує реалістичність і стійкість волонтерської діяльності
Безпековий компонент	Фізична, психологічна безпека волонтерів, профілактика вигорання	Адаптує модель до умов воєнного стану
Зворотний зв'язок громади	Опитування, обговорення, корекція ініціатив	Забезпечує гнучкість і відповідність реальним потребам
Процесуальне ядро	Етапи роботи з лідерами, громадами, ініціативними групами (рис. 2.7)	Реалізує організаційно-методичні умови на практиці

Джерело: складено автором самостійно

Подана таблиця розширює та концептуально доповнює модель організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, представляючи її не лише як сукупність етапів і суб'єктів, а як цілісну систему, що функціонує в умовах воєнного стану. Виокремлення нормативно-ціннісного, ресурсного, безпекового, цільового та результативного блоків дозволяє розглядати волонтерську діяльність як

усвідомлений, керований і підзвітний процес, зорієнтований на реальні потреби громади.

Акцент робиться на поєднанні процесуального ядра моделі з механізмами зворотного зв'язку та моніторингу, що забезпечує її гнучкість і адаптивність до динамічних викликів війни. Це створює підґрунтя для практичного впровадження моделі та подальшого обґрунтування організаційно-методичних умов волонтерської діяльності.

Модель пропонується розглядати за п'ятьма етапами:

Перший: організація волонтерського осередку на базі існуючих інституцій громади. Виконує першу організаційно-методичну умову: створення координаційного осередку. Індикатори результативності: наявність діючого осередку.

Другий: залучення лідерів громади до організації та координації волонтерських груп, стимулювання їх участі у написанні та реалізації волонтерських ініціатив після проходження навчання. Виконує другу організаційно-методичну умову: навчання та супровід лідерів. Індикатори результативності: кількість навчань, рівень опанування компетентностей, кількість скоординованих ініціатив, задоволеність волонтерів ефективністю лідерів, кількість підготовлених лідерів.

Третій: координація роботи волонтерських груп підготовленими лідерами, моніторинг та оцінка діяльності. Виконує третю організаційно-методичну умову: моніторинг та оцінка. Індикатори результативності: регулярність звітності, кількість застосованих інструментів моніторингу, використання результатів для вдосконалення діяльності.

Четвертий: підготовка лідерів волонтерських груп. Передбачає залучення лідерів громади, освоєння методик і технологій роботи з громадою, активізацію мешканців, координацію волонтерських ініціатив, менторську підтримку та управління ресурсами. Кожен лідер стає професійним менеджером волонтерських програм.

П'ятий: залучення мешканців громади до волонтерської діяльності та робота з ними. Передбачає рекрутинг волонтерів, їх підготовку та інтеграцію у волонтерські ініціативи, оцінку потреб громади. Потреби визначаються як стан невдоволеності або відчуття необхідності у чомусь, що підтримує життєдіяльність особи чи громади [67; 138; 237].

Модель ґрунтується на принципах децентралізації влади, коли місцеві органи самоврядування отримують повноваження самостійно вирішувати нагальні проблеми та координувати участь громади [52; 68; 69; 99; 138]. В умовах воєнного стану виконавчі органи забезпечують підтримку військових адміністрацій та заходи безпеки [88; 191].

Активізація мешканців та лідерів громади є рушійною силою реалізації моделі. Лідери виступають координаторами, консолідують громаду та організовують суспільно корисну діяльність [70; 110; 263]. Осередками для лідерів можуть бути заклади освіти, медичні установи, громадські організації та адміністративні органи.

Процес залучення волонтерів відповідає етапам рекрутингу та долучення: визначення потреб, оголошення конкурсу, співбесіди, навчання, інтеграція у волонтерські ініціативи [112; 139; 144; 145; 182; 186]. Паралельно проводиться моніторинг і оцінка кампанії залучення.

Таким чином, запропонована модель забезпечує системну організацію волонтерської діяльності у громадах, поєднує підготовку лідерів, залучення громади та моніторинг, орієнтуючись на реальні потреби території та мешканців.

Таблиця 2.12

**Порівняльна таблиця поняття «оцінка потреб» та «оцінка
громадою своїх потреб»**

	Оцінка потреб	Оцінка громадою своїх потреб
Поняття	Процес збору інформації компетентними фахівцями про проблеми територіальної громади та надати відповідну підтримку	Процес визначення пріоритетних, актуальних проблем які існують у громаді, силами самих мешканців, для подальшого їх задоволення

Хто здійснює	Фахівці різних сфер, залучені експерти, дослідники, представники організацій або органів влади	Мешканці територіальної громади (лідери, жителі, громадські організації)
Мета	Сформувати об'єктивне уявлення про стан громади, визначення проблем, які потребують вирішення	Сформувати суб'єктивне уявлення про потреби, проблеми самих мешканців громад
Переваги	Компетентний погляд фахівців, задоволення потреб на рівні держави	Активізація та залучення жителів громад до визначення потреб, підвищення відповідальності, високе залучення мешканців
Ризики	Фахівці можуть зробити хибні висновки, які не відповідають реальній ситуації в територіальній громаді, обмежене залучення мешканців	Жителі громади можуть перебільшувати чи недооцінювати проблему, вплив представників різних груп інтересів на загальну масу громади

Джерело: складено автором самостійно на основі [139; 236].

Тож, оцінка потреб переважно проводиться фахівцями, трансляція їх погляду із сторони та визначення проблем та потреб, натомість оцінка громадою своїх потреб це бачення мешканців громади із середини, їх погляд на визначення першочергових проблем та потреб, які відчуває громада.

О. Безпалько пропонує сім фаз проведення оцінки громадою своїх потреб [236]:

1. формування груп з проведення оцінки громадою своїх потреб – передбачає навчання методам оцінки громадою потреб, як результат сформовано групу зацікавлених людей, знайомих із методами;
2. визначення мети оцінки громадою своїх потреб, визначення очікуваного результату від оцінки громадою своїх потреб;
3. отримання підтримки значущого оточення, ця фаза передбачає зустріч з владою і активістами громад та інформування населення про оцінки громадою своїх потреб, в результаті отримано згоду місцевої влади на проведення оцінки громадою своїх потреб у громаді та населення знає про майбутню оцінку громадою своїх потреб;
4. планування проведення оцінки громадою своїх потреб, визначення інформації, необхідної для оцінки громадою своїх потреб; визначення

потенційних учасників оцінки громадою своїх потреб; визначення необхідних ресурсів та розподіл ролей і груп при проведенні оцінки громадою своїх потреб. Результат: сплановано процес оцінки громадою своїх потреб і створено умови для проведення оцінки громадою своїх потреб;

5. проведення оцінки громадою своїх потреб у групах, сформованих з представників; огляд і узагальнення можливих вторинних джерел інформації; систематизація результатів; виявлення та визначення проблем за пріоритетами на зборах представників територіальних громад;

6. формування робочих груп та формування волонтерських груп з розробки та подальшого виконання планів з вирішення проблем територіальної громади, передбачає сформовані ініціативні групи;

7. інформування громади про через ЗМІ, зустрічі\зібрання, як результат представники місцевої громади проінформовані про результати оцінки громадою своїх потреб [236].

Створення волонтерських груп є неформальним об'єднанням мешканців громади для розв'язання важливих проблем [36; 112].

Волонтерська група – це невелика за чисельністю спільнота людей, що діє на добровільних засадах, об'єднана певною благодійною діяльністю, утворена при державній чи неурядовій організації, або ж функціонує як неформальна ініціативна група [53; 138].

Наступним кроком є пошук шляхів задоволення потреб та розробка плану дій впровадження. Волонтерська ініціатива – це сукупність кроків для реалізації соціальної ідеї у відповідь на потреби громади [125; 139].

Реалізація волонтерських ініціатив передбачає дотримання визначеного алгоритму, що складається з кількох частин: підготовча, частина реалізації та частина підбиття підсумків і оцінка.

Підготовчий частина передбачає визначення назви ініціативи, узагальнена основа змісту ініціативи. Назва обов'язково має бути цікавою, позитивною та актуальною для учасників. А також визначення мети (чого

хочете досягти, реалізувавши ініціативу), цільова аудиторія (люди, на яких розрахована ініціатива, орієнтовна кількість), місце проведення (територія, місце розташування, яке найкраще підходить для проведення ініціативи), а також ресурси (засоби і можливості, які можна використовувати з метою реалізації ініціативи: людські ресурси (адміністрація центру, викладачі, аніматори, ведучі, залучені фахівці), матеріальні ресурси (приміщення, персональні комп'ютери, канцелярські товари, книги, реквізити, одяг), інформаційні ресурси (спеціалізована література, буклети, листівки запрошення, інтернет-мережа, усна інформація від спеціалістів) тощо.

А також на цьому етапі відбувається розподіл ролей та завдань представників команди: хто і які завдання буде виконувати протягом підготовки та реалізації ініціативи і визначається дата та час проведення, оптимальна тривалість заходу, чіткі часові межі, коли захід має розпочатися та завершитися. Пишеться розширений сценарій проведення ініціативи, дії, які будуть відбуватися під час ініціативи та прораховуються ризики, що можуть вплинути на реалізацію. Не менш важливим на цьому етапі є домовленість з адміністрацією територіальної громади про проведення та розголос інформації про ініціативу, розміщення події для залучення учасників, рекламування ініціативи та привернення уваги громадськості.

Проведення, передбачає реалізацію та проведення волонтерської ініціативи. Завершення та підбиття підсумків висвітлення діяльності про реалізовану ініціативу в соціальних мережах.

Волонтерська ініціатива має відповідати потребам територіальних громад, постраждалих від воєнних дій та орієнтуватися на їх задоволення (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Моделювання волонтерської програми

Джерело: складено автором самостійно.

Першим кроком моделювання волонтерської ініціативи є визначення потреб територіальної громади, які можуть бути задоволені силами мешканців. На цьому етапі важливо окреслити, на які виклики може реагувати волонтерська спільнота та якими ініціативами можна надати підтримку громаді [139].

Другий крок передбачає формування структури програми, що включає чітко визначену мету, завдання та очікувані результати. Програма повинна відповідати на питання: «Для чого реалізується ініціатива?» і «Для кого вона призначена?».

Наступним етапом є визначення необхідних змін, яких прагнуть досягти в результаті реалізації волонтерської ініціативи. На цьому етапі взаємопов'язані два процеси: менеджмент волонтерів і створення волонтерських ініціатив [139].

Створення ініціатив охоплює розробку та реалізацію заходів, спрямованих на досягнення визначеної мети та результатів, а також

налагодження комунікації з ключовими стейкхолдерами та потенційними партнерами. Залучення їхньої підтримки підвищує ефективність і сталий розвиток волонтерської діяльності.

Частина ініціатив може реалізовуватися без фінансових ресурсів (наприклад, благоустрій громадських просторів), тоді як інші потребують матеріальної, фінансової чи організаційної підтримки. Тому важливим компонентом є фандрейзинг – пошук ресурсів для функціонування ініціатив і програми загалом (приміщення, канцелярські матеріали, доступ до Інтернету тощо).

Для забезпечення сталості ініціатив та підтримки мотивації волонтерів критично важливими є моніторинг і оцінка результатів, а також їхнє публічне представлення для волонтерів, партнерів і громади.

Окремий блок моделювання – організаційне забезпечення (приміщення, матеріальні ресурси, технічна підтримка). Воно може інтегруватися у фандрейзингову діяльність або взаємодію зі стейкхолдерами та адаптуватися до конкретних умов громади.

Важливим етапом моделі є моніторинг і оцінка лідерами волонтерських груп їхньої діяльності, що забезпечує виконання третьої організаційно-методичної умови [223].

Представлені етапи можуть служити алгоритмом організації волонтерської діяльності в громадах як під час воєнних дій, так і у повоєнний період.

Висновки до другого розділу

У другому розділі проведено комплексний аналіз практики волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, що дозволило визначити її сучасний стан, ключові проблеми та ресурсні можливості.

Встановлено, що повномасштабна війна значно загострила соціальні потреби населення та виявила обмеженість інституційних ресурсів державної системи соціального захисту на локальному рівні. У таких умовах волонтерська діяльність стала одним із провідних механізмів реагування на кризові виклики, проте у більшості громад вона реалізується фрагментарно, без належної координації та методичного забезпечення.

Виявлено основні чинники, що стримують ефективність волонтерської діяльності: відсутність системного управління, нестача підготовлених лідерів волонтерських груп, нерівномірне залучення мешканців, емоційне перевантаження волонтерів. Водночас підтверджено наявність значного внутрішнього потенціалу громад, який проявляється у високому рівні громадянської активності, готовності до взаємодії та солідарності.

На основі узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду обґрунтовано, що підвищення ефективності волонтерської діяльності можливе лише за умови її організаційно-методичного забезпечення, орієнтованого на потреби конкретної громади та рівень її постраждалості від воєнних дій.

Таким чином, другий розділ емпірично підтвердив необхідність переходу від стихійних волонтерських ініціатив до системної моделі їх організації, що логічно зумовило розроблення та експериментальну перевірку відповідних організаційно-методичних умов, які будуть детально розглянуті у третьому розділі.

РОЗДІЛ 3

АПРОБАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ УМОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

3.1. Експериментальне впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

На основі теоретичного аналізу та результатів пілотного етапу експерименту встановлено, що територіальні громади, постраждалі від воєнних дій, потребують цілеспрямованої підтримки та впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності як системного ресурсу подолання наслідків війни.

З урахуванням цього було розроблено та впроваджено авторську Комплексну тренінгову програму «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій».

Перед експериментальним впровадженням програму винесено на фахове обговорення з метою оцінки її актуальності, змістового наповнення та практичної придатності. В онлайн-круглому столі взяли участь 37 фахівців соціальної сфери та лідерів громад із державних і недержавних організацій, зокрема HealthRight International (Право на здоров'я), ГО «Ла Страда-Україна», центрів соціальних служб та інших суб'єктів соціальної роботи.

Критеріями відбору експертів стали практичний досвід роботи в громадах, постраждалих від воєнних дій, та готовність впроваджувати програму у професійну діяльність. Під час зустрічі були представлені результати пілотного експерименту, організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності, авторська програма та інструментарій оцінювання її ефективності.

Для отримання зворотного зв'язку фахівцям запропоновано заповнити анкету щодо вдосконалення програми (додаток Г) та долучитися до її практичного впровадження.

В оцінюванні програми взяли участь 37 експертів у сфері соціальної роботи та розвитку громад із 12 областей України. Анкета для фахівців складалася з трьох змістових блоків. Перший блок був спрямований на визначення актуальності, новизни та інноваційного потенціалу програми в умовах воєнного стану. Другий блок передбачав оцінювання інформативності, логічної структурованості та доступності викладення навчального матеріалу. Третій блок мав на меті з'ясувати можливості практичного впровадження програми в систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також у діяльність територіальних громад.

За результатами опитування експертів у межах першого блоку анкети, спрямованого на оцінювання актуальності та інноваційності Комплексної тренінгової програми, встановлено високий рівень її відповідності сучасним викликам. Так, на запитання «Чи є представлена Комплексна тренінгова програма актуальною?» 33 респонденти надали ствердну відповідь, тоді як лише 4 експерти оцінили її актуальність як часткову. Це свідчить про чітку відповідність змісту програми реальним потребам територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Логічним продовженням оцінювання стало з'ясування інноваційного потенціалу програми. На запитання «Чи має дана програма інноваційний характер?» 29 експертів підтвердили її інноваційність, а 8 респондентів зазначили, що інноваційність програми проявляється частково. Отримані результати дозволяють констатувати, що запропонована програма поєднує традиційні підходи підготовки фахівців соціальної сфери з новими організаційно-методичними рішеннями, адаптованими до умов воєнного часу.

Аналіз відповідей другого блоку анкети, спрямованого на оцінювання якості програмно-змістового наповнення, засвідчив високу експертну оцінку структури та методичного забезпечення програми. Усі 37 респондентів одностайно визнали матеріал тренінгової програми інформативним. Водночас 32 експерти відзначили логічність і послідовність побудови програми, а 5 респондентів звернули увагу на доцільність незначного переструктурування окремих тематичних блоків, що розглядається як конструктивна рекомендація щодо її подальшого вдосконалення.

На запитання «Чи відповідають запропоновані методи та форми роботи завданням тренінгової програми?» 33 експерти дали позитивну відповідь, тоді як 4 зазначили часткову відповідність. Подібна тенденція простежується і щодо зрозумілості викладення матеріалу: 32 респонденти вважають матеріал доступним і зрозумілим для цільової аудиторії, 5 – оцінили цей показник як частковий. Це свідчить про загальну методичну виваженість програми та можливість її адаптації до різного рівня підготовки учасників.

У третьому блоці анкети, присвяченому практичній придатності програми, 29 експертів підтвердили можливість її впровадження у практику підготовки фахівців соціальної сфери, ще 8 респондентів зазначили, що програма може бути впроваджена за умови незначних доопрацювань. Отримані результати вказують на високий рівень готовності програми до використання в реальних умовах діяльності територіальних громад.

У ході круглого столу експертами було надано низку змістовних рекомендацій, спрямованих на подальше підсилення Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій». Зокрема, наголошено на необхідності більш глибокого врахування специфіки територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, у процесі підготовки лідерів волонтерських груп; доцільності розширення та поглиблення блоку менеджменту волонтерських ініціатив; а також важливості вибудовування ефективних механізмів взаємодії між

лідерами волонтерських груп, мешканцями громади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Загалом експерти відзначили, що Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» в умовах війни є дієвим і практично орієнтованим інструментом підготовки лідерів волонтерських груп з числа лідерів територіальних громад. Програма може бути впроваджена як у діяльність державних, недержавних структур територіальних громад, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери.

Отримані результати експертного оцінювання засвідчили, що Комплексна тренінгова програма є не лише актуальною та змістовно обґрунтованою, а й практично готовою до впровадження в діяльність територіальних громад. Високий рівень позитивних оцінок за ключовими критеріями, а також конструктивні рекомендації експертів дозволили не лише підтвердити доцільність реалізації програми, а й уточнити окремі змістові акценти з урахуванням специфіки громад, постраждалих від воєнних дій. Експериментальний етап апробації засвідчив спроможність розробленої програми виступати дієвим інструментом реалізації організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах.

Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» була впроваджена у діяльність Представництва HealthRight International (Право на здоров'я) в Україні, громадської організації «Ла Страда-Україна», закладів освіти, центрів соціальних служб та інших суб'єктів соціальної сфери. Експериментальне впровадження програми здійснювалося упродовж 2023–2024 років у 12 областях України та охопило 25 територіальних громад.

Реалізація Комплексної тренінгової програми відбувалася в онлайн-форматі, що дало змогу забезпечити широку географію участі та залучити

територіальні громади, постраждалі від воєнних дій, з різних регіонів України. Особливу увагу було приділено прикордонним областям і громадам, розташованим у безпосередній близькості до прифронтової зони. Обраний формат реалізації програми виявився особливо доцільним в умовах війни та відновлення постраждалих територіальних громад, де обмежений доступ до соціальних послуг і ресурсів потребує гнучких та адаптивних форм підготовки фахівців і громадських лідерів.

Мета програми – активізувати та згуртувати мешканців територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, до свідомого визначення актуальних потреб громади та пошуку ефективних шляхів їх розв’язання через розроблення і реалізацію волонтерських ініціатив.

Для досягнення поставленої мети у програмі визначено такі завдання: охарактеризувати волонтерство як соціальне явище та розкрити його значення в умовах війни; продемонструвати роль згуртованості територіальної громади як ресурсу прийняття спільних рішень і подолання наслідків воєнних дій; сформувати у лідерів громад, майбутніх лідерів волонтерських груп, практичні навички оцінювання потреб громади та визначення шляхів їх задоволення; здійснити підготовку лідерів громади до виконання функцій лідерів волонтерських груп у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Алгоритм реалізації Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» передбачає послідовну систему кроків, спрямованих на формування організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності в громаді, що подано на рис. 3.16.

Рис. 3.16. Алгоритм реалізації Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій»

Джерело: складено автором самостійно.

Визначений алгоритм реалізації Комплексної тренінгової програми передбачає послідовне виконання певних етапів, а саме: підготовка (підготовка лідерів волонтерських груп); діагностика (оцінка громадою своїх потреб); організація (організація волонтерських груп); прогнозування (написання волонтерських ініціатив); впровадження (реалізація волонтерських ініціатив); оцінювання (оцінка виконаної роботи).

Розглянемо етапи впровадження більш детально.

Перший етап (підготовчий) передбачає підготовку лідерів територіальних громад постраждалих від воєнних дій як лідерів волонтерських груп; освоєння особливостями організації волонтерської

діяльності в умовах війни; методами оцінки громадою своїх потреб; менеджментом волонтерських ініціатив та їх моніторингом та оцінкою.

На другому (діагностичному) етапі мешканцями територіальних громад під керівництвом лідерів, проводять збір, аналіз та узагальнення актуальних проблем і потреб територіальних громад, постраждалих від воєнних дій; відбувається збір інформації щодо особливостей територіальних громад та можливостей задовільнити визначену першочергову потребу.

На третьому етапі, етапі організації збирається група мешканців, які свідомо мають бажання допомогти територіальній громаді у вирішенні нагальних потреб, яка переростає у волонтерську групу; налагоджується комунікація, проводиться інформування членів групи щодо організації волонтерської діяльності в територіальній громаді, яка постраждала від воєнних дій.

Четвертий етап – етап прогнозування передбачає, відповідно до виявлених на етапі діагностики проблем і потреб територіальної громади, розробку плану дій задоволення визначених потреб; написання волонтерської ініціативи по вирішенню визначеної потреби чи проблеми; здійснення визначення цілей та прогнозування кінцевого результату; визначення шляхів задоволення потреб та проєктування процесу розв’язання визначених потреб; моделювання соціальної поведінки мешканців територіальної громади.

На п'ятому етапі – впровадження – здійснюється реалізація волонтерської ініціативи з дотриманням всіх попередньо прописаних моментів (дедлайнів, етапів, методів, заходів тощо).

Оцінювання є завершальним етапом реалізації Комплексної тренінгової програми, де здійснювалося оцінювання дієвості комплексної тренінгової програми на практиці; форм та методів роботи з мешканцями територіальної громади, як волонтерської групи; задоволеності потреб територіальної громади, постраждалої від воєнних дій. Наявність цього етапу підкреслює циклічний характер запропонованого алгоритму та його орієнтацію на

рефлексію, корекцію і подальше вдосконалення волонтерської діяльності в громаді.

З метою забезпечення цілісності та наукової впорядкованості процесу експериментального впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, алгоритм реалізації Комплексної тренінгової програми було структуровано відповідно до логіки класичного управлінсько-аналітичного циклу. Такий підхід дозволив поєднати результати діагностики потреб громад, підготовку лідерів волонтерських груп, організацію та реалізацію волонтерських ініціатив із подальшим моніторингом і оцінюванням їх ефективності. Узагальнення відповідності між етапами управлінського циклу та конкретними кроками впровадження Комплексної тренінгової програми представлено в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Узагальнення алгоритму реалізації Комплексної тренінгової програми крізь призму управлінського циклу

Етап управлінського циклу	Зміст етапу	Відповідні кроки алгоритму Комплексної тренінгової програми
Підготовка	Формування передумов для впровадження програми, встановлення партнерських зв'язків, визначення цільових груп	1. Встановлення контакту та налагодження партнерської взаємодії з територіальними громадами 2. Зацікавлення та залучення лідерів громад до участі у програмі
Діагностика	Виявлення реальних потреб громади, формування усвідомленого бачення проблем і ресурсів	4. Активізація та мотивація мешканців до змін 5. Оцінка громадою власних потреб
Організація	Побудова структури волонтерської діяльності та управління нею	3. Навчання лідерів громад координації волонтерських груп 6. Аналіз зацікавлених сторін і координація міждисциплінарної взаємодії
Прогнозування	Планування шляхів розв'язання виявлених проблем, визначення перспектив і ризиків	6. Пошук оптимальних рішень з урахуванням ресурсів громади 7. Розробка волонтерських ініціатив

Впровадження	Реалізація волонтерських ініціатив і мобілізація ресурсів	7. Створення волонтерських груп 8. Залучення донорів, партнерів, грантових ресурсів 9. Реалізація проєктів
Оцінювання	Аналіз досягнутих результатів, визначення ефективності та сталості змін	10. Оцінка результатів задоволення потреб громади та дієвості програми

Джерело: складено автором самостійно.

Подання алгоритму реалізації Комплексної тренінгової програми крізь призму управлінсько-аналітичного циклу дозволяє розглядати волонтерську діяльність не як сукупність спонтанних дій, а як цілісний, поетапно організований процес.

Такий підхід забезпечує: логічну послідовність дій від діагностики потреб до оцінювання результатів; поєднання людиноцентричного, громадоорієнтованого та управлінського підходів; можливість адаптації програми до різних типів територіальних громад; відтворюваність моделі в інших громадах та соціальних контекстах.

Особливо важливим є те, що діагностика і прогнозування в межах програми ґрунтуються на активній участі самих мешканців громади, що відповідає принципам партисипативності, суб'єктності та соціальної згуртованості. Це дозволяє розглядати програму не лише як інструмент підготовки лідерів волонтерських груп, а як механізм сталого розвитку громади в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Забезпечення результативності експериментального впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, потребувало не лише чіткого алгоритму реалізації Комплексної тренінгової програми, а й постійного супроводу та моніторингу її виконання. Саме тому важливим складником впровадження програми став системний моніторинг діяльності волонтерських груп, що дозволяв своєчасно реагувати на запити громад, коригувати процес реалізації ініціатив і забезпечувати практичну

спрямованість навчання. У такій логіці зміст Комплексної тренінгової програми було структуровано у взаємопов'язані тематичні блоки, кожен з яких відповідає окремому етапу розвитку волонтерської діяльності та формуванню спроможності територіальних громад до самоорганізації та відновлення.

Задля ефективної реалізації Комплексної тренінгової програми на всіх етапах її впровадження здійснювався моніторинг діяльності лідерів волонтерських груп. Моніторинг мав на меті підтримку та супровід волонтерських груп, а також надання консультаційної й інформаційної допомоги з питань, що виникали у процесі написання та реалізації волонтерських ініціатив.

Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій» складається з шести тематичних блоків (рис. 3.17):

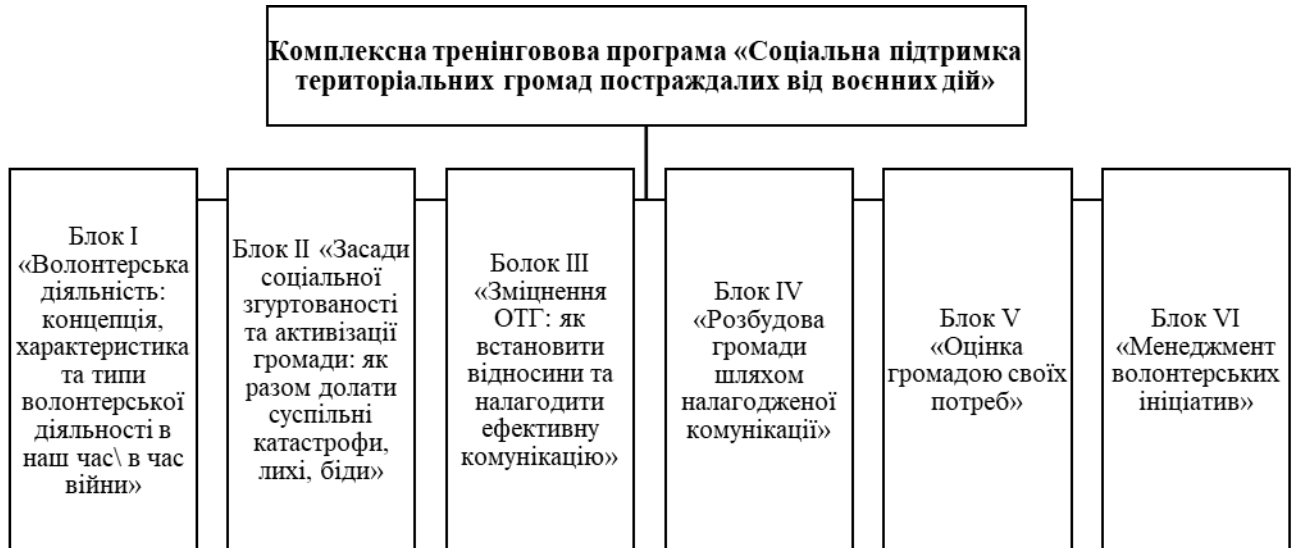

Рис. 3.17. Тематичні блоки Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій»

Джерело: складено автором самостійно.

Кожен тематичний блок Комплексної тренінгової програми відповідає основним видам підтримки волонтерської діяльності територіальних громад

у межах реалізації програми. Кожний блок має чітку структуру, що включає тематичні заняття, терміни реалізації, методи та форми роботи (додаток Д).

Блок I. Волонтерська діяльність: концепція, характеристика та типи в сучасних умовах і під час війни. Цей блок спрямований на усвідомлення сутності волонтерства, його видів та принципів, ознайомлення з нормативно-правовим забезпеченням волонтерської діяльності та специфікою роботи в умовах воєнних дій. Він також популяризує волонтерство як соціально значуще та культурне явище. Методи і форми роботи: мінілекція, мозковий штурм, групове обговорення. Результати: підвищення рівня обізнаності учасників, формування розуміння прав та обов'язків волонтерів, особливостей організації волонтерської діяльності під час війни та ключових безпекових аспектів.

Блок II. Засади соціальної згуртованості та активізації громади. Мета блоку – формування соціальної згуртованості, об'єднання мешканців навколо спільних проблем і активізація їх участі у вирішенні цих проблем. Методи і форми роботи: метод «Лінія часу», інформаційне повідомлення, рольова гра, дискусія, кейс-метод. Результати: учасники отримали уявлення про механізми формування соціальної згуртованості та її роль у подоланні наслідків воєнних дій. Пілотний експеримент засвідчив низький рівень згуртованості громад до війни (92,6 % оцінювали на рівні 20–40 %), що підтвердило актуальність блоку.

Блок III. Зміцнення ОТГ: ефективна комунікація. Блок спрямований на усвідомлення комунікації як базової соціальної потреби, відновлення та налагодження нових соціальних зв'язків, формування довірливих і підтримуючих відносин. Методи і форми роботи: картування, мінілекція, мозковий штурм, групове обговорення. Результати: учасники зрозуміли суть ефективної комунікації, розмежували поняття комунікативної стратегії і плану, оволоділи техніками налагодження довірливих соціальних зв'язків.

Блок IV. Розбудова громади через налагоджену комунікацію. Мета – інтеграція внутрішньо переміщених осіб у громаду та їх залучення до громадської діяльності. Методи і форми роботи: «Майстерня», інформаційне повідомлення, рольова гра, мозковий штурм, дискусія. Результати: учасники набули умінь інтеграції ВПО, попередження та врегулювання конфліктів, залучення переселенців до активної участі в житті громади.

Блок V. Оцінка громадою своїх потреб. Блок спрямований на ознайомлення з методами, підходами та етапами оцінки потреб громади, формування навичок аналізу й планування волонтерських ініціатив. Методи і форми роботи: метод «Матриця», мінілекція, фокус-група, мозковий штурм, обговорення. Результати: учасники здобули навички оцінки потреб громади та визначення шляхів їх задоволення через волонтерську діяльність.

Блок VI. Менеджмент волонтерських ініціатив. Мета – підвищення компетентності лідерів у координації волонтерських ініціатив, організації груп, написанні та реалізації проєктів, моніторингу й оцінюванні результативності. Методи і форми роботи: мінілекція, рольова гра, кейс-метод, мозковий штурм, дискусія. Результати: учасники опанували підходи до розробки волонтерських ініціатив, залучення ресурсів, навички комунікації, взаємодії та міжсекторальної співпраці.

В усіх блоках використовувалися допоміжні матеріали: цифрові презентації, методичні пам'ятки, візуальні матеріали, які надавалися учасникам у електронному форматі. Для підтримки лідерів громад також застосовувалися електронні розсилки та соціальні мережі як інструменти інформування та комунікації.

З метою структурованого представлення змісту Комплексної тренінгової програми, а також наочного відображення логіки експериментального впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності, доцільним є узагальнення її змісту у вигляді таблиці (табл. 3.14). Такий формат дозволяє систематизувати

тематичні блоки програми, співвіднести їх із цілями, основними формами і методами роботи та очікуваними результатами для територіальних громад.

Таблиця 3.14

Зміст і результати Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій»

Тематичний блок програми	Цільовий фокус блоку	Основні форми та методи роботи	Очікувані результати для громади
I. Волонтерська діяльність: концепція, характеристика та типи	Формування базового розуміння сутності волонтерства в умовах війни	Мінілекція, мозковий штурм, обговорення	Усвідомлення ролі волонтерства, знання прав і обов'язків волонтерів, розуміння безпекових аспектів
II. Засади соціальної згуртованості та активізації громади	Посилення соціальної згуртованості та готовності до спільних дій	«Лінія часу», рольова гра, кейс-метод, дискусія	Формування відчуття спільності, готовність до колективного вирішення проблем
III. Зміцнення ОТГ: ефективна комунікація	Розвиток внутрішньої та зовнішньої комунікації громади	Метод «Картування», мозковий штурм, мінілекція	Здатність налагоджувати партнерства, розвиток довіри і взаємодії
IV. Розбудова громади шляхом налагодженої комунікації	Інтеграція ВПО та запобігання соціальній напрузі	«Майстерня», рольова гра, дискусія	Залучення ВПО до життя громади, зниження конфліктності
V. Оцінка громадою своїх потреб	Формування навичок визначення та пріоритезації потреб	«Матриця», фокус-група, мозковий штурм	Усвідомлене планування волонтерських дій, орієнтація на реальні потреби
VI. Менеджмент волонтерських ініціатив	Розвиток управлінських компетентностей лідерів	Кейс-метод, рольова гра, мінілекція	Здатність створювати, реалізовувати та оцінювати волонтерські ініціативи

Джерело: складено автором самостійно.

Представлена узагальнююча таблиця демонструє цілісну логіку Комплексної тренінгової програми та підтверджує її системний характер. Кожен тематичний блок послідовно відповідає етапам формування волонтерської спроможності територіальної громади – від усвідомлення сутності волонтерства і згуртованості до практичного управління волонтерськими ініціативами.

Запропонована структура програми забезпечує не лише підвищення індивідуальної компетентностей лідерів волонтерських груп, а й створює організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності як сталого ресурсу відновлення територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Отже, у підрозділі 3.1 описано експериментальне впровадження Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій» як інструменту реалізації організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах.

Розроблена програма ґрунтується на результатах теоретичного аналізу та пілотного етапу дослідження, враховує специфіку територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, вибудована за принципами адресності, логічної послідовності, поетапності та практичної орієнтованості підготовки лідерів волонтерських груп. Її змістова структура охоплює ключові аспекти організації волонтерської діяльності – від формування розуміння волонтерства й соціальної згуртованості до оцінки потреб громади та менеджменту волонтерських ініціатив.

У межах підрозділу охарактеризовано мету, завдання, тематичні блоки, алгоритм реалізації та організаційні особливості впровадження програми у діяльність фахівців соціальної сфери та лідерів територіальних громад. Описано процес залучення експертного середовища до обговорення та доопрацювання програми, що забезпечило її відповідність реальним запитам практики соціальної роботи й волонтерської діяльності в умовах війни.

Таким чином, у підрозділі 3.1 створено концептуальне та організаційно-методичне підґрунтя для подальшої експериментальної перевірки розроблених умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Саме аналіз результатів їх упровадження, змін у підготовленості лідерів волонтерських

груп і трансформацій у практиці волонтерської діяльності становить зміст наступного підрозділу 3.2 «Результати експериментальної перевірки організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій».

3.2. Результати експериментальної перевірки організаційно-методичних умов щодо ефективності волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій

Реалізація Комплексної тренінгової програми передбачала: створення та підтримку сталого локального волонтерського осередку; підготовку фахівців соціальної сфери та лідерів громад як лідерів волонтерських груп; залучення мешканців територіальних громад до визначення актуальних потреб громади; розроблення та реалізацію волонтерських ініціатив на основі виявлених потреб територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Констатувальний експеримент було спрямовано на виявлення вихідного стану готовності лідерів територіальних громад і фахівців соціальної сфери до організації та координації волонтерської діяльності в умовах воєнного стану, а також на фіксацію наявних проблем, потреб і ресурсів територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Основними завданнями констатувального етапу були:

- визначення рівня обізнаності лідерів громад і фахівців соціальної сфери щодо особливостей волонтерської діяльності в умовах війни;
- з'ясування їхніх уявлень про роль волонтерства у відновленні та згуртуванні територіальних громад;
- виявлення наявного досвіду координації волонтерських ініціатив;
- діагностика готовності до залучення мешканців громади до волонтерської діяльності та спільного визначення актуальних потреб.

У межах констатувального експерименту застосовувався спеціально розроблений інструментарій дослідження, який передбачав анкетування

лідерів територіальних громад. Це дало змогу отримати комплексне уявлення про стан волонтерської активності, рівень соціальної згуртованості та запит на волонтерську діяльність в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій.

Формування вибірки учасників констатувального експерименту здійснювалося з урахуванням принципів добровільності, поінформованої згоди та мотивації до діяльності в територіальній громаді. До участі були залучені лідери громад, які мали попередній досвід взаємодії з громадськими організаціями та виявляли зацікавленість у розвитку волонтерських ініціатив. Важливу роль у відборі учасників відіграли громадські організації, що здійснюють діяльність у територіальних громадах і мають розгалужену мережу контактів серед місцевих активістів, керівників ініціатив та фахівців соціальної сфери.

Результати констатувального експерименту засвідчили наявність як значного потенціалу волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, так і низки системних проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем обізнаності лідерів громад, фрагментарністю досвіду координації волонтерських ініціатив та обмеженими навичками залучення мешканців до спільного визначення потреб громади. Виявлені особливості зумовили необхідність цілеспрямованого організаційно-методичного впливу, спрямованого на підвищення готовності суб'єктів громади до організації волонтерської діяльності.

Метою формувального етапу експерименту було експериментально апробувати та підтвердити ефективність організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, через їх упровадження в діяльність громад і подальший аналіз змін за визначеними критеріями та показниками результативності.

Формувальний експеримент тривав упродовж семи тижнів і охопив 12 областей України, 25 територіальних громад за участю 37 лідерів громад.

Для перевірки дієвості впровадження умов: створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності (додаток Е), було проведено:

- опитування жителів громад з метою виявлення актуальних потреб і проблем територіальних громад;
- анкетування лідерів громад і фахівців соціальної сфери після завершення Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад, постраждалих від воєнних дій»;
- напівструктуровані інтерв'ю з лідерами волонтерських груп після реалізації волонтерських ініціатив у громадах, що здійснювалися в межах програми.

З метою підтвердження результативності впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності після завершення формувального етапу було проведено контрольний етап, який передбачав фіксацію змін за визначеними показниками до участі в програмі та після її проходження (за результатами анкетування), а також оцінювання практичних результатів реалізації волонтерських ініціатив у громадах (за матеріалами напівструктурованих інтерв'ю з лідерами волонтерських груп). Це забезпечило можливість зіставити вихідний та підсумковий стани за ключовими компонентами готовності до організації волонтерської діяльності й зафіксувати емпіричні прояви дії кожної з організаційно-методичних умов у практиці громад.

Отримані емпіричні дані дали змогу здійснити порівняльний аналіз показників до та після впровадження Комплексної тренінгової програми з підготовки лідерів волонтерських груп.

Формування вибірки здійснювалося з урахуванням їхньої добровільної згоди на участь у дослідженні, попередньої взаємодії з дослідницькою групою, а також рівня мотивації до діяльності в територіальній громаді. Важливу роль у відборі учасників відіграли громадські організації, які безпосередньо працюють у територіальних громадах і мають розгалужену мережу контактів серед місцевих лідерів, активістів, голів громад, керівників ініціатив і фахівців соціальної сфери.

З метою з'ясування професійного складу учасників експерименту та визначення соціальної сфери, через яку здійснювалася подальша робота з мешканцями територіальних громад, респондентам було поставлено запитання: «Яка Ваша посада (структурний підрозділ) у територіальній громаді?». Узагальнені результати відповідей лідерів громад подано в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Розподіл респондентів за посадою (структурним підрозділом) у територіальній громаді (n = 37 осіб)

Посада (структурний підрозділ)	Кількість осіб
Спеціаліст відділу освіти, молоді, спорту, культури і розвитку	2
Співробітник будинку культури	3
Співробітник служби у справах дітей	1
Заступник директора з виховної роботи	3
Викладач ВНЗ	2
Педагог	6
Вихователь ДНЗ	2
Практичний психолог / психолог	12
Соціальний педагог	4
Волонтер	2
Усього	37

Джерело: складено автором самостійно

Подані в таблиці дані свідчать, що до формувального експерименту були залучені представники різних структурних підрозділів територіальних громад, діяльність яких безпосередньо пов'язана з соціальною, освітньою, психологічною та виховною роботою з населенням. Такий склад учасників

забезпечив міждисциплінарний характер реалізації Комплексної тренінгової програми та створив передумови для подальшої координації волонтерських ініціатив у громадах, постраждалих від воєнних дій.

Проаналізувавши відповіді респондентів до та після впровадженної Комплексної тренінгової програми, на запитання першого блоку анкети «Блок I. Стан громади: масштаби руйнування, наявність ВПО, внутрішній стан мешканців тощо», було встановлено, що 10 територіальних громад перебували в умовах тимчасової окупації, тоді як 27 опитаних громад не зазнали окупаційного режиму.

Першим запитанням анкети було з'ясування того, чи розрізняють лідери громад базові поняття, що часто використовуються в контексті волонтерської діяльності, а саме: «милосердя», «благодійність», «філантропія». Аналіз опрацьованих відповідей засвідчив неоднорідність рівня розуміння зазначених термінів серед респондентів: 18 осіб коректно встановили відповідність між поняттями та їх визначеннями, 12 респондентів допустили одну помилку, тоді як 7 учасників не змогли правильно співвіднести поняття з відповідними визначеннями (рис. 3.18).

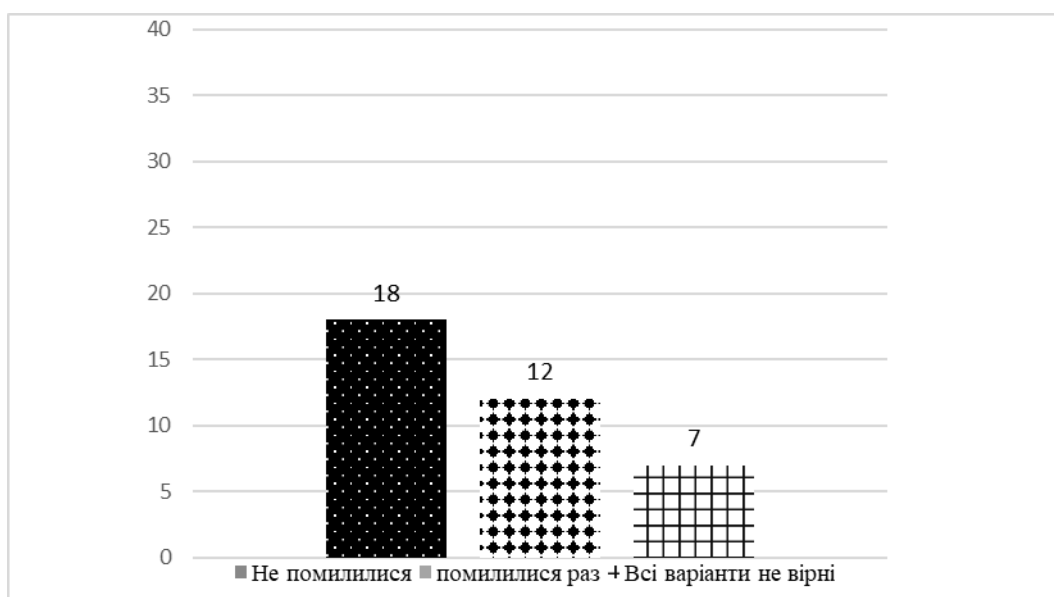

Рис. 3.18. Що таке «милосердя», «благодійність», «філантропія»?

Джерело: складено автором самостійно

Отримані результати засвідчили, що навіть серед лідерів волонтерських груп, які безпосередньо залучені до волонтерської діяльності, існує неоднорідний рівень розуміння базових понять, що становлять концептуальну основу волонтерства. Це вказує не лише на наявність термінологічних труднощів, а й на відсутність єдиного смислового поля, у межах якого планується, організовується та реалізується волонтерська діяльність у територіальних громадах.

Саме виявлений розрив у розумінні сутності понять «милосердя», «благодійність» і «філантропія» підтвердив доцільність і необхідність включення Блоку I «Волонтерська діяльність: концепція, характеристика та типи волонтерської діяльності в наш час / в час війни» до Комплексної тренінгової програми. Цей блок був спрямований на формування спільного теоретико-ціннісного підґрунтя, без якого неможливі усвідомлена волонтерська активність й ефективна координація волонтерських ініціатив у громадах, постраждалих від воєнних дій.

Наступне питання дало розуміння, як респонденти розуміють, що таке волонтерська діяльність. 19 опитаних дали відповідь, що це волонтерська діяльність, 12 впевнені, що це волонтерська допомога і 6 – вважають, що це волонтерський рух. Однак після участі в тренінговій програмі результати змінилися: 36 – переконані, що це волонтерська діяльність, а 1 респондент, що це волонтерська допомога (рис. 3.19).

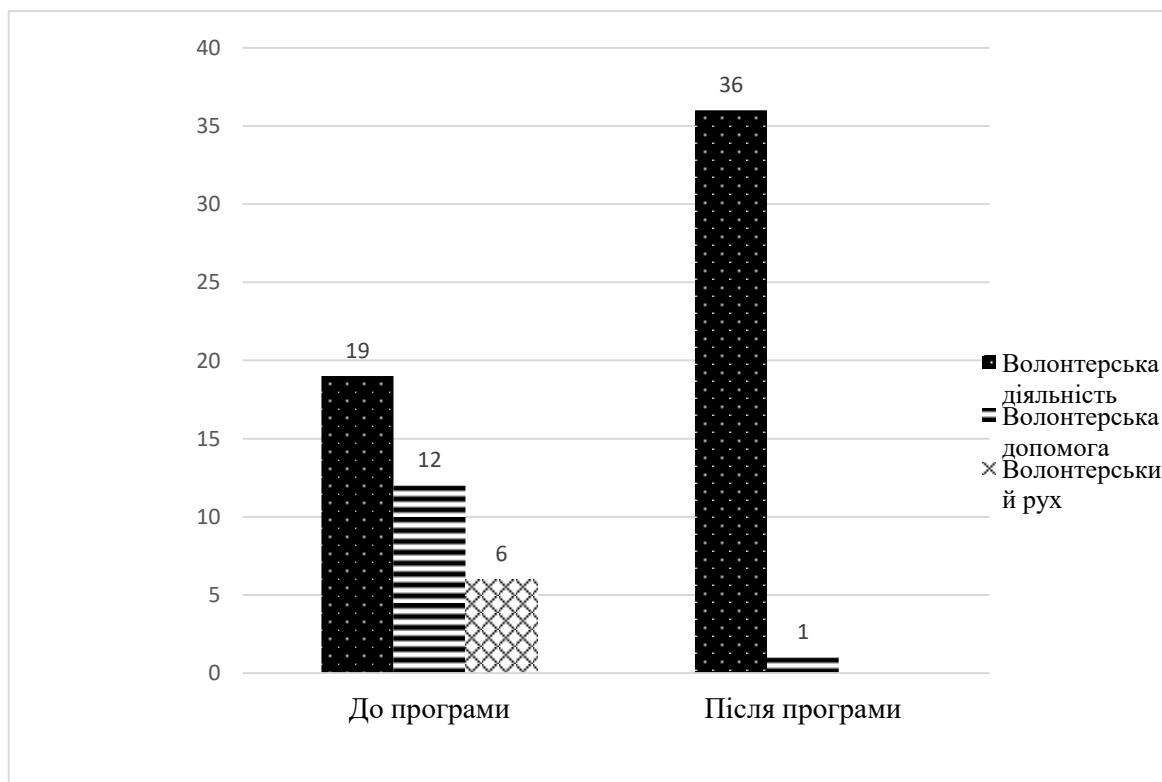

Рис. 3.19. Результати відповіді на питання щодо розуміння сутності волонтерської діяльності

Джерело: складено автором самостійно.

Отримані результати опитування засвідчують позитивну динаміку у розумінні сутності волонтерської діяльності після проходження тренінгової програми. Якщо до початку участі в програмі відповіді респондентів були фрагментованими та свідчили про термінологічну невизначеність і змішування понять («волонтерська діяльність», «волонтерська допомога», «волонтерський рух»), то після її завершення переважна більшість учасників продемонстрували усвідомлене й коректне розуміння волонтерської діяльності як системної, організованої та соціально значущої практики.

Фактичне зростання кількості респондентів, які ідентифікують описану діяльність саме як волонтерську, свідчить про ефективність першого тематичного блоку програми, спрямованого на формування єдиного понятійно-концептуального поля. Це має принципове значення для подальшої координації волонтерських ініціатив, оскільки чітке розуміння

базових понять є передумовою професійного планування, організації та оцінювання волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

На питання «Чи знайомі ви із Законом України «Про волонтерську діяльність» та Законом України «Про волонтерський рух»?» до участі в Комплексній тренінговій програмі лише 12 респондентів зазначили, що ознайомлені з відповідними нормативно-правовими актами, тоді як 25 опитаних не володіли знаннями щодо їх змісту.

У межах реалізації Комплексної тренінгової програми всі 37 учасників були цілеспрямовано ознайомлені з положеннями зазначених законів, що підтверджується результатами підсумкового опитування (рис. 3.20).

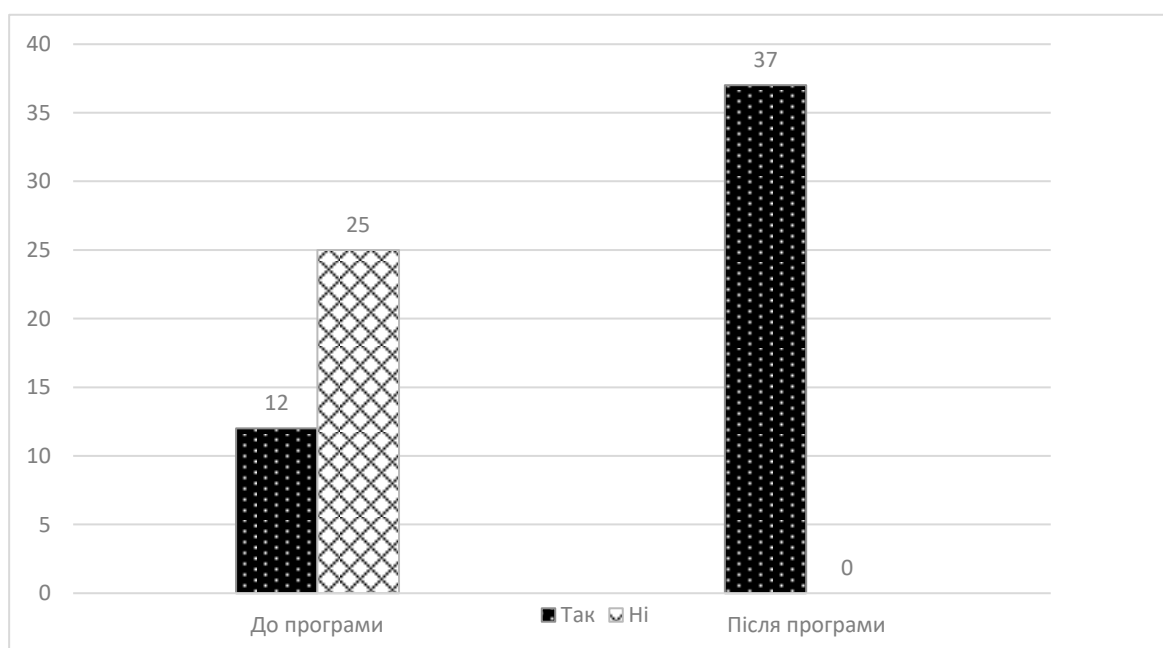

Рис. 3.20. Розподіл відповідей на запитання «Чи знайомі ви із Законом «Про волонтерську діяльність», «Про волонтерський рух»?»

Джерело: складено автором самостійно.

Отримані результати свідчать про істотне зростання рівня правової обізнаності учасників щодо нормативного регулювання волонтерської діяльності. Це є принципово важливим, оскільки знання законодавчих засад волонтерства формує усвідомлене, відповідальне та безпечне залучення

мешканців громад до волонтерських ініціатив і знижує ризики неформалізованої або хаотичної діяльності.

Наступним питанням анкети було визначення поняття «соціальна згуртованість». До участі в програмі лише 21 респондент ототожнював соціальну згуртованість із здатністю суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів; 14 учасників вважали її вмінням задовольняти власні потреби, а 2 – здатністю виконувати свої обов’язки.

Після проходження Комплексної тренінгової програми 32 респонденти коректно визначили соціальну згуртованість, як здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх його членів, що засвідчує суттєве якісне зрушення у розумінні цього соціального феномену (рис. 3.21).

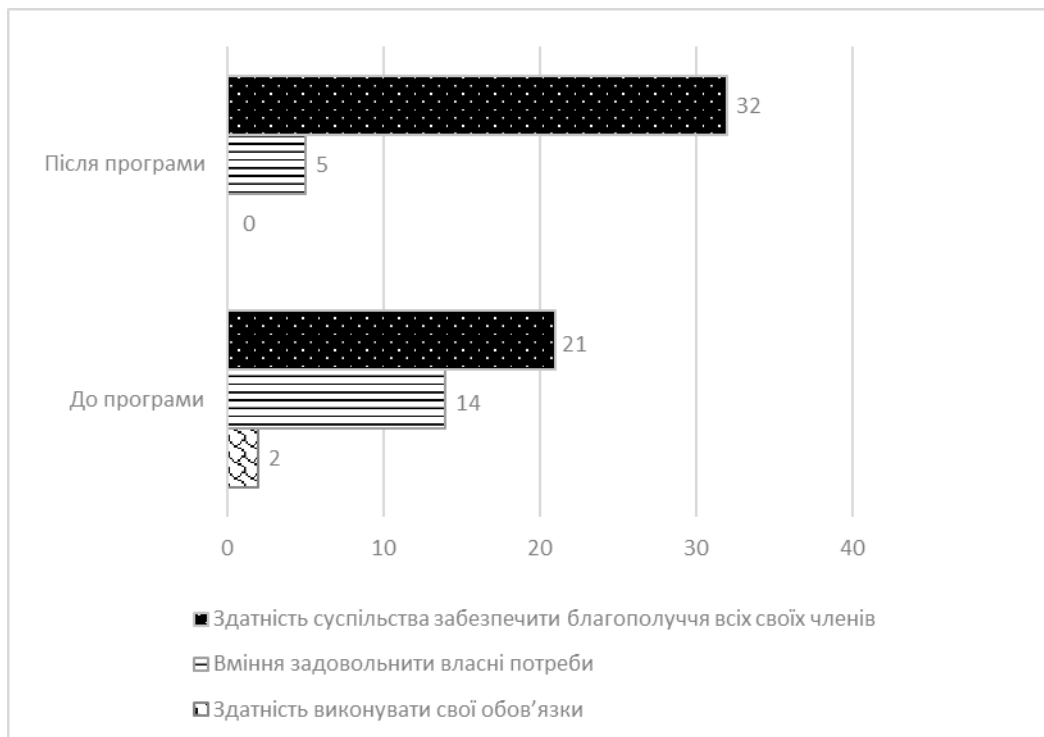

Рис. 3.21. Що таке соціальна згуртованість?

Джерело: складено автором самостійно.

Динаміка відповідей демонструє перехід від індивідуалістичного трактування соціальної згуртованості до колективного, суспільно орієнтованого розуміння, що є критично важливим для розвитку волонтерської діяльності в громадах, постраждалих від воєнних дій.

З метою з'ясування уявлень про пріоритетність взаємодії у процесі вирішення проблем громади респондентам було запропоновано визначити, з ким насамперед необхідно налагоджувати співпрацю. До участі в програмі перше місце учасники відводили владі та органам місцевого самоврядування (34 відповіді), друге – міжнародним благодійним організаціям та меценатам (32), третє – волонтерським ініціативам і громадським організаціям (29), і лише на четвертому місці опинилися мешканці громади (25).

Після завершення програми ієрархія відповідей суттєво змінилася: перше місце зайняли мешканці громади (36), друге – влада та органи місцевого самоврядування (31), третє – волонтерські та громадські організації (27), четверте – міжнародні донори та меценати (24) (рис. 3.22).

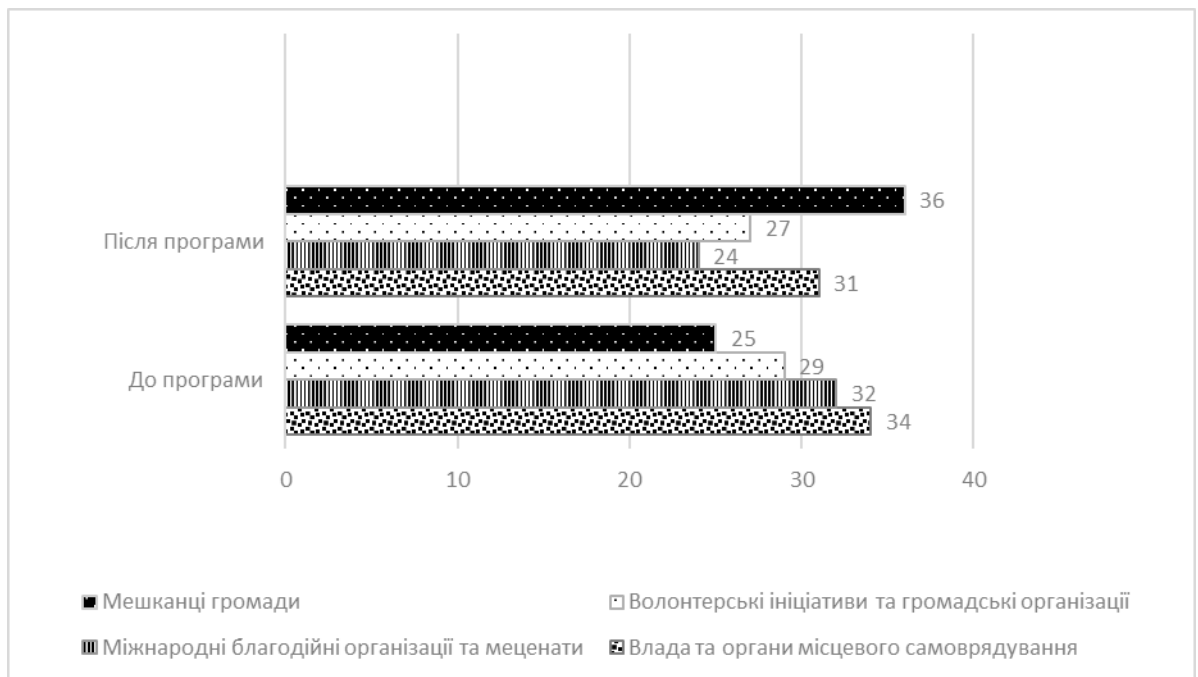

Рис. 3.22. Розподіл відповідей на запитання «З ким в першу чергу потрібно налагоджувати співпрацю та встановлювати контакт?»

Джерело: складено автором самостійно.

Зміна пріоритетів свідчить про формування у лідерів волонтерських груп людиноцентричного та громадоорієнтованого підходу, відповідно до якого саме мешканці громади розглядаються як ключовий ресурс відновлення та розвитку, а зовнішні інституції – як партнери.

На питання щодо сутності процесу систематичного збору та аналізу інформації про потреби осіб та сімей у громаді, до участі в програмі 24 респонденти ототожнювали його із соціологічним дослідженням, 11 – з оцінкою громадою своїх потреб, а 2 – з науковим дослідженням.

Після завершення програми 35 учасників коректно визначили цей процес як оцінку громадою своїх потреб.

Результати підтверджують формування у учасників чіткого прикладного розуміння оцінки потреб як інструменту планування волонтерських ініціатив, а не абстрактного дослідницького процесу.

До участі в програмі лише 8 респондентів зазначили, що знайомі з методами оцінки громадою своїх потреб, тоді як 29 учасників не володіли відповідними знаннями. Після проходження Комплексної тренінгової програми всі 37 учасників підтвердили обізнаність із методами оцінки потреб громади (рис. 3.23).

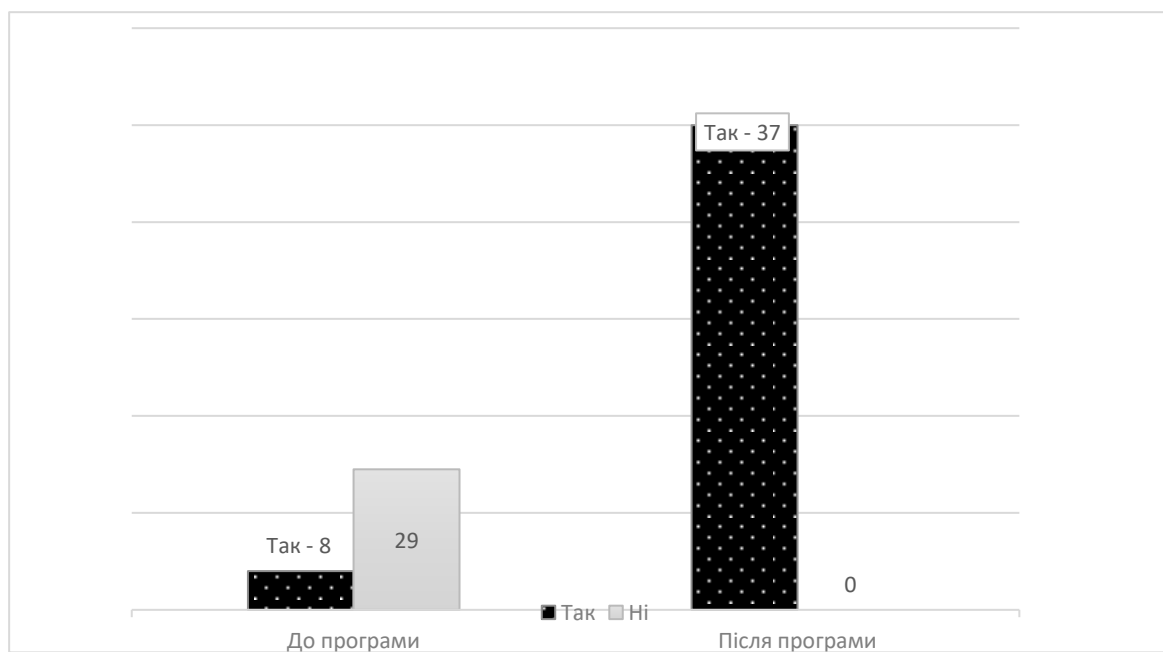

Рис. 3.23. Розподіл відповідей на запитання «Чи знайомі ви з методами оцінки громадою своїх потреб?»

Джерело: складено автором самостійно.

Отримані результати демонструють повне подолання знаннєвого дефіциту у сфері оцінки потреб громади, що є необхідною передумовою для обґрунтованого планування волонтерської діяльності.

На питання щодо сутності поняття «волонтерська ініціатива», до участі в програмі лише 11 респондентів надали правильну відповідь. Після завершення програми 34 учасники коректно ідентифікували це поняття (рис. 3.24).

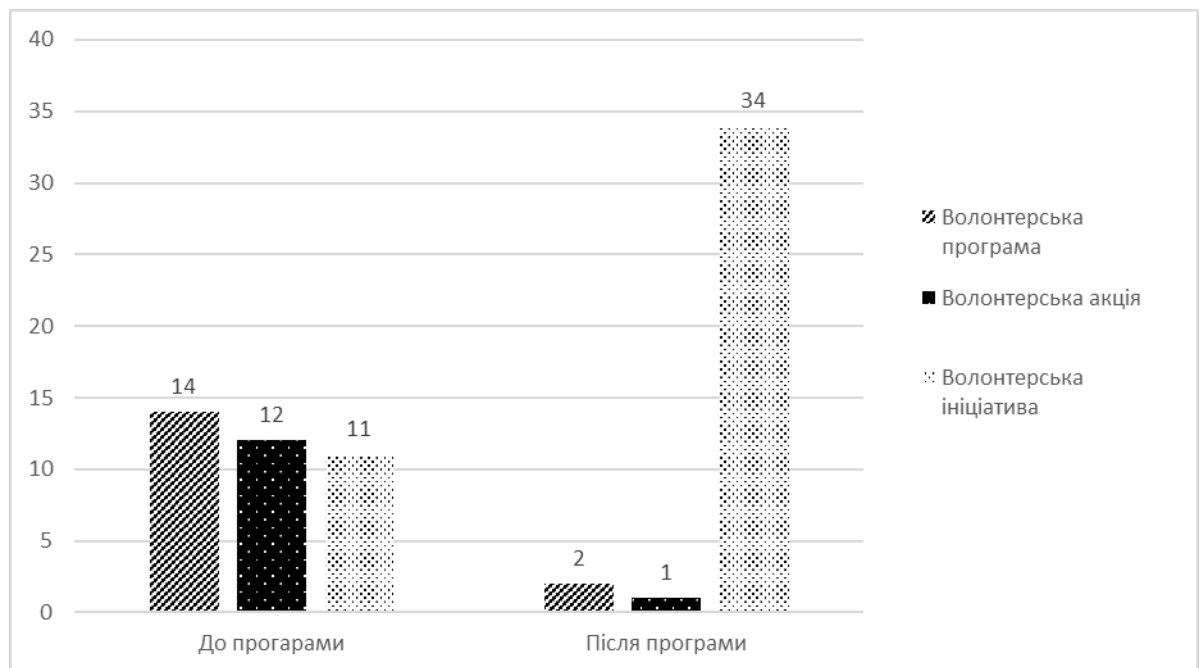

Рис. 3.24. Розподіл відповідей на запитання розуміння сутності поняття «волонтерська ініціатива»

Джерело: складено автором самостійно.

Результати засвідчують перехід від ситуативного розуміння волонтерства до проєктного мислення, що є ключовим для сталості волонтерських практик у громадах.

До участі в програмі респонденти по-різному визначали кількість етапів планування ініціативи, тоді як після її завершення всі 37 учасників одностайно зазначили, що планування волонтерської ініціативи складається з трьох етапів (рис. 3.25).

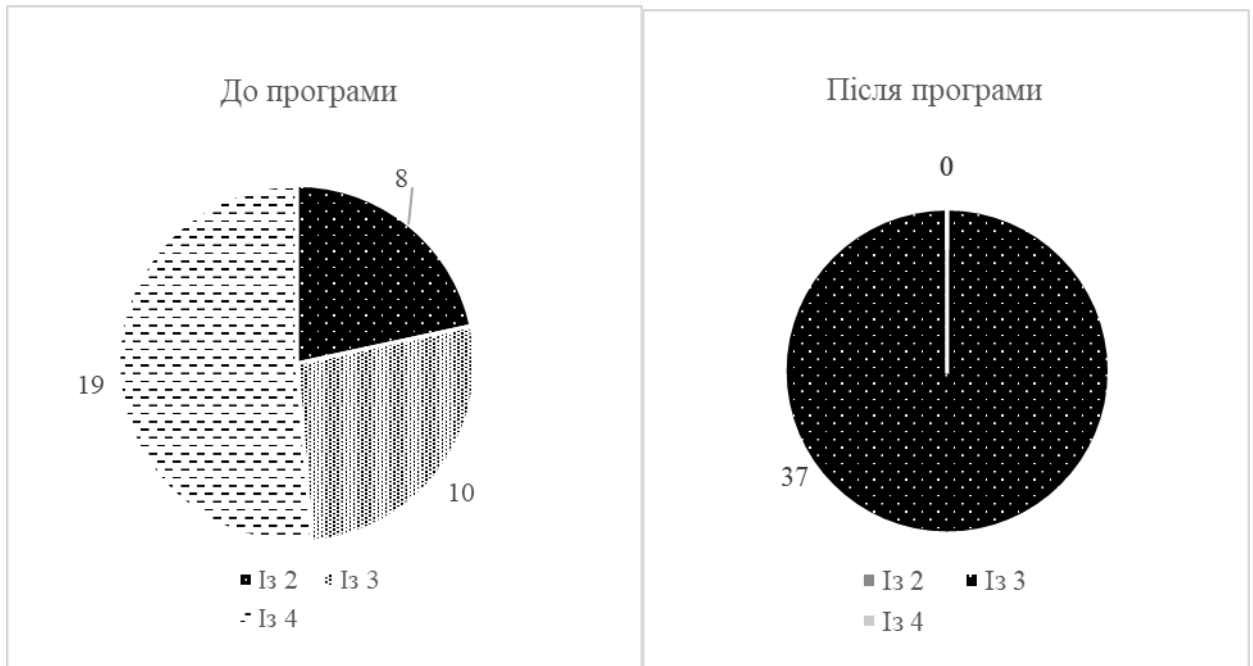

Рис. 3.25. З кількох етапів складається планування ініціативи?

Джерело: складено автором самостійно.

Одностайність відповідей після програми підтверджує сформованість системного бачення процесу планування волонтерських ініціатив та готовність учасників до їх практичної реалізації.

Отримані зрушення за блоком понять, правової обізнаності, оцінки потреб і проєктного планування ініціатив відображають результати контрольного етапу щодо сформованості когнітивно-операційної готовності лідерів. Наступним кроком контрольної перевірки стала оцінка практичних результатів діяльності волонтерських груп у громадах за участі мешканців.

Отже, отримані нами результати засвідчили, що участь лідерів волонтерських груп у Комплексній тренінговій програмі сприяла суттєвому підвищенню рівня їхньої обізнаності, концептуального розуміння та готовності до організації волонтерської діяльності.

Порівняльний аналіз даних до і після участі в програмі демонструє позитивну динаміку за всіма ключовими показниками: правова обізнаність у сфері волонтерства, розуміння соціальної згуртованості, усвідомлення ролі мешканців громади як основного ресурсу змін, здатність здійснювати оцінку

громадою своїх потреб, а також розуміння сутності волонтерської ініціативи та етапів її планування (таб. 3.16).

Отримані результати підтверджують, що реалізація Комплексної тренінгової програми створила необхідне підґрунтя для практичного впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, ефективність яких буде проаналізовано в наступному підрозділі.

Таблиця 3.16

**Порівняльна характеристика рівня обізнаності та сформованості
ключових компонентів волонтерської діяльності до і після участі в
Комплексній тренінговій програмі**

Критерій / показник	До участі в програмі	Після завершення програми
Розуміння сутності волонтерської діяльності	Фрагментарне, терміни ототожнюються	Чітке, концептуально вивірене
Обізнаність із законодавством у сфері волонтерства	Низький рівень, вибіркове знання	Повна обізнаність усіх учасників
Розуміння соціальної згуртованості	Індивідуалізоване трактування	Орієнтація на благо громади
Уявлення про ключових суб'єктів розвитку громади	Перевага зовнішніх інституцій	Пріоритет мешканців громади
Розуміння оцінки громадою своїх потреб	Ототожнення з дослідженнями	Усвідомлення як інструменту планування
Розуміння сутності волонтерської ініціативи	Нечітке, ситуативне	Проектне, поетапне
Усвідомлення етапів планування ініціативи	Розбіжності у відповідях	Єдине коректне бачення

Джерело: складено автором на основі результатів експерименту

Дані, наведені в таблиці, підтверджують, що Комплексна тренінгова програма сприяла системним якісним змінам у професійному мисленні та практичній готовності учасників до організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Після завершення навчання лідерів волонтерських груп наступним етапом програми стала безпосередня робота лідерів із мешканцями громад. Цей етап був спрямований на практичне застосування набутих знань і

передбачав ключові напрями діяльності: активізацію мешканців громади; організацію волонтерських груп; оцінку громадою власних потреб; координацію розроблення та написання волонтерських ініціатив; координацію реалізації волонтерських ініціатив; моніторинг і оцінювання процесу та результатів волонтерської діяльності.

Аналіз рівня залученості мешканців до волонтерської діяльності здійснювався шляхом порівняння відповідей на запитання: «Чи здійснювала волонтерську діяльність ваша громада раніше?» до і після впровадження програми.

Результати показали, що до початку програми 60 % респондентів зазначали відсутність досвіду волонтерської діяльності в громаді, тоді як 40 % підтвердили її наявність. Після реалізації Комплексної тренінгової програми залученість мешканців зросла до 100 %, що свідчить про формування системної волонтерської практики (рис. 3.26).

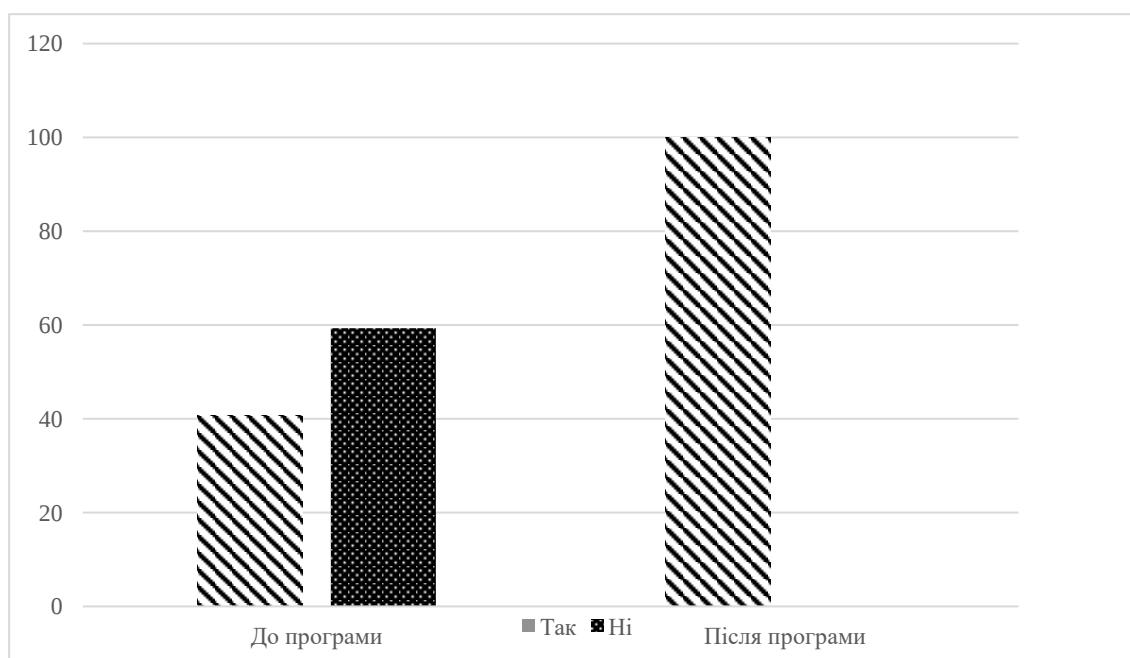

Рис. 3.26. Чи волонтерила ваша громада раніше?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Отримані результати свідчать не лише про кількісне зростання участі мешканців у волонтерській діяльності, а й про якісну трансформацію

територіальних громад – від епізодичної або пасивної участі до усвідомленої, системної та організованої волонтерської практики як інструменту реагування на наслідки воєнних дій.

Наступним кроком аналізу стало з'ясування динаміки рівня залученості членів територіальних громад до волонтерської діяльності у порівнянні до та після реалізації Комплексної тренінгової програми. На запитання «На скільки збільшився рівень залученості членів територіальної громади до волонтерської діяльності після реалізації програми?», респонденти надали такі відповіді: у 21 % опитаних рівень залученості мешканців зріс на 10-40 %; у 40 % – приблизно на 50 %; у 20 % респондентів зростання становило 60-80 %; у 19 % – рівень залученості мешканців підвищився більш ніж на 90 % (рис. 3.27).

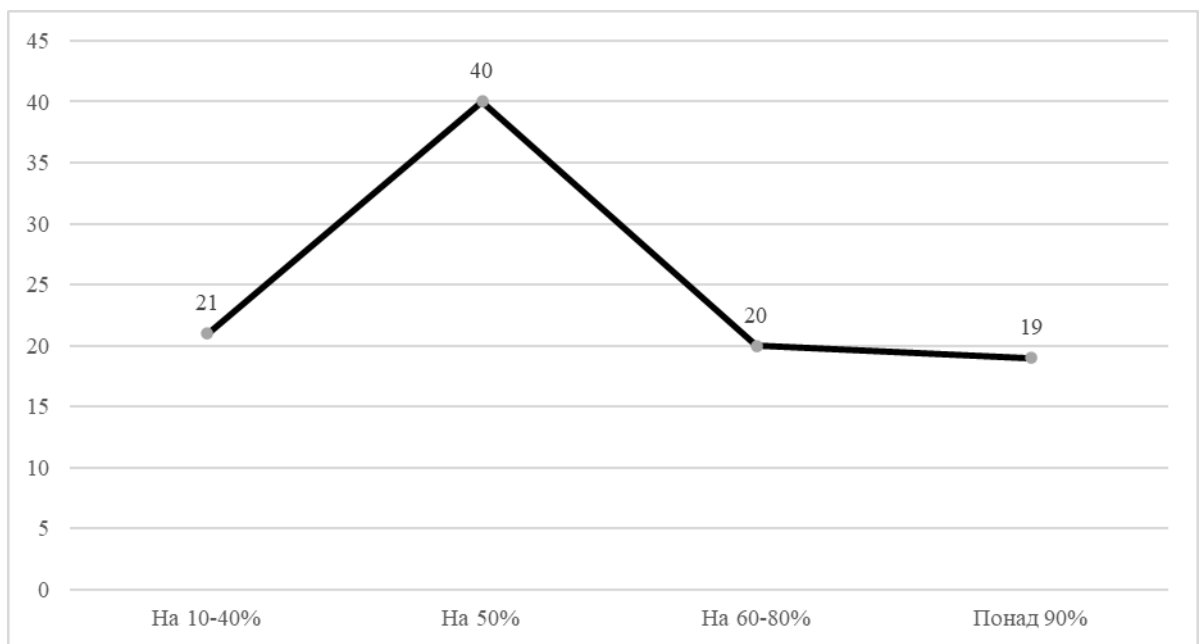

Рис. 3.27. На скільки збільшився рівень залученості членів територіальної громади до волонтерської діяльності в порівнянні до та після реалізації комплексної тренінгової програми?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Таким чином, зафіксоване зростання рівня залученості мешканців до волонтерської діяльності слід розглядати не лише як показник активізації громади, а як структурну передумову формування соціальної згуртованості,

оскільки саме спільна участь у волонтерських ініціативах запускає механізми довіри, взаємної підтримки та спільної відповідальності за розвиток територіальної громади.

Відповідно постало наступне дослідницьке питання: «На скільки відсотків територіальна громада стала більш соціально згуртованою завдяки волонтерству?». Отримані відповіді засвідчили позитивну динаміку змін: у 8 % опитаних соціальна згуртованість зросла до 10 %; у 32 % респондентів – на 10-40 %; у 19 % – приблизно на 50 %; у 30 % територіальних громад зростання соціальної згуртованості становило 60-80 %; у 11 % опитаних мешканців територіальних громад рівень соціальної згуртованості підвищився більш ніж на 90 % після реалізації волонтерських ініціатив у громаді (рис. 3.28).

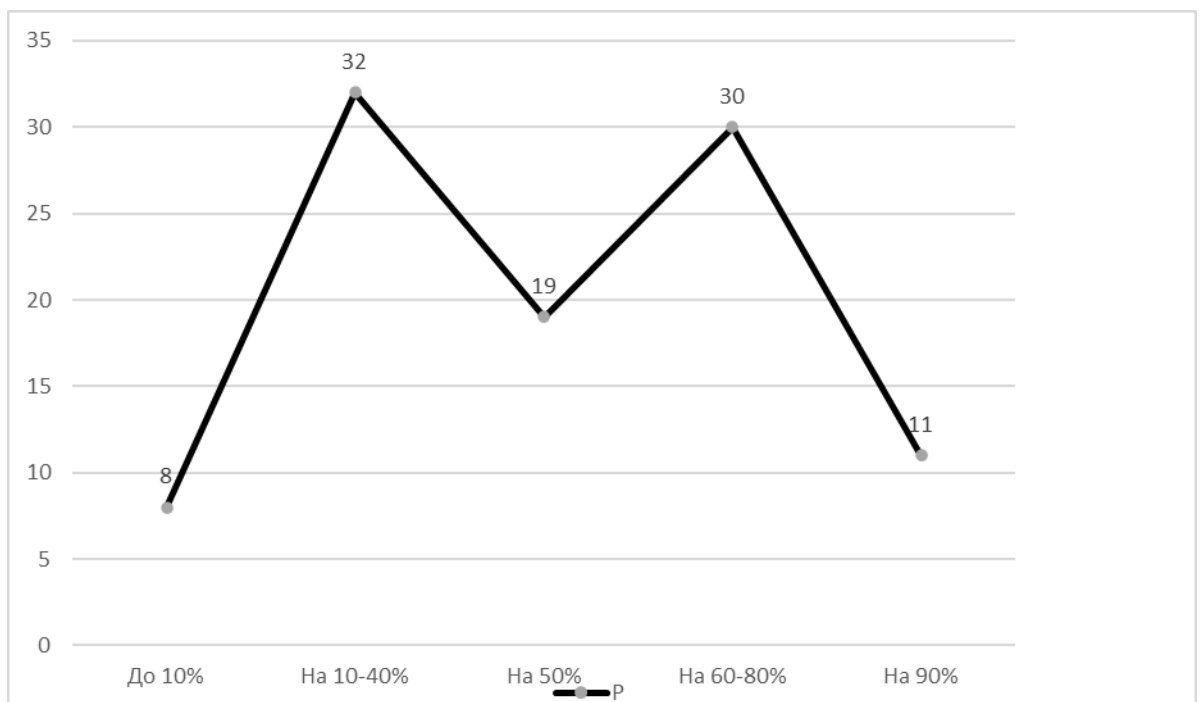

Рис. 3.28. Розподіл відповідей на запитання «На скільки відсотків громада стала більш соціально згуртована завдяки волонтерству?», (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Отримані результати переконливо засвідчують, що волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, виконує не лише функцію інструменту оперативної допомоги, а виступає

системоутворюючим чинником соціальної згуртованості громади. Зростання показників згуртованості в більшості громад на рівні 50 % і більше свідчить про формування нової якості соціальних взаємодій, заснованих на довірі, взаємній відповідальності та спільному вирішенні проблем. У цьому контексті волонтерство постає як механізм внутрішньої мобілізації громади, що трансформує індивідуальну активність мешканців у колективний ресурс відновлення, підвищуючи соціальну стійкість територіальної громади в умовах воєнних викликів і посткризового відновлення.

З огляду на зафіксовану позитивну динаміку рівня соціальної згуртованості, доцільним стало поглиблене вивчення її якісних вимірів, зокрема з'ясування того, які саме показники соціальної згуртованості зазнали змін у результаті волонтерської діяльності та якою мірою.

Відповідно, виникло наступне питання: «Які показники соціальної згуртованості, на Вашу думку, підвищилися в територіальній громаді і на скільки?» (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Показник соціальної згуртованості	Відсоток збільшення показників згуртованості після програми від 10% до 90 % (у % респондентів)				
	до 10%	10-40%	50%	60-80%	90%
Приналежність до громади збільшилася на	19%	31%	34%	13%	3%
Ідентичність з іншими членами громади збільшилася на	7%	36%	36%	19%	2%
Запученість до суспільного життя збільшилася на	4%	51%	27%	14%	4%
Лідерство/ініціативність збільшилася на	27%	49%	21%	3%	0%
Жертовність збільшилася на	26%	41%	11%	14%	8%
Соціальна групова та індивідуальна відповідальність збільшилася на	19%	32%	38%	8%	3%
Доступність збільшилася на	23%	23%	39%	11%	4%
Злопова (налагоджена) взаємодія збільшилася на	18%	21%	36%	18%	7%
Активізація громади збільшилася на	11%	27%	34%	21%	7%

Мінімізація соціальної ізоляції\дезінтеграції збільшилася на	24%	38%	22%	8%	8%
Толерантність\солідарність збільшилася на	14%	38%	42%	3%	3%

Джерело: складено автором самостійно.

Аналіз показників соціальної згуртованості (табл. 3.17) засвідчує комплексний і багатовимірний вплив волонтерської діяльності на внутрішній стан територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. Позитивна динаміка простежується за усіма показниками, що підтверджує системний характер змін, а не їх фрагментарність.

Найбільш виразні зрушення відзначено за показниками ідентичності з іншими членами громади, соціальної групової та індивідуальної відповідальності, толерантності, солідарності та здорової взаємодії. Зокрема, частка респондентів, які зафіксували зростання цих показників на рівні 50 % і більше, свідчить про посилення горизонтальних зв'язків, формування почуття спільності та готовності до колективних дій.

Зростання показників залученості до суспільного життя та активізації громади свідчить про перехід від пасивного переживання наслідків війни до активної участі мешканців у процесах відновлення. Волонтерська діяльність стає не лише формою допомоги, а й простором самореалізації та громадянської активності.

Показники приналежності до громади та доступності демонструють стабільну позитивну динаміку, що особливо важливо для громад із високою часткою внутрішньо переміщених осіб та досвідом руйнування соціальних зв'язків. Зменшення рівня соціальної ізоляції та дезінтеграції підтверджує компенсаторну функцію волонтерства як механізму соціального включення та відновлення довіри.

У сукупності дані свідчать, що волонтерська діяльність, організована за визначеними організаційно-методичними умовами, є ефективним інструментом підвищення соціальної згуртованості громад, забезпечуючи не

лише кількісне зростання участі мешканців, а й якісні зміни у структурі соціальних відносин.

Важливим компонентом соціальної згуртованості є не лише внутрішня солідарність, а й якість міжсекторної взаємодії, що визначає її спроможність до відновлення та сталого розвитку. На запитання «На скільки зросла взаємодія з владою, органами місцевого самоврядування, волонтерськими та громадськими організаціями, місцевим населенням та міжнародними благодійними структурами?» респонденти надали диференційовані відповіді: 3 % опитаних відзначили зростання взаємодії на рівні 20–30 %; 8 % – на 30–40 %; 22 % – до 10 %; 30 % – на 40–50 %; найбільша частка – 37 % – на 10–20 %. Узагальнені результати наведено на рисунку 3.29.

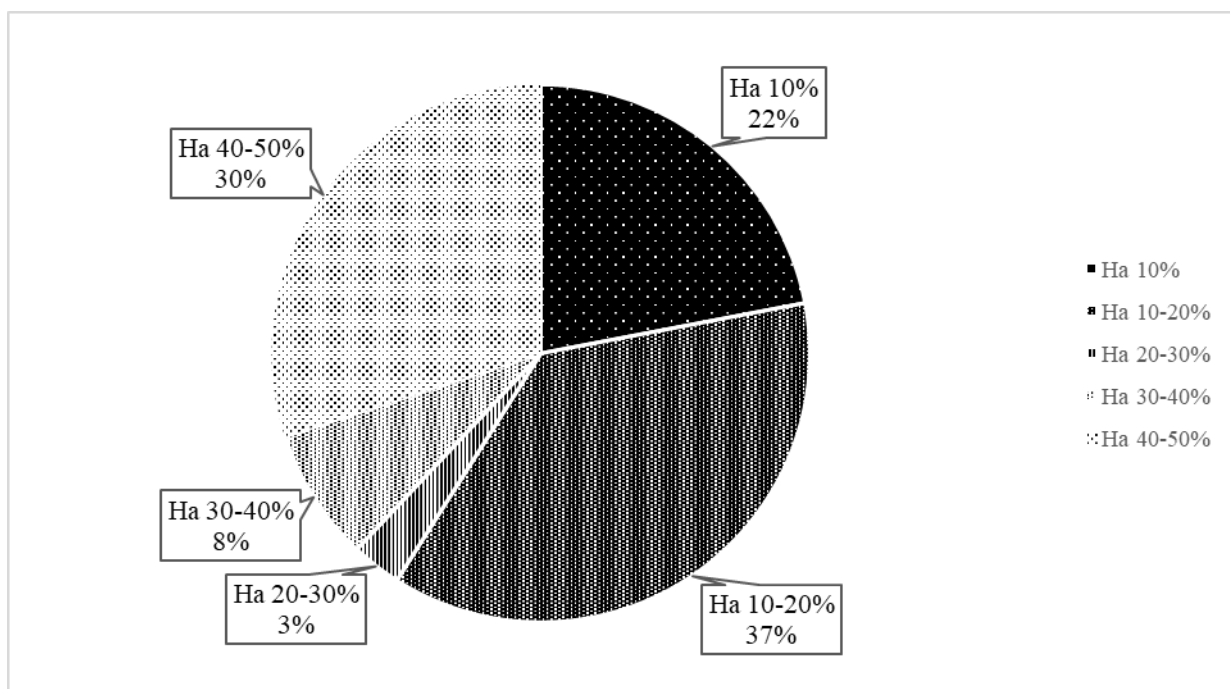

Рис. 3.29. Розподіл відповідей на запитання «На скільки зросла взаємодія з владою та органами місцевого самоврядування, волонтерськими організаціями та громадськими організаціями, місцевим населенням територіальної громади та міжнародними благодійними організаціями?», (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Представлені результати засвідчують, що реалізація волонтерських ініціатив стала каталізатором розвитку міжсекторної взаємодії в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. Навіть помірне зростання взаємодії (10–20 %), зафіксоване у більшості громад, має принципове значення, оскільки в умовах війни саме відновлення регулярних комунікацій і партнерських контактів є першим кроком до формування довіри та спільної відповідальності.

Водночас значна частка громад, у яких взаємодія зросла на 40–50 %, свідчить про перехід від епізодичних контактів до стійких форм співпраці між волонтерськими ініціативними групами, органами місцевого самоврядування та громадським сектором. Це підтверджує, що волонтерська діяльність у межах запропонованих організаційно-методичних умов виступає не лише інструментом надання допомоги, а й механізмом інституційного зближення та координації зусиль різних акторів громади.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що зростання соціальної згуртованості територіальних громад супроводжується якісними змінами у системі взаємодії, що є передумовою підвищення їхньої спроможності до реагування на кризові ситуації та реалізації ініціатив, спрямованих на відновлення і розвиток громади.

Наступним важливим показником соціальної згуртованості та інституційної спроможності територіальної громади є рівень взаємодії з волонтерськими та громадськими організаціями. Саме ці суб'єкти в умовах воєнних дій відіграють роль гнучкого ресурсу підтримки громад, ініціюють допомогу, акумулюють ресурси та виступають партнерами у реалізації волонтерських ініціатив.

Результати опитування засвідчили позитивну динаміку зростання взаємодії волонтерських груп із волонтерськими та громадськими організаціями. Зокрема, у 11 % опитаних громад рівень взаємодії зріс на 30–40 %, у 17 % – на 10 %, у 18 % – на 20–30 %. Водночас у найбільшій частці

територіальних громад – 54 % – зафіксовано зростання взаємодії на рівні близько 50 %, що свідчить про суттєве посилення партнерських зв'язків (рис. 3.30).

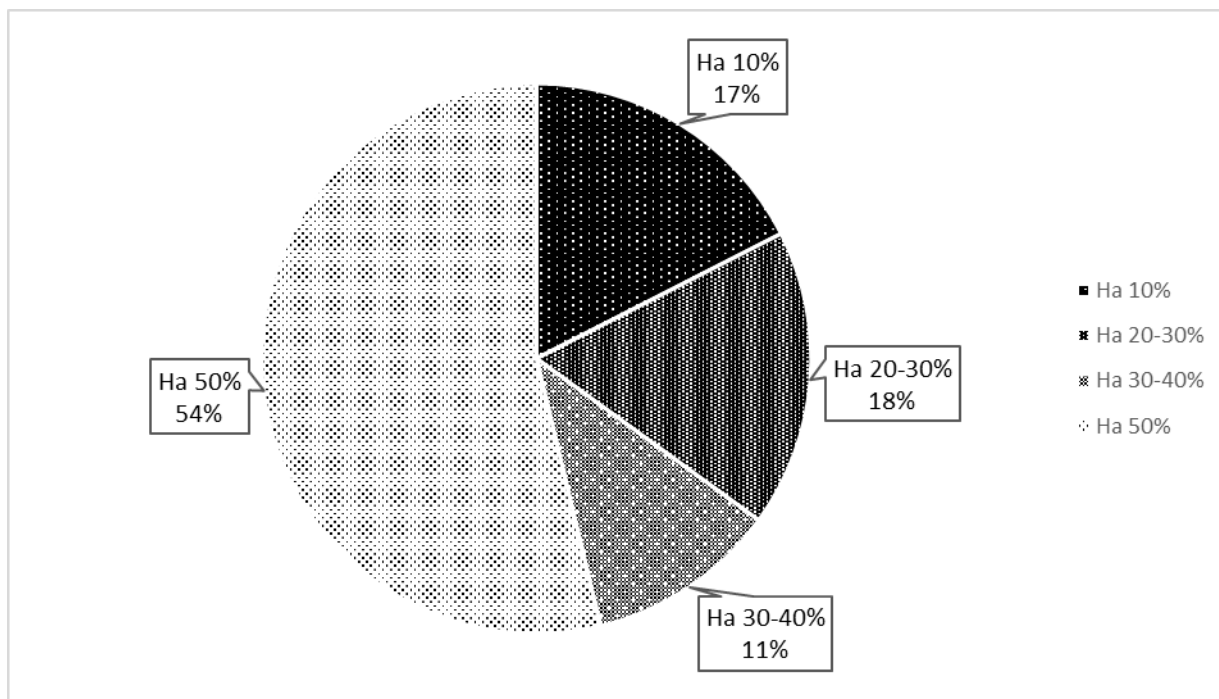

Рис. 3.30. Рівень взаємодії з волонтерськими та громадськими організаціями, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Дані, представлені на рисунку 3.19, переконливо демонструють, що реалізація волонтерських ініціатив у межах запропонованих організаційно-методичних умов сприяла якісному переходу від епізодної співпраці до системної взаємодії з волонтерськими та громадськими організаціями. Особливо показовим є той факт, що у понад половині громад рівень взаємодії зріс майже на 50 %, що свідчить про формування сталих партнерств, заснованих на довірі, спільних цілях і розподілі відповідальності.

Отримані результати підтверджують, що волонтерська діяльність у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій виконує не лише компенсаторну функцію, а й інтеграційну, об'єднуючи громадські ініціативи, неурядовий сектор і місцевих активістів у єдину мережу соціальної підтримки. Таким чином, зростання рівня взаємодії з волонтерськими та

громадськими організаціями є важливим індикатором посилення соціальної згуртованості та підвищення спроможності громад до самостійного реагування на кризові виклики.

Важливим індикатором соціальної згуртованості територіальної громади є рівень налагодження горизонтальних взаємозв'язків між мешканцями, адже саме міжособистісна взаємодія формує довіру, готовність до спільних дій і стійкість громади в умовах воєнних викликів.

Результати опитування засвідчили позитивну динаміку налагодження взаємозв'язків із місцевим населенням. Зокрема, у 12 % опитаних територіальних громад рівень взаємодії зріс менш ніж на 10 %. Водночас у 24 % респондентів зафіксовано зростання взаємодії на 10–20 %, у 8 % – на 20–30 %. Значніше підвищення рівня взаємодії на 30–40 % відзначили 20 % опитаних, ще 22 % громад продемонстрували зростання на 40–50 %. Особливо показовим є той факт, що у 14 % респондентів рівень взаємодії з місцевими жителями збільшився більш ніж на 50 % (рис. 3.31).

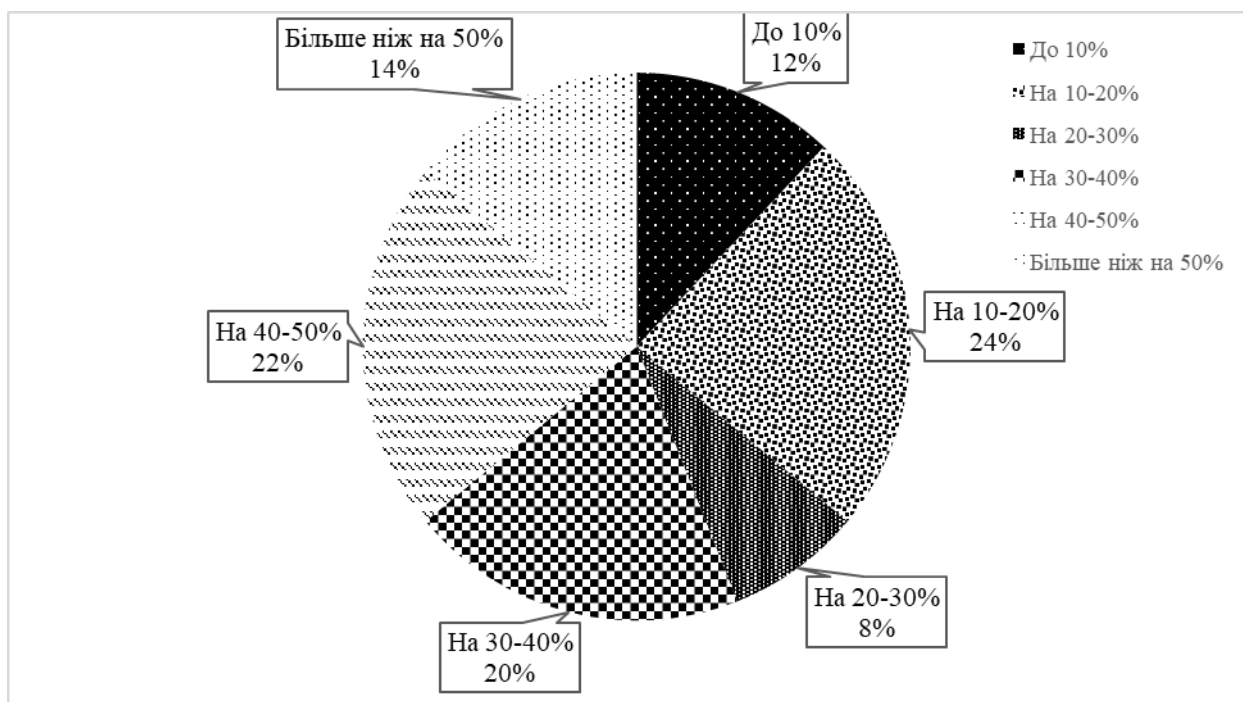

Рис. 3.31. Налагодження взаємозв'язків з місцевим населенням, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Дані, представлені на рисунку 3.20, свідчать про суттєве посилення горизонтальних соціальних зв'язків у територіальних громадах після реалізації волонтерських ініціатив. Зростання рівня взаємодії з місцевим населенням у понад половини громад на 30 % і більше вказує на формування атмосфери довіри, взаємної підтримки та готовності мешканців до спільного вирішення проблем.

Особливо важливим є те, що для значної частини громад волонтерська діяльність стала каталізатором соціальної інтеграції, подолання ізоляції та активізації внутрішніх ресурсів громади. Отримані результати підтверджують, що волонтерські ініціативи не лише забезпечують практичну допомогу, а й виконують функцію відновлення та зміцнення громади, що є критично важливим для її стійкості та подальшого розвитку в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Окремим важливим аспектом оцінювання ефективності волонтерської діяльності в територіальних громадах є динаміка взаємодії з міжнародними благодійними організаціями, оскільки саме ці суб'єкти часто виступають джерелом ресурсної, методичної та експертної підтримки громад, постраждалих від воєнних дій.

Відносно стабільною, порівняно з іншими напрямками взаємодії, виявилася співпраця з міжнародними благодійними організаціями. Зокрема, у 6 % опитаних рівень взаємодії зріс менш ніж на 10 %. Підвищення взаємодії на 10–20 % зафіксували 18 % респондентів, на 20–30 % – 9 %. Зростання рівня співпраці на 30–40 % відзначили 16 % громад, ще у 18 % опитаних взаємодія зросла на 40–50 %. Водночас третина респондентів (33 %) зазначили, що рівень взаємодії з міжнародними благодійними організаціями зріс більш ніж на 50 % (рис. 3.32).

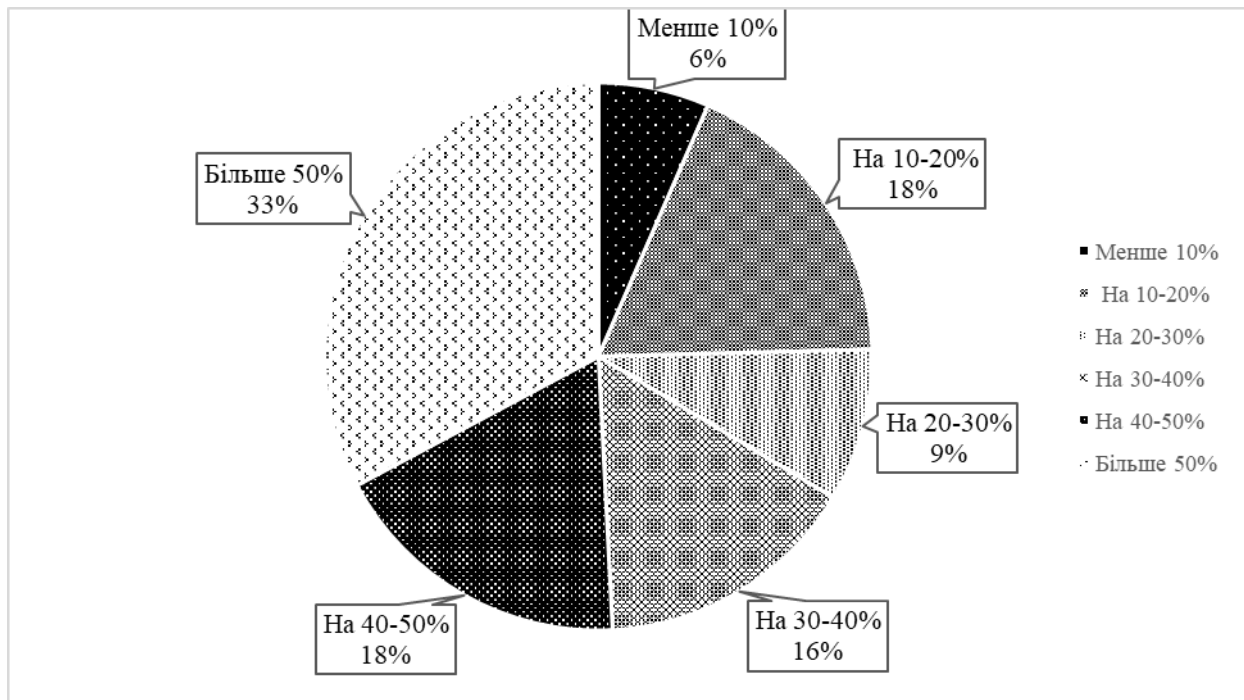

Рис. 3.32. Взаємодія з міжнародними благодійними організаціями, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Результати свідчать про те, що взаємодія з міжнародними благодійними організаціями має більш інерційний характер, порівняно з внутрішніми горизонтальними та міжсекторальними зв'язками в громаді. Водночас наявність значної частки громад, у яких рівень співпраці зріс на 40 % і більше, підтверджує, що реалізація волонтерських ініціатив сприяла активізації зовнішніх партнерських контактів та підвищенню спроможності громад бути видимими й привабливими для міжнародних донорів.

Отримані дані дозволяють зробити висновок, що волонтерська діяльність, організована на засадах чіткого координування та оцінки потреб громади, виступає мостом між локальними ініціативами та міжнародною підтримкою. Це, у свою чергу, посилює стійкість територіальних громад, розширює їхні ресурсні можливості та створює підґрунтя для довгострокового партнерства в процесах відновлення і розвитку.

Зростання рівня взаємодії, соціальної згуртованості та налагодження міжсуб'єктних зв'язків у територіальній громаді закономірно актуалізує

питання соціальної напруги та конфліктності, зокрема у взаємовідносинах між місцевим населенням і внутрішньо переміщеними особами.

Відповідно було поставлено питання: «Чи зменшилися конфлікти в громаді з внутрішньо переміщеними особами?». До початку реалізації комплексної тренінгової програми 78 % респондентів зазначили, що в громаді виникають конфлікти з внутрішньо переміщеними особами, тоді як 22 % опитаних вказали на їх відсутність.

Після участі у програмі ситуація суттєво змінилася: лише 32 % респондентів зазначили, що конфлікти іноді виникають, тоді як 68 % опитаних зафіксували зменшення рівня конфліктності у громаді (рис. 3.33).

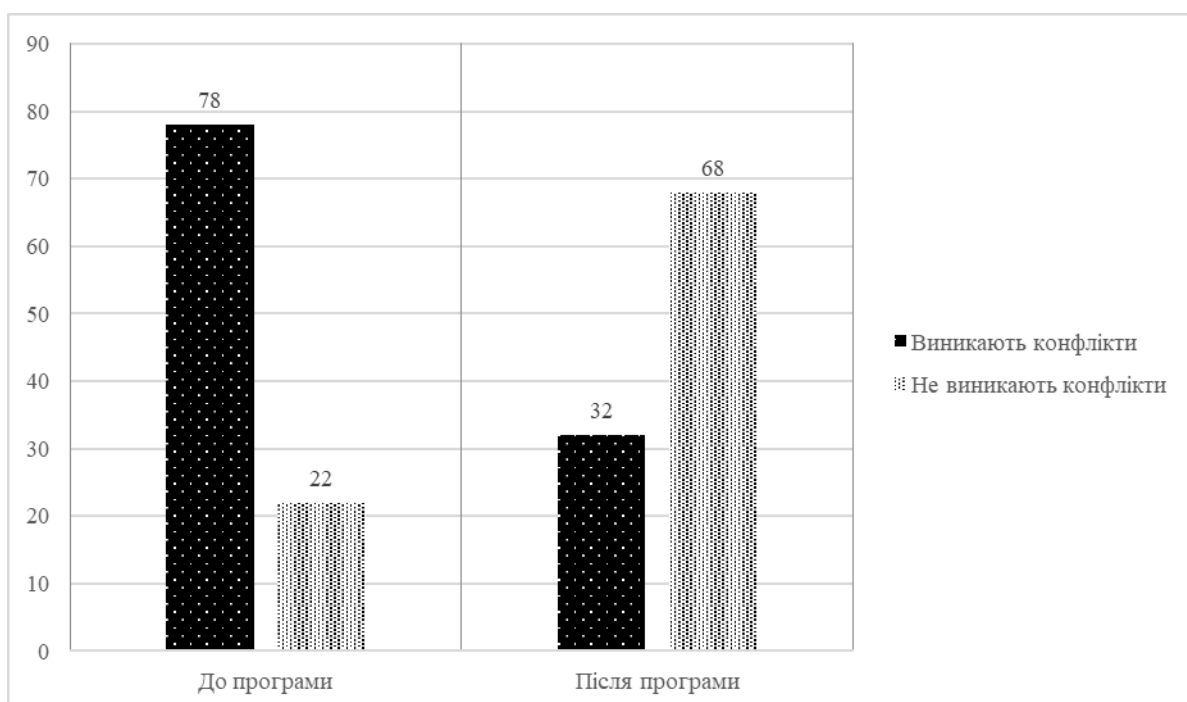

Рис. 3.33. Чи зменшилися конфлікти в громаді з внутрішньо переміщеними особами?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно

Результати, подані на рисунку 3.22, переконливо демонструють, що розвиток волонтерської діяльності та цілеспрямоване формування соціальної згуртованості в територіальній громаді мають прямий конфліктопрофілактичний ефект. Зменшення частоти конфліктів між місцевим населенням і внутрішньо переміщеними особами свідчить про

посилення взаєморозуміння, прийняття та соціальної інтеграції ВПО в приймаючі громади.

Таким чином, волонтерська діяльність у цьому контексті виступає не лише інструментом задоволення потреб громади, а й ефективним механізмом зниження соціальної напруги, нормалізації міжгрупових відносин і формування атмосфери довіри та солідарності. Отримані результати підтверджують доцільність впровадження організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності як складової стратегії соціальної стабілізації територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Наступним важливим показником соціальної згуртованості стало з'ясування рівня взаємодії територіальної громади з внутрішньо переміщеними особами. У зв'язку з цим було поставлено питання: «Чи зросла взаємодія громади та внутрішньо переміщених осіб?».

За результатами опитування встановлено, що до участі у програмі взаємодію між громадою та внутрішньо переміщеними особами відзначили 92 % респондентів, тоді як 8 % вказали на її відсутність. Після впровадження програми цей показник зріс до 100 %, що свідчить про повне охоплення громад взаємодією з внутрішньо переміщеними особами.

Отримані результати підтверджують, що реалізація волонтерських ініціатив у межах програми сприяла подоланню соціальної дистанції між місцевим населенням і внутрішньо переміщеними особами, а також формуванню практик включення ВПО до спільної життєдіяльності громади. Це дозволяє розглядати волонтерство як ефективний інструмент інтеграції та посилення внутрішньої єдності територіальних громад.

Переходячи до аналізу реалізації волонтерських ініціатив, насамперед було з'ясовано, наскільки територіальні громади постраждали від воєнних дій. Результати опитування засвідчили, що 37 % опитаних територіальних громад зазнали значних руйнувань, 48 % – незначних руйнувань, тоді як 15 % респондентів зазначили, що їхня громада скоріше не постраждала (рис. 3.34).

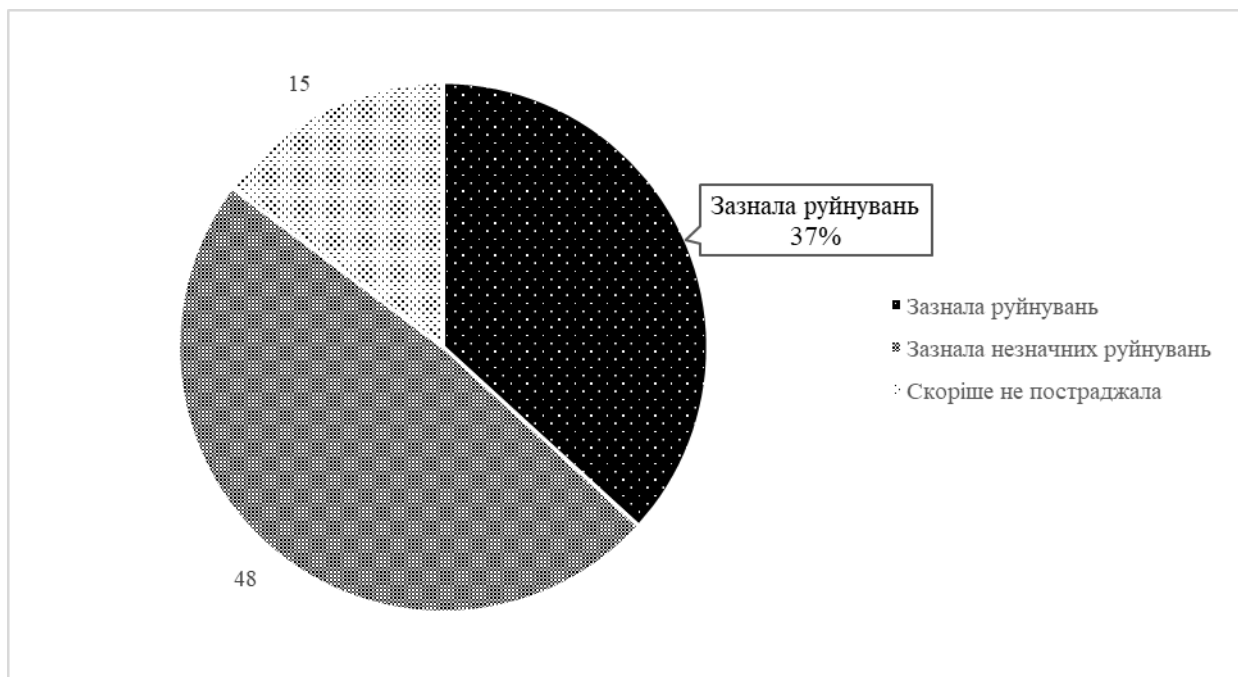

Рис. 3.34. Наскільки постраждала територіальна громада від воєнних дій?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

З метою поглиблення аналізу було поставлено уточнювальне питання: «Який відсоток територіальної громади, постраждалої від бойових дій, було відновлено шляхом реалізації волонтерських ініціатив?». За результатами опитування встановлено, що менше ніж 10 % відновлення зафіксували 19 % громад; 10–20 % – 26 % громад; 20–30 % – 11 %; 30–40 % – 15 %; 40–50 % – 4 %; водночас у 25 % опитаних територіальних громад шляхом волонтерських ініціатив було відновлено понад 50 % постраждалих об’єктів (рис. 3.35).

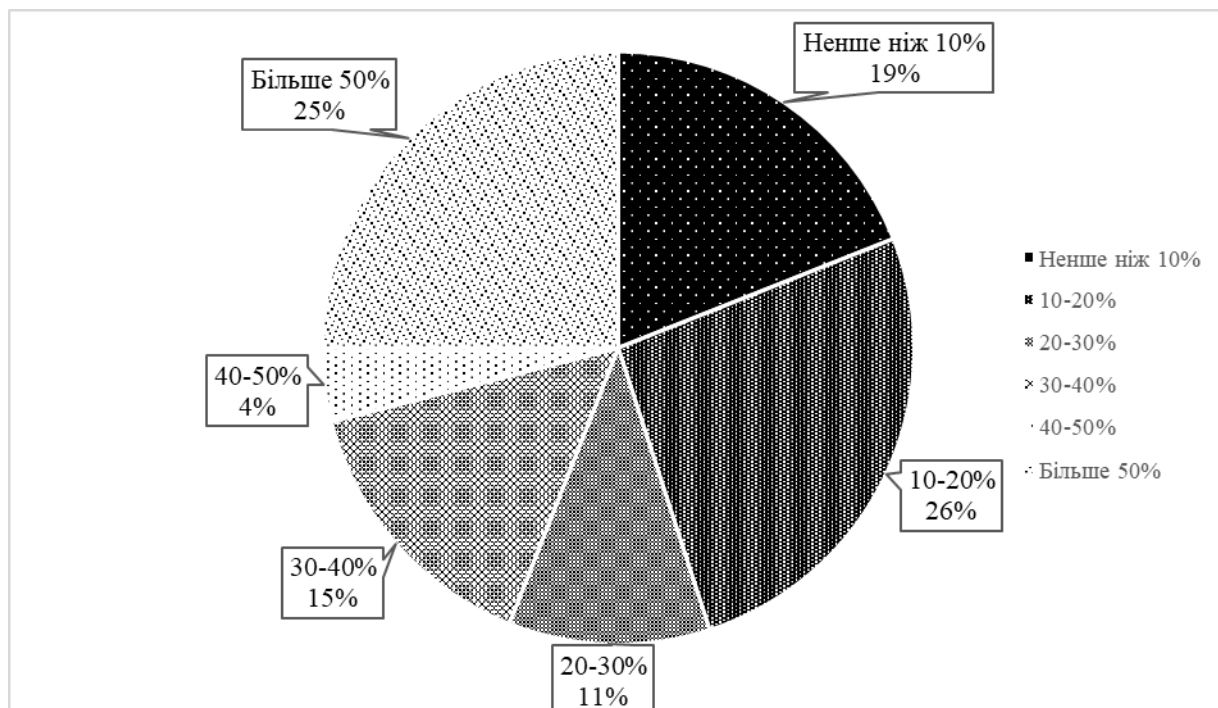

Рис. 3.35. Розподіл відповідей на запитання «Який відсоток територіальної громади постраждалої від бойових дій було відновлено, шляхом реалізації волонтерських ініціатив?», (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Дані результати засвідчують, що волонтерські ініціативи мають реальний відновлювальний потенціал, який проявляється не лише у символічній підтримці громади, а й у відчутному фізичному відновленні її інфраструктури та житлового фонду.

Наступним було з'ясування загального результату впливу волонтерських ініціатив на подолання наслідків війни. На питання «Чи вдалося подолати (повністю або частково) наслідки війни?» 89 % респондентів дали ствердну відповідь, тоді як 11 % зазначили, що подолати наслідки не вдалося (рис. 3.36).

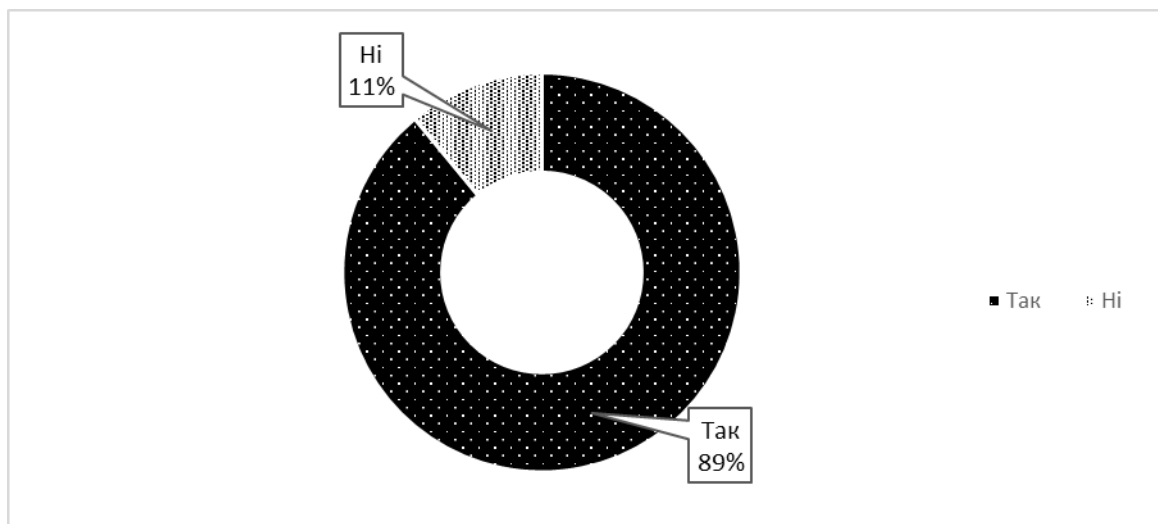

Рис. 3.36. Чи вдалося подолати (повністю або частково) наслідки війни?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Такий високий відсоток позитивних відповідей свідчить про те, що волонтерська діяльність у територіальних громадах постраждалих від воєнних дій є дієвим ресурсом відновлення, який доповнює зусилля державних і міжнародних інституцій. З метою деталізації результатів було поставлено питання: «Які саме наслідки вдалося подолати в територіальній громаді?». Отримані відповіді засвідчили, що: у 18 % громад було відновлено освітні, медичні, спортивні, культурні та дозвіллієві заклади; у 26 % – проведено розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів; у 33 % – відновлено дороги, мости та транспортне сполучення; у 37 % – відновлено об'єкти критичної інфраструктури; у 59 % – здійснено відбудову житла та господарських угідь мешканців; у 74 % громад основний акцент було зроблено на захисті життя та здоров'я населення шляхом облаштування укриттів, центрів безпеки та систем оповіщення.

Отримані дані демонструють, що волонтерські ініціативи охоплюють усі ключові сфери життєдіяльності громади – від безпеки й житла до інфраструктури та соціальних послуг, що підкреслює їх комплексний характер.

Під час фінального інтерв'ю (додаток Є) з лідерами територіальних громад було з'ясовано масштаби залучення мешканців до відновлення громади шляхом волонтерської діяльності. Зокрема, до 50 осіб було залучено у 4 громадах, до 100 осіб – у 7 громадах, від 100 до 150 осіб – у 6 громадах, від 150 до 200 осіб – у 7 громадах, а в 13 територіальних громадах до реалізації волонтерських ініціатив було залучено понад 200 осіб (рис. 3.37).

Рис. 3.37. Скільки людей було залучено до відновлення територіальної громади шляхом волонтерства?, (у %)

Джерело: складено автором самостійно.

Респондентам-лідерам громад було поставлене питання: «Чи виникали додаткові волонтерські ініціативи під час реалізації запланованих волонтерських проєктів?» У 35 опитаних громад такі ініціативи виникали, лише в 2 – ні. Це свідчить про зростання соціальної активності, усвідомлення відповідальності мешканців за добробут громади та формування сталого волонтерського середовища. Волонтерство в цьому контексті трансформується з реактивної допомоги у постійний механізм розвитку громади, що має довготривалий потенціал для післявоєнного відновлення.

На запитання «Які додаткові волонтерські ініціативи виникали?» учасники надали розгорнуті відповіді. Найпоширенішими напрямками були допомога ЗСУ, підтримка фронту: плетіння маскувальних сіток, збір гуманітарних і харчових наборів, придбання та ремонт автотранспорту для військових потреб, виготовлення окопних свічок.

Виникнення додаткових ініціатив свідчить про зростання внутрішньої суб'єктності громади: волонтерська діяльність перестає бути разовою реакцією на зовнішній виклик і перетворюється на самоорганізований процес, заснований на усвідомленні мешканцями відповідальності за відновлення та розвиток громади.

У межах дослідження учасників також запитували про перспективні напрямки майбутньої волонтерської діяльності. Переважна більшість респондентів наголосила на необхідності уваги до психологічного здоров'я мешканців, зокрема осіб, які постраждали внаслідок війни. Було також відзначено потребу в цілеспрямованих заходах із підтримки морального стану та відновлення соціальної згуртованості, оскільки в умовах тривалої війни рівень згуртованості поступово знижується.

Особливу увагу респонденти приділили організації дозвілля для дітей та юнацтва: активне культурне та освітнє дозвілля, спортивні заходи, гуртки за інтересами, культурні події – все це сприяє переорієнтації уваги з війни на особистісний розвиток та соціально-педагогічну підтримку.

Отже, аналіз додаткових волонтерських ініціатив і перспектив подальшої діяльності підтверджує, що Комплексна тренінгова програма є ефективним інструментом не лише для подолання наслідків війни, а й для формування довготривалого волонтерського потенціалу громад. Програма сприяє переходу від ситуативної допомоги до стратегічного розвитку громади, заснованого на згуртованості, відповідальності та активній участі мешканців.

Для ілюстрації успішної реалізації волонтерських ініціатив наведемо приклад Валківської міської територіальної громади Харківської області (центр – місто Валки, 102 населених пункти). Через близькість до Харкова (10 км) з початком війни громада стала одним із перших пунктів прийому та розміщення внутрішньо переміщених осіб. Станом на 27.10.2023 року в громаді зареєстровано 22 991 ВПО, переважно з Харкова, Куп'янська, Балаклії та інших прикордонних населених пунктів.

Територія громади не була окупована, проте піддавалася потужним обстрілам; для мешканців облаштовано вільнодоступні укриття. Лідери волонтерських груп, які пройшли Комплексну тренінгову програму, ініціювали створення координаційної волонтерської групи за участі представників міської ради, комунальних підприємств, закладів освіти та громадських організацій.

В межах програми визначено першочергові потреби громади, зокрема розміщення та покращення умов проживання ВПО, а також створення гуманітарного хабу на базі туристичного центру в селищі Ков'яги. Силами волонтерської групи налагоджено співпрацю з Благодійним фондом «Зміни» та німецькою організацією «Partnerschaftsverein Charkiw-Nuernberg e.V.».

Силами волонтерської ініціативної групи та мешканців громади, за підтримки вітчизняних і міжнародних донорів, проведено капітальний ремонт душових і туалетних кімнат на двох поверхах туристичного центру в селищі Ков'яги, харчоблоку та двох житлових кімнат. Також закуплено побутову техніку та меблі для харчоблоку і житлових приміщень.

Під час реалізації проєкту виникла додаткова ініціатива, реалізована у 2023 році: надання комплексної гуманітарної допомоги ВПО та вразливим категоріям населення (гуманітарна допомога, психологічна та юридична підтримка). Ця ініціатива здійснювалася за підтримки «Hilfswerk International» (Австрія) у партнерстві з організацією «Стан». Проведена

оцінка потреб громади визначила майбутні вектори роботи волонтерської групи.

Ще один успішний приклад – Дунаєвецька міська територіальна громада Хмельницької області (51 населений пункт, 27 старостинських округів). Станом на 01.10.2023 р. в громаді зареєстровано 4 085 ВПО, а також релоковано чотири підприємства. Волонтерська група, до складу якої увійшли представники міської ради, комунальних установ та ГО «Асоціація жінок Дунаєвеччини», організувала хаб на базі Дунаєвецької бібліотеки для прийому, формування та видачі гуманітарної допомоги ВПО. Хаб також забезпечував психологічну та юридичну підтримку.

Потреби громади, визначені мешканцями, стали основою для наступних волонтерських ініціатив: облаштування укриттів, покращення інформаційного забезпечення про гуманітарну допомогу та соціальні послуги, удосконалення транспортного сполучення, запобігання зловживанню алкоголем.

Полонська територіальна громада Хмельницької області (34 населені пункти, 12 старостинських округів) організувала хаб на базі міського будинку культури для збору та видачі гуманітарної допомоги ВПО та соціально вразливим категоріям населення. Додатково було проведено серію лекцій для мешканців громади та ВПО на теми першої допомоги, захисту дітей, протидії булінгу, домашньому насильству, торгівлі людьми та доступу до соціальних послуг. До реалізації проєктів залучено понад 200 волонтерів.

Моршинська територіальна громада Львівської області (4 старостинські округи, 14 населених пунктів) у межах програми визначила пріоритетом облаштування бомбосховищ. Лідерами волонтерських груп було створено ініціативну групу з представників міської ради, закладів культури та НУО. Було оновлено 5 укриттів, забезпечено їх питною водою, туалетами та доступністю для маломобільних груп. Також встановлено вказівники та

оновлено онлайн-мапу громади. До реалізації проєкту залучено 150 волонтерів.

Результати формувального експерименту підтверджують, що впроваджені організаційно-методичні умови волонтерської діяльності у громадах, постраждалих від воєнних дій, створюють сприятливе середовище для самоорганізації мешканців, ініціювання і реалізації волонтерських ініціатив, активізації широких верств населення та формування усвідомленого ставлення до потреб громади. Волонтерство стає сталою формою громадянської участі та соціальної відповідальності.

Для наочного відображення доказової бази ефективності організаційно-методичних умов результати експерименту узагальнено в інтегрованій таблиці 3.18, яка показує взаємозв'язок між умовами, індикаторами, інструментами контролю та емпіричними результатами (підрозділ 3.2).

Таблиця 3.18

Узагальнення результатів контрольного етапу експериментальної перевірки дієвості організаційно-методичних умов забезпечення волонтерської діяльності у громадах, постраждалих від воєнних дій

Організаційно-методична умова	Ключові індикатори реалізації умови	Інструменти контрольного етапу	Емпіричні підтвердження у підрозділі 3.2
Створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності	Наявність лідерів волонтерських груп; активізація мешканців громади; зростання рівня залученості до волонтерської діяльності; поява додаткових волонтерських ініціатив	Напівструктуровані інтерв'ю з лідерами громад; аналіз кількісних показників залучення мешканців; фіксація практичних результатів діяльності волонтерських груп	Рис. 3.15-3.16 (залученість громади); рис. 3.28-3.29 (масштаби участі, додаткові ініціативи); опис кейсів громад
Здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп	Підвищення рівня правової, понятійної та методичної обізнаності; сформованість розуміння соціальної згуртованості; готовність до	Анкетування учасників до та після проходження Комплексної тренінгової програми; порівняльний аналіз відповідей	Рис. 3.4-3.13; порівняльна таблиця рівня обізнаності “до/після” участі у програмі

	проектного планування волонтерських ініціатив; переорієнтація на мешканців громади як ключовий ресурс		
Запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності	Фіксація динаміки соціальної згуртованості; зростання міжсекторної взаємодії; зменшення конфліктності з ВПО; наявність вимірюваних результатів подолання наслідків війни	Анкетування мешканців і лідерів після реалізації ініціатив; узагальнення результатів моніторингу та самооцінки змін	Табл. 3.2 (показники соціальної згуртованості); рис. 3.17-3.27 (згуртованість, взаємодія, конфліктність, відновлення)

Джерело: складено автором самостійно на основі результатів анкетування та напівструктурованих інтерв'ю (контрольний етап експериментальної перевірки)

Наведені дані засвідчують, що контрольний етап експерименту було реалізовано як цілісну систему оцінювання ефективності кожної організаційно-методичної умови за допомогою поєднання кількісних та якісних індикаторів.

Створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності сприяло підвищенню залученості мешканців і появі додаткових ініціатив. Навчання та супровід лідерів волонтерських груп забезпечили зростання обізнаності, формування проєктного мислення та готовності до координації волонтерських активностей. Впровадження системи моніторингу та оцінювання дозволило зафіксувати позитивні зміни у соціальній згуртованості, міжсекторній взаємодії та зниженні соціальної напруги у громадах. У сукупності ці результати підтверджують дієвість запропонованих організаційно-методичних умов і створюють надійну доказову базу для підсумкових висновків.

Отримані дані свідчать, що Комплексна тренінгова програма у поєднанні з організаційно-методичними умовами є ефективним та практично орієнтованим інструментом розвитку волонтерського потенціалу громад. Її

впровадження сприяє: підвищенню обізнаності лідерів та мешканців щодо можливостей волонтерства; покращенню функціонування територіальних громад; посиленню соціальної згуртованості; налагодженню взаємодії між місцевими мешканцями та внутрішньо переміщеними особами; формуванню готовності до спільних дій у процесі відновлення.

Узагальнені результати підтверджують, що запропонована система організаційно-методичних умов ефективна в умовах воєнного часу та має потенціал для використання у післявоєнний період як інструмент сталого розвитку, підвищення життєстійкості та соціальної згуртованості територіальних громад.

Висновки до третього розділу

Третій розділ дисертації присвячено експериментальній перевірці ефективності організаційно-методичних умов волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

У межах дослідно-експериментальної роботи розроблено та апробовано модель упровадження організаційно-методичних умов, що передбачала: створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; навчання та супровід лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності.

Реалізація моделі дозволила перевірити її адаптивність до різного рівня воєнного впливу. Результати експерименту демонструють позитивні зміни у функціонуванні волонтерства: підвищення залученості мешканців, узгодження дій між суб'єктами волонтерської діяльності та посилення впливу на соціальне відновлення громад.

Доведено, що організаційно-методичне забезпечення сприяє трансформації волонтерства зі стихійної реакції на кризу у стійкий соціальний механізм розвитку громади.

Отже, експериментальні результати підтверджують ефективність запропонованих організаційно-методичних умов та їхню практичну значущість для розвитку соціальної роботи в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено узагальнені результати теоретико-емпіричного дослідження щодо організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формування наступних висновків:

1. Здійснено комплексне узагальнення сучасних наукових підходів до осмислення територіальної громади та волонтерської діяльності з урахуванням трансформацій, спричинених воєнними й післявоєнними викликами. Теоретичний аналіз показав, що в умовах децентралізації та повномасштабної війни відбувається істотна зміна змісту й функціонального наповнення базових категорій соціальної роботи в громаді.

З'ясовано, що в сучасному науковому дискурсі територіальна громада розглядається не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а передусім як складна соціальна система, що поєднує просторові, соціальні, інституційні, культурні та ресурсні компоненти. У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників громада постає як суб'єкт соціального розвитку, носій колективної ідентичності, осередок соціальної взаємодії та платформа для реалізації соціальної активності населення. Для соціальної роботи це означає перехід від індивідуально орієнтованих інтервенцій до системного впливу на локальні соціальні процеси.

Особливу увагу в дисертації приділено уточненню змісту поняття «територіальні громади, постраждалі від воєнних дій», під яким розуміються адміністративно-територіальні одиниці, що зазнали прямих або опосередкованих наслідків збройного конфлікту (фізичних руйнувань, гуманітарних втрат, економічного занепаду, тимчасової окупації чи ведення бойових дій), що призводить до порушення усталених соціальних зв'язків,

зростання потреб населення у соціальній підтримці та об'єктивну необхідність цілеспрямованої організації волонтерської діяльності в межах системи соціальної роботи в територіальних громадах.

Обґрунтовано, що воєнний досвід формує якісно нові умови функціонування громад, які характеризуються поєднанням травматичних втрат, руйнування соціальної інфраструктури, демографічних зсувів, водночас – мобілізацією внутрішніх ресурсів, посиленням солідарності та самоорганізації мешканців. Таким чином, постраждалі громади постають як середовища підвищеної соціальної вразливості й водночас підвищеного потенціалу соціальної активності.

У ході аналізу наукових джерел встановлено, що волонтерська діяльність у сучасних умовах розглядається не лише як форма доброчинності чи громадської участі, а як важливий механізм соціальної згуртованості, відновлення та стійкості громад. В умовах війни волонтерство набуває системного характеру, інтегрується у процеси місцевого управління, соціального захисту та гуманітарного реагування. Воно трансформується з епізодичної активності в сталу соціальну практику, що виконує компенсаторну, мобілізаційну, інтегративну та відновлювальну функції.

Узагальнення підходів дозволило виявити міждисциплінарний характер дослідження волонтерської діяльності, що поєднує соціологічні, соціально-педагогічні, психологічні та управлінські концепції. Водночас встановлено, що у більшості наукових праць волонтерство розглядається або на рівні великих міст, або в контексті діяльності громадських організацій, тоді як специфіка волонтерської діяльності саме в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, залишається недостатньо систематизованою.

2. Визначено комплекс особливостей, ключових викликів і ресурсів територіальних громад, постраждалих від воєнних дій, які безпосередньо впливають на характер, масштаби та результативність волонтерської діяльності. Аналіз теоретичних джерел і емпіричних даних засвідчив, що

воєнний вплив формує глибоко диференційоване середовище функціонування громад, у якому поєднуються кризові й мобілізаційні процеси.

Установлено, що основними особливостями постраждалих територіальних громад є порушення звичних соціальних зв'язків, зміна структури населення (збільшення частки внутрішньо переміщених осіб, зменшення економічно активного населення), обмеженість фінансових і матеріальних ресурсів, а також підвищений рівень психологічної напруги й соціальної вразливості мешканців.

Дослідження дозволило систематизувати ключові виклики, що стримують розвиток волонтерської діяльності у постраждалих громадах: нестача координації між волонтерськими групами та органами місцевого самоврядування; нерівномірний розподіл гуманітарних ресурсів; відсутність підготовлених лідерів волонтерських груп; емоційне вигорання волонтерів; низький рівень формалізації волонтерських ініціатив. Ці виклики посилюються умовами безпекової нестабільності та обмеженого доступу до зовнішньої підтримки.

Разом із тим, у ході дослідження виявлено значний ресурсний потенціал постраждалих територіальних громад, який може бути основою для розвитку волонтерської діяльності: високий рівень соціальної згуртованості; готовність мешканців до самоорганізації; наявність неформальних лідерів; попередній досвід спільного подолання криз; підтримка з боку громадських і благодійних організацій.

Важливим результатом є розроблення та обґрунтування класифікації територіальних громад за рівнем воєнного впливу (тимчасово окуповані; деокуповані; значно або повністю зруйновані; громади-реципієнти внутрішньо переміщених осіб; громади «сірої зони»; громади в районі активних бойових дій; громади, що перебували в оперативному оточенні), що дозволяє диференційовано підходити до організації волонтерської діяльності

залежно від типу громади. Це створює підґрунтя для більш адресного планування волонтерських програм і врахування реальних потреб та можливостей конкретних громад.

3. Теоретично обґрунтовано систему організаційно-методичних умов (створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності; здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп; запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності), необхідних для забезпечення ефективної волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій. У результаті аналізу наукових підходів і практичного досвіду доведено, що стихійність волонтерської активності, попри її значний потенціал, не забезпечує сталого впливу на процеси відновлення громади без належної організації та координації.

У дисертації обґрунтовано доцільність створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності, який виступає ключовою ланкою взаємодії між волонтерами, органами місцевого самоврядування, соціальними службами та громадським сектором. Такий осередок забезпечує узгодження дій, раціональний розподіл ресурсів, уникнення дублювання допомоги та підвищення прозорості волонтерської діяльності.

Другою важливою умовою визначено здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп. Обґрунтовано, що в умовах воєнних і післявоєнних викликів волонтерська діяльність потребує спеціальних знань і навичок: кризової комунікації, роботи з травмованими групами, міжсекторальної взаємодії, само- та взаємопідтримки. Методичний супровід сприяє підвищенню професіоналізації волонтерської діяльності та зменшенню ризиків емоційного вигорання.

Третьою умовою визначено запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності, адаптованої до можливостей і ресурсів

конкретних громад. Запропоновано критерії оцінювання результативності волонтерської діяльності, що враховують не лише кількісні показники, а й якісні зміни в життєдіяльності громади, рівень участі мешканців і сталість ініціатив.

4. Розроблені організаційно-методичні умови забезпечення волонтерської діяльності у територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій, були апробовані та експериментально перевірені в реальних умовах функціонування громад. Формувальний експеримент дозволив оцінити не лише їхню результативність, а й практичну придатність для впровадження в умовах воєнних і післявоєнних соціальних трансформацій.

Експериментальна робота враховувала різний рівень воєнного впливу на громади, що забезпечило варіативність емпіричної бази та дало змогу перевірити адаптивність запропонованих рішень. Поступне впровадження умов дозволило простежити динаміку змін у волонтерській діяльності та оцінити її вплив на процеси соціального відновлення громад.

Результати експерименту підтвердили ключову роль створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності. Його діяльність сприяла узгодженню дій волонтерів, органів місцевого самоврядування та соціальних служб, зменшенню фрагментарності допомоги, підвищенню прозорості та довіри мешканців до волонтерських ініціатив.

Емпірично доведено ефективність системи навчання та методичного супроводу лідерів волонтерських груп. За результатами експерименту зафіксовано: зростання усвідомленої мотивації до волонтерської діяльності; підвищення готовності до тривалої участі; формування навичок кризової комунікації та командної взаємодії; зниження ризиків емоційного вигорання.

Важливим досягненням стало впровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності, що дозволяє аналізувати не лише кількісні, а й якісні зміни у життєдіяльності громади. Використання

критеріїв: залученість мешканців, ефективна координація, сталість волонтерських практик і соціальний вплив, сприяло об'єктивному оцінюванню результативності ініціатив та їхнього внеску у соціальну згуртованість громади.

Порівняльний аналіз показав позитивну динаміку за всіма критеріями: зросла активність мешканців щонайменше у 88 % громад, причому майже в половині з них – більш ніж на 30 %; координація між суб'єктами волонтерства суттєво посилилася, з піковими значеннями зростання близько 50 % у понад половині досліджених громад; волонтерська діяльність набула системного характеру та інтегрувалася у загальну модель соціальної підтримки громад, об'єднуючи громадські ініціативи, неурядовий сектор і місцевих активістів у єдину мережу соціальної підтримки.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблематики. *Перспективними* можуть вважатися подальші дослідження, спрямовані на вивчення довгострокової стійкості волонтерських ініціатив у територіальних громадах, аналіз ролі цифрових платформ у координації волонтерської діяльності, розроблення моделей психологічної підтримки волонтерів, дослідження механізмів міжмуніципальної взаємодії у сфері волонтерства, а також адаптація запропонованих організаційно-методичних умов до специфіки різних типів громад у процесах післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін.; заг. ред. О. В. Епель та ін. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
2. Алєксєєнко Т. Освітньо-профілактична робота соціального працівника у територіальній громаді: досвід та перспективи. *Social work and education*. 2018. Vol. 5, № 4. С. 8–18. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Алєксєєнко Т. Ф. Вимушені переселенці як соціальна проблема глобалізованого світу й сучасної України та об'єкт соціально-педагогічної підтримки. *Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки* : монографія / за ред. Т. Ф. Алєксєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. С. 8–69.
4. Алєксєєнко Т. Ф. Методичні аспекти формування громадянської ініціативності у переселенців підліткового віку в інтернатних закладах освіти. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інс-ту проблем виховання НАПН України за 2017 рік. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. Вип. 6. С. 20–26. URL: <https://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
5. Баєва Л. Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 4. С. 11–14.
6. Базиль Т. С. Соціально-психологічна готовність волонтерів медичної галузі до діяльності в кризових умовах : дис. ... д-ра філософії : 053. Київ, 2023. 348 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
7. Баймуратов М. О. Територіальні громади: конституційні, законодавчі та наукові аспекти регламентації. *Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи* :

матеріали наук.-практ. конф. (25 червня 1997 року) Харків : Право, 1998. С.10.

8. Баймуратов М. О. Функції і повноваження територіальних громад. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2002. Т. 1. С. 104–117.

9. Баймуратов М. О. Територіальна громада у національному та міжнародному вимірах. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Право*. 2017. Вип. 13. С. 121–132. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

10. Баймуратов М., Кофман Б. Міжнародні правові стандарти формування та функціонування законодавчої влади та їх реалізація в Україні. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. №184. С. 214–212. URL: <https://archive.interconf.center> (дата звернення: 03.03.2025).

11. Балабанова Н. В. Зарубіжний досвід поствоєнного економічного відновлення країн. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Економіка*. 2023. № 26. С. 83–89. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

12. Балачіна Є., Джур О. Організація діяльності волонтерських організацій в умовах війни. *Економічні горизонти*. 2022. № 4(22). С. 88–99. URL: <http://eh.udpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

13. Басаман К. О. Волонтерська діяльність в умовах збройного конфлікту на Донбасі : магістерська робота. Київ, 2019. 86 с. URL: <https://ela.kpi.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

14. Батанов О. В. Структура статуту територіальної громади та її елементи: проблеми теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 80–85.

15. Батанов О. В. Територіальні громади як первинні суб'єкти місцевого самоврядування в Україні: проблеми класифікації. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2002. Т. 1. С. 137–146.

16. Батанов О. В., Кравченко В. В. Актуальні проблеми конституційної регламентації статусу територіальних громад в Україні у контексті зарубіжного досвіду. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1–2 (27–28). С. 5–16. URL: <https://aspects.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
17. Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти. *Віче*. 2015. № 12. С. 18–22.
18. Батанов О. Статус громади у пошуках оптимального варіанту конституційної моделі місцевого самоврядування в сучасній Україні: теорія і практика. *Юридична Україна*. 2015. № 10/11. С. 48–64.
19. Бевзенко Л., Злобіна О. Волонтерство в умовах інституційних та структурних змін: генеза та агентні впливи. *Український соціологічний журнал*. 2021. Вип. 26. С. 27–38. URL: <https://periodicals.karazin.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
20. Бегей С. Р., Жекало Г. І. Основні підходи до розуміння поняття «територіальна громада». *Пріоритети економічної науки XXI століття* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (17 червня 2020 року). Івано-Франківськ : НАІР, 2020. Т. 1. С. 42–44. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
21. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : монографія. Київ : Наук. світ, 2006. 363 с.
22. Безпалько О. В. Ретроспективний огляд соціальної роботи в громаді. *Соціальна робота в громаді* : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 18–27.
23. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

24. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ : Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2010. 127с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
25. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. №1. С. 30–39. URL: <https://www.re.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
26. Білик П. П. Проблеми дефініції територіальної громади як ознаки правової сутності «регіону». *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С.145–149.
27. Богінська І. В. Медіація у «сірій зоні». *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 7–16. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
28. Бодрова І. І. Концептуальні підходи визначення поняття територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С. 62–72. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
29. Болдижар Н. С. Анкета як інструментарій соціологічного дослідження. *Соціально- політичні студії* : матеріали підсум. студ. наук. конф. (15–20 травня 2023 року). Ужгород : УжНУ, 2023. С. 84–85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
30. Болдирєв С. В. Система місцевого самоврядування в Україні (теоретичний аспект). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2002. Вип. 4. С. 123–128. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
31. Болдирєв С. В., Чубарь С. С. Об'єднання територіальних громад в механізмі децентралізації влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 37. С. 69–86. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/19076> (дата звернення: 03.03.2025).
32. Борецька Н. П., Крапівіна Г. О. Подолання бідності у світі та в Україні: сучасний стан (на прикладі НФЗ «волонтерство» та «волонтуризм»).

Економічний вісник Донбасу. 2021. № 1. С. 146–153. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

33. Будуємо Україну разом. Доеднуйся до команди будівничих країни разом з Будуємо Україну Разом! *Будуємо Україну разом : вебсайт*. URL: <https://www.bur.org.ua/> (дата звернення: 03.03.2025).

34. Бульба В. Г. Територіальна громада як об'єкт і суб'єкт державної соціальної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 4. С. 118–125. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

35. Буряк-Габрись І. Волонтерство здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів в умовах воєнного стану (з досвіду роботи). *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 162–169. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 03.03.2025).

36. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. / за ред. проф. С. О. Сисоевої. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с. URL: <https://files.znu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

37. Васильченко Г., Парасюк І. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. для посад. осіб місц. самовряд. Київ : «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL: <https://www.auc.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

38. Відбувся фінал обласного проєкту «Розвиток мережі центрів молодіжного волонтеріату». *Донецька обласна державна адміністрація : вебсайт*. URL: <https://dn.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

39. Відновлення та відбудова України. *Європейська комісія : вебсайт*. URL: <https://commission.europa.eu> (дата звернення: 03.03.2025).

40. Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *Укрінформ : вебсайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

41. Воєнні мігранти: світовий досвід та українські особливості / В. Дубровський та ін. Київ, 2024. 34 с. URL: <https://help-ukraine.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
42. Волонтери як рушій цифровізації соціальної підтримки в сільській громаді / О. Карпенко та ін. *Humanitas*. 2025. № 5. С. 102–109. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.5>.
43. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. *UNICEF Україна для кожної дитини* : вебсайт. URL: <https://www.unicef.org> (дата звернення: 03.03.2025).
44. Волосюк М. В., Сіренко І. В. Економічна безпека територіальної громади в системі забезпечення її сталого розвитку. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 105–109. URL: <http://www.economy.in.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
45. Вуйченко М. А., Нянько О. О. Особливості управління розвитком територій України в умовах воєнного стану. *Current Trends in the Development of Scientific Research in Today's Conditions* : XXV International scientific and practical conference (May 29-31, 2024). Florence, Italy. International Scientific Unity, 2024. Р. 114–116. URL: <https://isu-conference.com> (дата звернення: 03.03.2025).
46. Гаєр В. С., Лупало О. А. Особливості розвитку волонтерського руху в період воєнного стану в Україні. *Морально-правові засади публічного адміністрування у секторі безпеки та оборони* : матеріали наук.-практ. семінару (22 лютого 2023 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ. 2023. С. 100–105. URL: <https://elar.navs.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
47. Гевчук Н., Вапняр Д. Оцінка соціальної роботи із постраждалими від воєнних дій в об'єднаній територіальній громаді. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2024. № 2. С. 17–23. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/swp/article/download/200/195>.

48. Гевчук Н., Жиляк Н. Програма дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності. *Інклюзія і суспільство*. 2022. № 1. С. 29–34. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/download/6/4>.
49. Гевчук Н., Жиляк Н. Програма розвитку готовності іноземних студентів соціономічних спеціальностей до волонтерської діяльності в Україні. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. № 88. С. 55–60. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/>.
50. Герзанич В. М., Ариштаєв А. Ю. Конфігурація цінностей ресурсного потенціалу розвитку сільських територій. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 2 (260). С. 21–27. URL: <https://eco-science.net> (дата звернення: 03.03.2025).
51. Глипка А. О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 180–189. URL: <http://dspace.onua.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
52. Глизнер С. В. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип. 1. С. 36–40. URL: http://politicus.od.ua/1_2019/6.pdf (дата звернення: 03.03.2025).
53. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження : монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
54. Горчинський Р., Лях Т. Організація вуличних соціокультурних заходів в умовах військового стану як дієва форма реалізації прав дитини. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади* : матеріали IV Всеукр. науково-практ. конф., м. Суми, 9 черв. 2022 р. Суми, 2022. С. 97–101.

55. Грибко О. В. Потреби людей похилого віку та можливості їх реалізації в сучасних умовах. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Сер. Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2023. № 1. С. 46–55. URL: <http://aprus.khpi.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
56. Гришаєва О. А. Особливості роботи соціального педагога з дітьми та молоддю в сільській громаді : магістерська робота. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 90 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/6739> (дата звернення: 03.03.2025).
57. Громада. Тлумачення із "Словника української мови". *Словник.ua портал української мови та культури* : вебсайт. URL: <https://slovnyk.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
58. Гудінова І. Л. Етапи, періоди, результати особливостей розвитку життєвої компетентності волонтера. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 11(45). С. 1255–1268. URL: <http://perspectives.pp.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
59. Гук О., Сливка Л. Волонтерство як складова соціально-педагогічної діяльності з молоддю. *Молодь і ринок*. 2017. № 1. С. 74–77. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
60. Гуль І. Г. Теоретичне обґрунтування системи інструментів для втілення в практику виробничо-господарської діяльності мисливських господарств принципів мисливської політики і програми економічних реформ. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 197–204. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
61. Гунько С., Лях Т. Волонтерство як ресурс наближення соціальних послуг у сільських громадах України в умовах воєнного стану. *"Традиції тановації в розвитку волонтерства в Україні та за кордоном* : Зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф., м. Ніжин, 2 груд. 2025 р. Ніжин, 2025. С. 39–42.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1CSrEIEBMgiJd7nFTC5ley6ijQVC90aDM/view?usp=sharing>.

62. Гунько С., Лях Т. Експертні оцінки проблем цифровізації соціальних послуг у сільських громадах. *Social Work and Education*. 2025. Т. 12, № 3. С. 444–453. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.12>.

63. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> (дата звернення: 04.09.2023).

64. Дарковіч А., Савісько М. Фактори стійкості громад під час війни. Дослідження впливу економіки, управління та залученості. *Вокс Україна* : вебсайт. URL: <https://voxukraine.org> (дата звернення: 03.03.2025).

65. Дем'янюк С. О. Поняття «територіальної громади» і його сутність крізь призму порівняльного аналізу польського та українського законодавства. *Закарпатські правові читання* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород : Вид-во УжНУ "Говерла", 2015. Т. 1. С. 142–146. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

66. Денисенко І. Д., Дьомкіна Ю. Ю. Проблемне поле волонтерства у вітчизняному соціально-політичному дискурсі: основні підходи та стратегії дослідження. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2022. Вип. 1 (24). С. 4–18. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

67. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. / Г. С. Одінцова та ін. Харків : ХарПІ НАДУ, 2002. 492 с.

68. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад.: О. Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 111 с.

69. Джуган Р. І., Новосад К. Я. Теоретичні підходи до інтерпретації потреб у соціології. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів* : матеріали доп. та повідом. міжнар. наук.-практ.

конф. (27 вересня 2019 року). Ужгород : РІК-У. 2019. С. 26–29. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

70. Димитрова Л. М. Соціологія управління та організацій : навч. посіб. 2-ге вид., виправл. та доп. Київ: Політехніка, Ліра-К, 2005. 156 с.

71. Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 70–76. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-4-70-76>.

72. Донченко Д. Р., Журавська Н. Є. Екологічні ризики впливу війни в м. Бахмут. *Галузеві проблеми екологічної безпеки – 2023* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. за участю молод. наук. (26 жовтня 2023). Харків : ХНАДУ, 2023. С. 60–63. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

73. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення / ICAP “Єднання”. Київ. 2023. 234 с. URL: <https://ednannia.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

74. Дробіна І. Правове забезпечення надання волонтерської допомоги Збройним Силам України : Дисертація. Київ, 2025. 220 с. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/dr-kep-drob-25.pdf>.

75. Дробуш І. В. Законодавче забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (17 червня 2022 року). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка. 2022. С. 140–145. URL: <https://eprints.ua.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

76. Дрогомирецька Л. Ф. Сталий розвиток сільських територіальних громад: теоретичні аспекти. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 3. С. 66–72. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

77. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Економіка та управління*. 2022. № 6. URL: <https://reicst.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
78. Дуля А., Лях Т., Спіріна Т. Готовність сімей до повернення учасника бойових дій додому. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 24–29. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.4> (дата звернення: 29.06.2024).
79. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/slov_01.pdf (дата звернення: 03.03.2025).
80. Енциклопедія історії України : в 5 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наук. думка, 2004. Т. 2. 528с. URL: <http://history.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
81. Жиленко Р. В. Дослідження основних потреб учасників АТО та членів їх сімей в соціальних послугах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 1. С. 68–73. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
82. Житлова політика після війни та стихійного лиха: досвід восьми країн / В. Даценко та ін. Київ : Інститут аналітики та адвокації. 2023. 71 с. URL: <https://api.home.ednannia.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
83. Забезпечення компенсації та реституції, права на житло та соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: порівняльний європейський досвід / Рада Європи. Київ : Право, 2020. 74 с. URL: <https://rm.coe.int> (дата звернення: 03.03.2025).
84. Залучення та координація волонтерів : посіб. для тренерів та тренерок програми «Молодіжний працівник». / А. Бондаренко та ін. 2018. 104 с. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 03.03.2025).

85. Західна О. Р., Закорко К. К. Функціонування об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану. *Таврійський науковий вісник. Сер. Економіка*. 2022. Вип. 14. С. 78–84. URL: <http://tnv-ecopom.ksauiv.ks.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
86. Заяць Д. Д., Лагойда Ю. В. Основні підходи до визначення поняття «територіальна громада». *Перспективи регіонального та місцевого розвитку* : матеріали 2-ї конф. молод. учен. (23 листопада 2023 року). Львів : НУ «Львівська політехніка», 2023. С. 22–25. URL: <https://lpnu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
87. Зелінська В. В. Вплив волонтерства на самореалізацію молоді : магістерська робота. Чернівці, 2022. 75 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
88. Іваненко В. С., Курепін В. М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : зб. тез V міжнар наук.-практ. конф. (17 червня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 148–150. URL: <https://univer.km.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
89. Іващенко К. В. Соціальна робота в громаді. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали наук.-метод. семінару (26 квітня 2016 року). Умань : ФОП Жовтий, 2016. С. 61–64. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
90. Ільчук Л. І. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад). *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2018. № 1. С. 114–121. URL: <https://ir.kneu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
91. Калініченко В. В. Сільська (земельна) громада як елемент нематеріальної культурної спадщини: історична ретроспекція. *Культура*

України. 2021. № 71. С. 17–23. URL: <http://ku-khsac.in.ua/issue/view/14000> (дата звернення: 03.03.2025).

92. Капська А. Й. Громада – один із чинників соціального впливу на особистість. *Соціальна робота* : навч. посіб. / А. Й. Капська. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. С. 294–315.

93. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 400 с.

94. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 року № 5403-VI. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

95. Козак М. І. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки*. 2021. № 5(2). С. 291–296. URL: <http://journals.khnu.km.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

96. Козачук М. Б. Нові види волонтерства в Україні як відповідь на виклики часу. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Вип. 1/2 (29/30). С. 52–57. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

97. Козик В. В., Яневич Н. Я. Формування стратегічного підходу до обґрунтування напрямів вкладення соціальних інвестицій територіальних громад. *Моделювання регіональної економіки*. 2014. № 1. С. 376–392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2014_1_39 (дата звернення: 03.03.2025).

98. Козубовська, І. Територіальна громада як об'єкт діяльності фахівця з соціальної роботи. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6, № 1. Р. 19-31. URL: <https://journals.uran.ua/swe/article/view/172633> (дата звернення: 03.03.2025).

99. Колишко Р. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку. *Вісник КНУ*. 2003. Вип. 27. С. 201.

100. Конституція України - Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво* : вебсайт. URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
101. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
102. Коркуна О. І. Формування понятійно-категоріального апарату територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 3 (137). С. 26–29. URL: <https://ird.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
103. Корнієнко М. І. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. *Муніципальне право України* : підручник / В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов та ін.; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ : Юрінком Інтер, 2001. С. 85–110.
104. Котелевець А. Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності : ДИСЕРТАЦІЯ. Київ, 2024. 362 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50028/1/Котелевець_А_дисертація_к_еп.pdf.
105. Котелевець А. Волонтерство онлайн: виклики сьогодення. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 1(6). С. 98–104. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
106. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2003. 672 с.
107. Кравченко Т. А. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: аналіз сучасних наукових досліджень в Україні. *Держава та регіони. Сер. Державне управління*. 2015. № 1. С. 68–75.
108. Куценко Т. Ф. Форми залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні в Україні: оглядовий аналіз. *Економіка та*

держава. 2020. № 7. С. 66–72. URL: <https://ir.kneu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

109. Кучеренко Є. В. Взаємозв'язок виробництва і споживання у контексті теорій суспільства масового споживання. *Економічний вісник*. 2014. № 4. С. 16–22. URL: <https://ev.nmu.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

110. Лазарєв І. В. Громадське лідерство як основа функціонування об'єднаної територіальної громади : магістерська робота. Запоріжжя, 2021. 90 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

111. Лебедь Д. О., Ніколаєва Т. М. Волонтерство та благодійність як громадська ініціатива. *Територіальна цілісність України у дискурсі міжнародних, історико-політичних, правових, етно-соціальних та економічних аспектів* : зб. матеріалів Всеукр. онлайн-конф. (17 листопада 2022 року). Київ : КНЕУ, 2022. С. 57–64. URL: <https://ir.kneu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

112. Леоненко К. П., Лях Т. Л. Залучення громадян до волонтерської діяльності. *Обличчя соціальної держави* : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. (22–23 березня 2006 року). Київ. 2006. С. 54–57. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

113. Лешанич С. Є. Економіко-правові аспекти розвитку територіальних громад в умовах війни в Україні. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (2-3 листопада 2023 року). Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 58–60. URL: <https://kptre.pnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

114. Лиховид Д. О. Соціальні чинники самоорганізації територіальної громади. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2014. Т. 161. С. 90–94. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

115. Лінія фронту. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 03.03.2025).

116. Лісман Т. А. Визначення сутності поняття «територіальна громада». *Вісник НУЦЗУ. Сер. Державне управління*. 2017. Вип. 1(6). С. 289–295. URL: <https://nuczu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
117. Лоза Р. Р. Концепт «дієздатна громада» як предмет науково-теоретичного аналізу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 18. С. 112–116. URL: <http://www.investplan.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
118. Лютий В. Вплив програм соціальної допомоги на життєдіяльність сімей внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 3. С. 26–37. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
119. Лях Т. Л. Види мотивації до волонтерської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 2(15). С. 37–41. URL: <https://core.ac.uk> (дата звернення: 03.03.2025).
120. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 160с.
121. Лях Т. Л., Хижняк О. В. Участь молоді у волонтерстві як важлива складова суспільної активності. *Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри: щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року)*. Київ, 2012. С. 77–83. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
122. Лях В. Волонтерство внутрішньо переміщених осіб як форма соціальної підтримки в діяльності громадських організацій України. *"Традиції та новації в розвитку волонтерства в Україні та за кордоном : 3б. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф., м. Ніжин, 2 груд. 2025 р.* Ніжин, 2025. С. 155–157. URL: https://drive.google.com/file/d/1PlgNz__h83NwDjYPcB7qrSnfaUXPbzy/view?usp=sharing.

123. Лях Т. Волонтерство. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* : енциклопедія. Сімферополь, 2012. С. 124–128. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/>.
124. Лях Т. Волонтерська діяльність. *Енциклопедія освіти* : енциклопедія / ред. В. Кремень. 2-ге вид. Київ, 2021. С. 138–139. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39233/>.
125. Лях Т., Спіріна Т. Розвиток волонтерських ініціатив як інструменту активізації людських ресурсів місцевих громад. Aktualne problemy społeczne Ukrainy i Polski. Aspekty partnerstwa instytucji państwowych i organizacji pozarządowych: monografia. Red. nauk.: H. Bejger, O. Lisovets & S. Borysiuk. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie; Chełmskie Towarzystwo Naukowe. 2021. P. 22–30.
126. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2009. 306 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/351022588_Socialno-pedagogiczna_dialnist_studentskih_volonterskih_grup (дата звернення: 01.01.2023).
127. Лях Т. Л., Кузнєцов М. Л. Потреби людей похилого віку в умовах воєнного часу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія "Соціально-педагогічна"*. 2024. № 39. С. 94–98. URL: <https://zb-socped.kpnu.edu.ua>.
128. Лях Т. Л., Фролова Л. С. Особливості організації діяльності волонтерських груп в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір* : Матеріали I Міжнар. науково-практ. конф., м. Луцьк, 27–29 трав. 2021 р. / ред. С. Чернета. Луцьк, 2021. С. 102–106.
129. Лях Т., Бойко А., Харітонов А. Соціальна робота з постраждалими від воєнних дій: успішні практики співпраці державних і громадських організацій. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : Зб.

наук. пр. Всеукр. науково-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. Полтава, 2024. С. 48–51. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Соціальна%20робота.pdf#page=48>.

130. Лях Т., Кузнєцов М. Похилий вік як фактор вразливості у період воєнного часу. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 80–85. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.12> (дата звернення: 29.06.2024).

131. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 68–76. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>.

132. Лях Т., Спіріна Т. Фахівець із соціальної роботи. *Енциклопедія освіти* : енциклопедія / ред. В. Кремень. 2-ге вид. Київ, 2021. С. 1053–1054.

133. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>.

134. Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 3, № 27. С. 224–228. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203727> (дата звернення: 29.11.2021).

135. Мазур, Н. О., Целюх, Я. О. Тенденції та мотиви розвитку волонтерства в Україні. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. Вип. 4(92). С. 177–185. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/20473/> (дата звернення: 03.03.2025).

136. Майстро С. В. Роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку сільських громад. *Держава і суспільство*. 2018. С. 155–160. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

137. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління : 2-ге вид., доп. й перероб. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 251 с.
138. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / З. П. Бондаренко та ін.; за ред. Т. Л. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
139. Менеджмент волонтерських програм : посіб. для підготовки менеджерів волонтерських програм / за заг. ред. Т. І. Сила, Т. Л. Лях. Київ : Буря О. Д., 2020. 174 с. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 03.03.2025).
140. Методичний посібник з проведення аудитів безпеки в громадах "Створення безпечного громадського простору: аудити безпеки та рекомендації" : метод. посіб. / Г. Скіпальська та ін. Київ : Жінки Мир Безпека, 2023. 44 с.
141. Ми зрозуміли, що хочемо зробити все, що в наших силах, щоб люди могли повернутися до колишнього життя. *District#1* : вебсайт. URL: <https://www.districtone.foundation/> (дата звернення: 03.03.2025).
142. Миколенко Н. В. Особливості особистісних і групових базових потреб студентів-психологів. *Проблеми сучасної психології*. 2021. № 1 (20). С. 119–126. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
143. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
144. Мішина Н. В. Територіальні громади та об'єднані територіальні громади в Україні. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2019. Т. XXIV. С. 75–80. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
145. Міщик Л. І., Корнієнко Т. М. Особливості роботи фахівця соціальної сфери у територіальній громаді. *Вісник Глухівського національного*

педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2019. Вип. 41. С. 238–247. URL: <https://journals.indexcopernicus.com> (дата звернення: 03.03.2025).

146. Морально-етичні засади соціальної роботи у територіальній громаді / В. Жуков та ін. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 32–37. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.5>.

147. Мотивування залучення молоді до волонтерської діяльності як елемента соціальної роботи : студентська наукова робота. 2020. 52 с. <https://www.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

148. Наврузов Ю. В. Системне визначення поняття категорії «громада». *Актуальні проблеми державного управління*. 2000. Вип. 4. С. 223–224.

149. Наврузов Ю. Категорія «громада» в сучасному лексиконі місцевого самоврядування. *УАДУ при Президентові України*. 2000. Вип. 1. С. 276–277.

150. Нагорна Д. Технології залучення молоді до волонтерства в Україні. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, № 3 Р. 340–357. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

151. Наші проекти. *HealthRight International* : вебсайт. URL: <https://www.healthright.org.ua/proekti/> (дата звернення: 03.03.2025).

152. Овчарова В. Соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності : Дисертація. Запоріжжя, 2024. 234 с. URL: https://phd.znu.edu.ua/page/PhD/2024/ovcharova/ovcharova_dis_FINAL_01_07_24.pdf.

153. Оробей В. В. Особливості надання соціальних послуг сільським мешканцям під час воєнного стану. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я* : тези доп. XXXI міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD-2023 (17–20 травня 2023 року). Харків : НТУ «ХПІ». С. 960. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

154. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
155. Оточення. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 03.03.2025).
156. Павлович-Сенета Я. П., Лепіш Н. Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 209–214. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
157. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка. *Український соціум*. 2016. № 1(56). С. 65–74. URL: <https://ukr-socium.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
158. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 25–40. URL: <https://ir.kneu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
159. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. Т. 21, № 3 (82). С. 277–294. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
160. Петрочко Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>.

161. Петрочко Ж., Лях Т. Соціальне партнерство. *Енциклопедія освіти* : енциклопедія / ред. В. Кремень. 2-ге вид. Київ, 2021. С. 945–946.
162. Пилипець С. І. Засади формування організаційно-економічного механізму розвитку сільських територій. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (3–4 листопада 2022 року). Харків : Державний біотехнологічний університет, 2022. С. 238–239. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
163. Пирога І. С., Пирога М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право*. 2023. Вип. 77, ч. 1. С. 117–123. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
164. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 року № 266/2022. Дата оновлення: 17.06.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
165. Пілотний проєкт Б50 «Козачок» у статті німецького видання TAZ. *Б50* : вебсайт. URL: <https://b50.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
166. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. *Центр Дністрянського* : вебсайт. URL: <https://dc.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
167. Післявоєнна відбудова Хорватії. *Центр Дністрянського* : вебсайт. URL: <https://dc.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
168. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 196–202. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
169. Погрібна В., Підкуркова І. Волонтерство в системі заходів щодо збереження ментального здоров'я українців в умовах війни. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава*

Мудрого». Сер. *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. Т. 4, № 63. С. 244–255. URL: <http://fil.nlu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

170. Пономаренко Л. І. Соціальне партнерство як спосіб удосконалення системи надання соціальних послуг на рівні громади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 7. С. 90–99.

171. Попова А. О. Соціальна робота з дітьми у місцевих громадах сполучених штатів Америки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2019. 230 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

172. Попова С. М. Волонтерська діяльність в умовах війни на території України. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. наук-прак. конф. (20 квітня 2022 року). Харків : ХНУВС, 2022. С. 114–118. URL: <https://dspace.univd.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

173. Попович А. М. Адміністрування інтегрованих соціальних послуг на рівні громади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 2. С. 210–213. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

174. Попрошаєва О. А., Шулепова О. О. Характеристика правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 101–105. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/22.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

175. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах: практичні рекомендації. Київ, 2019. 72 с.

176. Потапенко С. Характерні риси об'єднаної територіальної громади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 2. С. 47–55. URL: <https://www.socosvita.kiev.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

177. Примуш М. В., Окуньовська Ю. В. Громада як основний елемент місцевого самоврядування. *Політичне життя*. 2022. № 3. С. 33–37. URL: <http://195.34.206.236/bitstream> (дата звернення: 03.03.2025).

178. Приходько Р. В. Ресурсне та організаційне забезпечення соціального розвитку територіальних громад. *Державне будівництво*. 2010. № 2. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

179. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022. Дата оновлення: 06.02.2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

180. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

181. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період : Закон України від 15.03.2022 року № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

182. Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 року № 34-2020-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

183. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 року № 3236-VI. Дата оновлення: 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

184. Про затвердження Переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 23 листопада 2022 року : наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих

територій України від 25.04.2022 року № 75. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 03.03.2025).

185. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 року № 309. Дата оновлення: 27.12.2024 р. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 03.03.2025).

186. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 року № 556-2015-п. Дата оновлення: 16.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

187. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 року № 810/98. Дата оновлення: 28.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

188. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 року № 280/97-ВР. Дата оновлення: 05.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

189. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 року № 3543-XII. Дата оновлення: 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

190. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 року № 2059-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

191. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 08.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

192. Програма сприяння розвитку волонтерства територіальної громади на 2023-2027 роки / О. Гвоздік та ін. 2022. 23 с. URL: <https://rm.coe.int> (дата звернення: 03.03.2025).
193. Проект Закону України про деокупацію (формула Свободи) від 17 лютого 2021 р. № 5093. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 03.03.2025).
194. Прокопенко Н. І., Лазарева А. О., Мунтян Л. Я. Розвиток територіальних громад у воєнний період. *Наукові перспективи*. 2023. № 5(35). С. 228–241. URL: <http://perspectives.pp.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
195. Проценко О. О. Волонтерство в сучасній Україні: фактори актуалізації. *Humanities and Social Sciences*. 2019. VII(32), I.: 192. Р. 89–94. URL: <https://seanewdim.com> (дата звернення: 03.03.2025).
196. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації : автореф. дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04. Харків, 2021. 22с. URL: <http://dissertations.karazin.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
197. Рибін В. П., Дідух О. Робота в громаді - професійна діяльність соціального працівника. *Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 року). Тернопіль : ТНЕУ, 2013. С. 62–63. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
198. Рогозян Ю. С. Рекомендації щодо підвищення соціально-економічної результативності функціонування громад луганської та донецької областей у воєнний та повоєнний час. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична*. 2024. Вип. 40. С. 200–209. URL: <https://nzlubp.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
199. Розпочинає роботу Координаційна платформа донорів із відновлення України. *LB.ua дорослий погляд на світ* : вебсайт. URL: <https://lb.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

200. Савко Ю. О. Забезпечення ефективної волонтерської діяльності в умовах трансформації міжнародної економічної системи : магістерська робота. Київ, 2024. 95с. URL: <https://ela.kpi.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
201. Самойло М. П. Діяльність соціального працівника з активізації місцевої громади. *Соціальна робота: виклики сьогодення* : зб. наук. праць за матеріалами VII Всеукр. наук.-практ. конф. (26–27 квітня 2018 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. С. 124–126. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
202. Семигіна Т. В. Підготовка соціальних працівників до роботи в громаді. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Т. 20. Ч. 2. С. 389–393. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
203. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota (дата звернення: 03.03.2025).
204. Семигіна Т. В. Уявлення про громаду і роботу в ній. Сутність і типологія громад. Структура громади. *Теорії і методи соціальної роботи* : підручник / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. Київ : Академвидав, 2005. С. 254–269.
205. Семигіна Т. В. Уявлення про громаду та роботу в ній. *Робота в громаді: практика й політика*. Київ : НаУКМА, 2004. С. 8–29.
206. Семигіна Т. В., Верес О. С. Соціальні послуги у сільській місцевості : чи корисний для України європейський досвід? *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2009. № 3. С. 88–96. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
207. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. Колективне насаження і самоорганізація територіальної громади. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 70–74. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

208. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. «Громада» чи «спільнота»? (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями). *Нова парадигма*. 2014. Вип. 123. С. 186–195. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
209. Сердюк О., Житченко І. Пріоритетні напрями соціального розвитку територіальної громади. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (4 травня 2023 року). Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. С. 193–196. URL: <https://palsg.ntu.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
210. Сидоров В. Ролі та функції соціальних працівників. *Соціальна робота в Україні : перші кроки* / ред. В. Полтавець. Київ : КМ "Academia", 2000. С. 46–86. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
211. Сила Т. І. Довіра в системі професійної діяльності соціальних працівників у громаді. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. Вип. 40. С. 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2017_40_5 (дата звернення: 03.03.2025).
212. Сіра зона (міжнародні відносини). *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 03.03.2025).
213. Словник із соціальної роботи. Громада. *Slovnyk.me* : вебсайт. URL: <https://slovnyk.me> (дата звернення: 03.03.2025).
214. Словник української мови (1927)/громада. *Вікіджерела* : вебсайт. URL: <https://uk.m.wikisource.org> (дата звернення: 03.03.2025).
215. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
216. Слосанська Г. Чи здатні діючі державні соціальні агенції ефективно надавати соціальні послуги населенню на рівні ОТГ: вибіркове дослідження. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4, № 2. Р. 77–101. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/socworkeduc_2017_4_2_9 (дата звернення: 03.03.2025).

217. Слезанська Г., Поліщук В. Соціальна робота в громаді за кордоном: історія та сучасні тенденції розвитку. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6, № 4. Р. 390–407. URL: http://journals.uran.ua/swe/article/viewFile/191701/pdf_35 (дата звернення: 03.03.2025).

218. Сміливі відновлювати. *Сміливі відновлювати* : вебсайт. URL: <https://bravetorebuild.in.ua/> (дата звернення: 03.03.2025).

219. Собко Р. І. Типологія потреб клієнтів у соціальній роботі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка, соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 172–174. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

220. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. / І. Д. Зверева та ін.; за заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

221. Соціальні послуги на рівні громади: український досвід і перспективи. / Т. Семигіна, А. Бойко та ін.; ред. Т. Семигіна. Київ : Гурт, 2005. 134 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4121> (дата звернення: 03.03.2025).

222. Соціологія: словник термінів і понять / за заг. ред.: Є. А. Біленького, М. А. Козловця. Київ : Кондор, 2006. 372 с. URL: <https://library.nlu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

223. Спіріна Т. П. Програма менторської підтримки вразливих груп населення. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Сер. Педагогіка*. 2013. Вип. 2. С. 126–132. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

224. Спіріна Т. П. Формування етичних засад професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 148–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2014_4_20 (дата звернення: 03.03.2025).

225. Спіріна Т., Лехолетова М., Лях Т. Гуманітарні програми допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного часу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. № 1 (56). С. 228–233. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.228-233>.

226. Стасюк М. В. Планування розвитку територіальних громад. *Актуальні задачі сучасних технологій* : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. молод. учених та студ. (24-25 листопада 2021 року). Тернопіль : Паляниця В. А. Т. 2. С. 127–128. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

227. Стащук І., Лисенко В. 55 завдань і рішень для активних громад і громадян : практ. посіб. Запоріжжя : АА ТанDEM, 2019. 144 с. URL: <https://www.stepngo.in.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

228. Стійкість та згуртованість українського суспільства під час війни : періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України / І. М. Вартовник та ін. Київ : Український незалежний центр політичних досліджень. 2023. Вип. 8. 36 с. URL: <http://ucipr.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

229. Стойка В. С. Теоретичні підходи до визначення поняття «стійкість територіальних громад». *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 76. С. 169–175. URL: <http://bses.in.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

230. Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (9 жовтня 2020 року). Маріуполь :

Донецький державний університет управління. 2020. 442 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

231. Стрельнікова О. О., Єсіна Н. О. Сучасний стан волонтерської діяльності: порівняльний аналіз. *Сучасне суспільство*. 2021. Вип. 2 (23). С. 148–156. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/12365/0> (дата звернення: 03.03.2025).

232. Сушинський О. І. Місцеве самоврядування в Україні: концептуальні засади статусу та діяльності виконавчих органів : монографія. Львів : Афіша, 2003. 176 с.

233. Талавиця М. П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. Вип. 1(47). Т. 2. С. 146–150. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

234. Територіальна громада. *Енциклопедія Сучасної України* : вебсайт. URL: <https://esu.com.ua/article-879248> (дата звернення: 03.03.2025).

235. Терлецький О. Українці в Німеччині 1915-1918. Історія української громади в Раштаті. Київ-Лейпциг : Українська Накладня, 1919. Т. 1. 429 с. URL: <https://file.litdiaspora.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

236. Технології активізації громади : метод. посіб. / ав.-упоряд. О. В. Безпалько та ін.; за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ : Наук. світ, 2006. 96 с. URL: <https://childfund.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

237. Тимечко І. Р. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Економіка*. 2017. Вип. 1(7). С. 164–170. URL: <https://economics-msu.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

238. Тинченко, Я. Ю. Іловайськ. Екзгумація. Підсумки. *Анексія Автономної Республіки Крим і Війна на Донбасі* : матеріали Всеукр. наук. військ.-іст. конф. (23 вересня 2015 року). Київ: Національний військово-історичний музей України, 2015. С. 175–180.

239. Титикало Р. С. Функції органів місцевого самоврядування. *Наукові записки. Сер. Право*. 2022. № 12. С. 286–291. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/190> (дата звернення: 03.03.2025).
240. Ткачук А., Кашевський В., Мавко П. Стратегічне планування у громаді : навч. модуль. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96 с. URL: <https://www.csi.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
241. Тохтарьова І. М. Волонтерський рух в Україні: шляхи до розвитку громадянського суспільства як сфера соціальних відносин. *Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 2. С. 156–161.
242. Тюптя Л. Т. Правові основи соціальної роботи. *Соціальна робота: теорія і практика* : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. Київ : Знання, 2008. С. 61–75.
243. У Донецькій області стартує обласний проєкт «Розвиток мережі центрів молодіжного волонтеріату». *Донецька обласна державна адміністрація* : вебсайт. URL: <https://dn.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
244. Успішна територіальна громада: будуємо разом / М. Бриль та ін. Харків : Фактор, 2018. 128 с. URL: <http://despro.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
245. Фарисей В. А. Волонтерський рух як форма взаємодії влади і громадянського суспільства під час війни в Україні : магістерська робота. Миколаїв, 2023. 87 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
246. Хочу допомагати не тільки донейтом. 7 ініціатив, де можна «волонтерити руками». *VillAge* : вебсайт. URL: <https://www.village.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

247. Цицик О. І. Філософсько-правова аксіоматика розвитку громади. *Наше право*. 2018. № 3. С. 12–17. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
248. Цюман Т. П. Етика соціального працівника. *Соціальна робота в Україні* : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. / І. Д. Зверєва та ін.; за ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. С. 234–251.
249. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Грані*. 2017. Т. 20(7), 72–79. URL: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 03.03.2025).
250. Чайка І. Ю., Хакімова М. Р. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в недержавних організаціях соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. Вип. 1. С. 198–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2019_1_42 (дата звернення: 03.03.2025).
251. Черниш Н. Вплив довіри та довірчих відносин на становлення новітнього соціального інституту волонтерства у сучасній Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 2. С. 26–38. URL: <https://clio.lnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
252. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови. *Укрінформ* : вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
253. Чубарь О.Г., Машіко К.С., Траньович Ю.П. Роль партнерських відносин у розбудові спроможності громади: сутність та підходи до оцінювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2021. № 1(57). С. 90-97. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).
254. Чумак М. А. Активізація громади у сфері надання соціальних послуг. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* : зб.

матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2022 року). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 111–113. URL: <http://lib.ndu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

255. Чумаченко С. М., Савченко І. О. Системний підхід до підтримки прийняття рішень щодо реагування на загрози застосування зброї масового ураження під час війни в Україні. *Сучасні тенденції розвитку інформаційних систем і телекомунікаційних технологій* : наук. праці П'ятої міжнар. наук.-практ. конф. (1 червня 2023 року). Київ : НУХТ, 2023. С. 98–102. URL: <http://kist.ntu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

256. Чухрай М. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: реалії та перспективи. *Соціологічні студії*. 2013. № 1(2). С. 104–108. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

257. Швець О. О., Митяй О. В. Розвиток села за допомогою сільських громад: новації суспільної політики в Україні. *Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (18–19 жовтня 2018 року). Умань : Візаві, 2018. С. 251–253. URL: <https://mzedl.udau.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

258. Шевченко А. О. Правова природа і статус територіальної громади: доктринальний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 332–343. URL: <https://lawscience.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

259. Шевчук Б. М. Територіальна громада: поняття, статус та ознаки. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 4 (61), ч. 1. С. 39–49. URL: <https://epa.nltu.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

260. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): нач. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2002. 456 с.

261. Шпатакова О., Іваненко Р., Погребицький М. Перспективи відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях України.

Економіка та суспільство. 2022. Вип. 40. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

262. Шульга А. А., Краснянська О. В. Історичний аналіз виникнення та формування територіальних громад на теренах сучасної України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Сер. Державне управління*. 2017. Вип. 278, т. 290 С. 133–139. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

263. Юрченко Л., Гонтаренко Л. Волонтерство як елемент соціальної відповідальності людини і суспільства. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (5 травня 2023 року). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 256–258. URL: <https://er.dduvs.edu.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

264. Як Repair Together відбудовує села Чернігівщини, змінюючи стереотипи про рейверів і київську молодь. *VillAge* : вебсайт. URL: <https://www.village.com.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

265. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики. *Вопросы философии*. 1991. Вип. 7. С. 1–36. URL: <http://razumkov.org.ua> (дата звернення: 03.03.2025).

266. Ящук Д., Нестеренко Р. Громади воєнного часу: витривалі та спроможні. Київ : Центр спільних дій, 2024. 56 с. URL: <https://centreu.org> (дата звернення: 03.03.2025).

267. Aasland A., Filippova O., Deineko O. Dimensions of social cohesion in a transitional society: the case of ukraine. *Europe-Asia studies*. 2023. Vol. 75(3). P. 422–445. URL: <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2136625>.

268. Bosnia and Herzegovina the priority reconstruction program. Sectoral projects and programs. World Bank Group and the EBRD : Brussels, 1997. 36 p. URL: <https://documents1.worldbank.org> (last accessed: 03.03.2025).

269. Boytsun A., Deloof M., Matthyssens P. Social norms, social cohesion, and corporate governance. *Corporate governance: an international review*. 2011. No. 19 (1). P. 41–60. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8683.2010.00829.x>.
270. Building the capacity of territorial communities by revealing their latent potential / I. Gryshchenko et al. *Amazonia investiga*. 2022. No. 11(53). P. 45–58. URL: <https://doi.org/10.34069/ai/2022.53.05.5>.
271. Burkett, I. C. Traversing the swampy terrain of postmodern communities: Towards theoretical revisionings of community development. *European Journal of Social Work*. 2001. Vol. 4(3). P. 233–246. URL: <https://espace.library.uq.edu.au> (last accessed: 03.03.2025).
272. Chang K. Community cohesion after a natural disaster: insights from a Carlisle flood. *Disasters*. 2010. No. 34(2). P. 289–302. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2009.01129.x>.
273. Cobigo V., Martin L., Mcheimech R. Understanding Community. *Canadian Journal of Disability Studies*. 2016. Vol. 5, № 4. P. 181–203. URL: <https://www.researchgate.net> (last accessed: 03.03.2025).
274. Conti M., Sivini S. Small municipalities attracting rural newcomers and fostering local cohesion: innovative approaches for rural regeneration in Italy. *Sustainability (switzerland)*. 2023. No. 15 (7). URL: <https://doi.org/10.3390/su15075837>.
275. De Propriis L. Reconciling cohesion and competitiveness through EU cluster policies?. *Policy studies*. 2007. No. 28 (4). P. 327–345. URL: <https://doi.org/10.1080/01442870701640690>.
276. Deineko O. Ne, war and resistance: reshaping social cohesion. *Studia socjologiczne*. 2023. No. (2). P. 155–177. URL: <https://doi.org/10.24425/sts.2023.146173>.
277. Deineko O. Social cohesion in decentralized Ukraine: From old practices to new order [Spójność społeczna w zdecentralizowanej ukrainie: od starych praktyk do nowego porządku]. *Studia socjologiczne*. 2021. No. 1 (240).

P. 117–138.

URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-3428e086-428c-4aea-b12e-2ec5522a964a>.

278. Dekker P., Halman L. Volunteering and Values. *The Values of Volunteering*. New York : Springer. 2003. P. 1–17. URL: <https://link.springer.com> (last accessed: 03.03.2025).

279. Dibrova O., Liakh T. Preventing professional burnout among social work specialists in deoccupied territorial communities: results of a focus group study. *Social pedagogy: theory and practice*. 2025. No. 2. P. 55–62. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-2-55-62> (date of access: 04.08.2025).

280. Examining the role of community resilience and social capital on mental health in public health emergency and disaster response: a scoping review. / C. Hall et al. *Bmc public health*. 2023. No. 23(1). URL: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-023-17242-x>.

281. G. W. Klau, Weiskircher R. Robustness and Resilience. *Network Analysis*. Heidelberg : Springer Berlin, 2005. P. 417–437. URL: <https://link.springer.com> (last accessed: 03.03.2025).

282. Government transparency as ukrainian territorial communities' economic development factor / O. Voitenko et al. *Financial and credit activity-problems of theory and practice*. 2022. P. 387–397. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3879>.

283. Guidelines for the establishment of a regional mechanism for inter-agency and inter-territorial coordination of the recovery and development of communities and territories. Kyiv. 2023. 79 p. URL: <https://www.undp.org> (last accessed: 03.03.2025).

284. Hornby A. S., Cowie A. P., Lewis J. W. Oxford Advance Learner's Dictionary of Current English. Fourth edition /chief ed. A. P. Cowie. Oxford Univ Press. 1995. 1580 p.
285. Huss O. What Makes Ukraine Resilient in the Asymmetric War? *Quarterly Magazine*. 2022. № 1. P. 1–5. URL: <https://www.researchgate.net> (last accessed: 03.03.2025).
286. Jewkes R., Murcott A. Meanings of community. *Social Science & Medicine*. 1996. Vol. 43, № 4. P. 555–563. URL: https://www.academia.edu/92940548/Meanings_of_community (last accessed: 03.03.2025).
287. Karyy O., Panas Y. Preconditions for volunteers' participation in social and economic development of communities. *Marketing and management of innovations*. 2016. No. (2). P. 156–169. URL: https://www.researchgate.net/publication/317627201_Preconditions_for_volunteers'_participation_in_social_and_economic_development_of_communities.
288. Keudel O., Huss O. Die demokratische Resilienz der Ukraine und der Beitrag der lokalen Selbstverwaltungsbehörden. *Ukraine-Analysen*. 2023. № 287. P. 11–17. URL: <https://www.researchgate.net> (last accessed: 03.03.2025).
289. Khraban T., Silko O., Khraban I. Group cohesion of military units in the context of civil-military relations in Ukraine. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. No. (7). P. 75–89. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-6>.
290. Kurnyshova I. Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2023. Vol. 7, № 2. P. 1–31. URL: <https://www.academia.edu> (last accessed: 03.03.2025).
291. Mykhnenko V., Delahaye E., Mehdi N. Understanding forced internal displacement in Ukraine: insights and lessons for today's crises. *Oxford review of economic policy*. 2022. No. 38(3). P. 699–716. URL: <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac020>.

292. Norris F. H., Stevens S. P., Pfefferbaum B., Wyche K. F., Pfefferbaum R. L. Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. 2008. Vol. 41, I. 1–2. P. 127–150. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1007/s10464-007-9156-6#> (last accessed: 03.03.2025).

293. Russo D. Business models for journalism: a problem of economic sustainability and democracy. *Права та свободи людини в умовах особливого періоду* : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (5 червня 2023 р.). Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2023. С. 24–27. URL: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 03.03.2025).

294. Smart cities for the sustainable development of local communities: the cases of the volyn region and the city of lublin / P. Pontrandolfo et al. *Comparative economic research-central and eastern europe*. 2023. No. 26(3). P. 53–85. URL: <https://doi.org/10.18778/1508-2008.26.21>.

295. Strategic security imperatives in the development of communities in the post-war period in ukraine / O. Kravtsov et al. *Review of economics and finance*. 2023. No. 21. P. 723–730. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a77/>.

296. Szczepanski J. Elementarne pojęcia socjologii. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1966. 267 s. URL: <https://www.scribd.com/document/317452164/Szczepanski-Jan-Elementarne-poj%C4%99cia-socjologii-pdf> (last accessed: 03.03.2025).

297. The geography of military occupation and its effect on palestinian community cohesion, norms, and resistance motivation / S. Penic et al. *Peace and conflict-journal of peace psychology*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1037/pac0000684>.

298. The role of the volunteer movement in the security policy of the state in the context of military operations / T. Madryha et al. *Amazonia investiga*. 2023. No. 12(66). P. 326–334. URL: <https://doi.org/10.34069/ai/2023.66.06.30>.

299. Traill H. The idea of community and its practice: Tensions, disruptions and hope in Glasgow's urban growing projects. *The Sociological Review*. 2021. Vol. 69(2). P. 484–499. URL: <https://eprints.gla.ac.uk> (last accessed: 03.03.2025).
300. Ukraine Support Tracker. *IFW kiel institute for the world economy* : website. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (last accessed: 03.03.2025).
301. Volunteering as a technology for involving public activity and a factor of influence on the career strategies of youth / V. Ovcharova et al. *Eduweb-Revista de tecnologia de informacion Y comunicacion en educacion*. 2022. No. 16(3). P. 294–312. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.03.22>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Волонтерські організації, благодійні фонди, громадські організації,
які на волонтерських засадах допомагають мешканцям постраждалих
територіальних громад від воєнних дій**

Громадське об'єднання «Будуємо Україну Разом» (БУР), «Ми проводимо БУРчики»	
Діяльність	Волонтерські будівничі табори у громадах України, які залучають молодь до волонтерства, займаються відновленням об'єктів на деокупованих територіях України; облаштуванням просторів для людей, що втратили домівки через війну; створенням громадського та молодіжного просторів у громадах, які цього потребують; реалізують волонтерські ініціативи жителів територіальних громад які постраждали від воєнних дій із залученням лише місцевих жителів і якості волонтерів.
Області діяльності	Закарпатська, Львівська, Чернігівська, Київська, Сумська, Харківська, Запорізька, Херсонська та Миколаївська області.
Приклад діяльності	Одним з останніх проєктів БУР було відновлення двох об'єктів на Миколаївщині. Перший – приватний будинок літньої пари, яка робить все можливе, аби повернутись у рідну домівку. Другий – сільська рада, яка обслуговує два населені пункти, та яка зазнала прямого влучення ракети під час повномасштабного вторгнення й не може належним чином забезпечувати якість обслуговування для громадян, у відновленні будівель узяли участь приблизно 30 місцевих жителів. Також БУР запровадив програми менторства та довгострокового волонтерства. Створив школи для громад і спільноту кемп-лідерів та майстрів. Став організатором всеукраїнських толок та освітніх курсів [33].
Repair Together	
Діяльність	Громадська організація, яка займається відновленням та формуванням волонтерських спільнот територіальних громад постраждалих від воєнних дій. Напрямами діяльності таборів є: розбір завалів зруйнованих будівель; відновлення об'єктів на деокупованих територіях України; створення громадських та молодіжних просторів у громадах.
Області діяльності	Чернігівська область.
Приклад діяльності	Наприклад, організація Repair Together в Чернігівській області організувала літній культурний табір із реконструкції житла для мешканців громади. Було побудовано до 20 будинків для постраждалих родин, використовуючи матеріали, зібрані під час прибирання зруйнованого житла. Крім будівництва під час табору також було організовано молодіжний простір для молоді громад, а саме майстер-класи з електронної музики, живопису, гончарства, музичні концерти, покази фільмів та екскурсії [264].

Благодійна організація «Район #1»	
Діяльність	Свою підтримку постраждалим територіальним громадам надає і команда благодійної організації «Район #1», разом із партнерами-архітекторами сконцентрували свою увагу на Київській області та громадах які постраждали від воєнних дій, в їх обов'язки входить оцінка масштабів, збитків та наслідків воєнних дій, розчищення зруйнованих приміщень, прибирання будівельного сміття, розробка плану відбудови житлового фонду, а також шкіл, садочків, інтернатів і відділень пошти. Напрямами діяльності таборів є: відновлення об'єктів на деокупованих територіях України; відбудова будинків, квартир та житлових приміщень; забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом; розбір завалів; упорядкування та відправка продуктових та гігієнічних наборів.
Області діяльності	Київська, Чернігівська, Запорізька, Херсонська та Донецька області [141].
Приклад діяльності	Наприклад командою «Район #1», було відновлено багатоквартирний будинок в м. Ірпінь, Київської області. Після обстрілів було повністю зруйновано дах та п'ятий поверх на якому розміщувалося 6 квартир також руйнувань зазнали технічне приміщення та комунікації будинку, фасад та вікна, а також під'їзд, який обгорів з першого по останній поверх. Також було відновлено 28 приватних будинків Київської області: Мощун, Озера, Гостомель, Горенка, Бородянка, Майданівка, Вишняки, Дмитрівка, Нова Буда, Тетерівське та Жерева, значна частина будинків була пошкоджено саме під час окупації та постійних артилерійських обстрілів, та ракетних ударів. Перевага надавалася тим селам які знаходяться віддалено та гуманітарна допомога зазвичай не доходить, та особливої уваги потребували будинки в яких руйнації зазнали дахи, вікна, стіни та двері, щоб підготувати оселі людей до важкої холодної зими та весни в умовах постійних обстрілів та відсутності постійного доступу до комунікацій.
Благодійний фонд «Сміливі відновлювати»	
Діяльність	Волонтерська ініціатива з відновлення міст і сіл після вторгнення окупантів. Волонтери організовують толоки в рамках яких розбирають завали, ремонтують пошкоджені житлові будинки та соціальні установи, щоб життя поверталось, де воно було зруйноване війною, також займаються збором та розповсюдженням гуманітарної допомоги, займаються ремонтом та передачею вживаних велосипедів з Європи для суспільних потреб громади. Напрямами діяльності: відновлення соціальних установ на деокупованих територіях України; відбудова будинків місцевих жителів; розбір завалів; упорядкування та відправка продуктових та гігієнічних наборів.
Області діяльності	Київська, Чернігівська, Харківська та Херсонська області.
Приклад діяльності	Наприклад, фонд «Сміливі» відновлює 12 шкіл, що постраждали від війни в Чернігівській, Київській та Харківській областях. До відбудови залучені кваліфіковані архітектори,

	будівельні бригади, а також волонтери та місцеве населення, представники громади. Проект надає можливість оцінити збитки та інвестувати в ремонт шкільних будівель або, якщо останні структурно небезпечні чи зруйновані, надає доступ до онлайн-навчання через створення цифрових навчальних центрів. Розбір завалів – ще один з ключових напрямків Благодійного фонду «Сміливі», ці заходи називають «толоками» і вони відбуваються в рамках проєкту «Сміливі відновлювати». І уже після робіт з розчищення завалів будівля, або звільнена площа, готові до відбудови. Ініціатива реалізується в Київській області в 13 населених пунктах: Буча, Ірпінь, Горенка, Гостомель, Бородянка, Мощун, Мостище, Синяк, Озера, Пуца-Водиця, Михайлівка-Рубежівка, Ворзель, Забуччя [218].
<i>Волонтерська спільнота «Б50»</i>	
Діяльність	Команда волонтерів допомагає розбирати завали й консервувати будівлі, реалізують проєкти ремонту й будівництва в Київській області: у Мощуні, Бородянці, Макарові, Горенці, Бучі, Ірпені, Гостомелі. Напрямами діяльності: відновлення об'єктів на деокупованих територіях України; відбудова будинків, квартир та житлових приміщень; розбір завалів; підвищує спроможності деокупованих громад через навчання дорослих і розвиток здібностей дітей; облаштуванням дитячих укриттів у навчальних закладах; піклуються про постраждалих тварин, організація гуманітарної допомоги, догляд за тваринами й модернізація території осередків їхнього перебування.
Області діяльності	Київська область.
Приклад діяльності	Прикладом роботи Б50 є відновлення укриття дитячого садочка «Козачок» у Бучі, з якого розпочався проєкт Б50 Сховки. Команда перетворює звичайні підвали на комфортний, безпечний яскравий дитячий простір. Дитячий садок «Козачок» – найбільший дитячий садок у Бучі, який розташований у північній частині вулиці Вокзальної, яка була в епіцентрі бойових дій на початку війни, а садок виконував функцію бомбосховища. Дитяче укриття має бути оформлено відповідним чином, для команди Б50 відновила бомбосховище дитячого садочка «Козачок» та ще шести освітніх закладів Київської області [165, 246].
<i>Українська фундація громадського здоров'я - Healthright</i>	
Діяльність	Напрямки: отримувати якісну підтримку та доступ до безпечних просторів для отримання психологічної, соціальної, адресної допомоги жінкам та дівчатам тих територіальних громад які постраждали від війни; підтримка дітей та підлітків України, які проживають на прифронтових територіях Сходу та Півдня країни, шляхом надання технічних засобів для можливості навчання в онлайн-форматі.
Області	Харківська, Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Одеська,

діяльності	Дніпропетровська, Чернігівська, Сумська та Київська області.
Приклад діяльності	Наприклад, надання комплексної допомоги безпосередньо постраждалим від воєнних дій у створених безпечних просторах в різних установах, включаючи центри прийому ВПО, притулки, денні центри, заклади охорони здоров'я (амбулаторії сімейних лікарів, жіночі консультації та пологові будинки, клінічні лікарні, тощо) та інших місцях з високою концентрацією переміщених громад. Команда кожного центру складається з фахових профільних спеціалістів: координатора/сімейного лікаря, психологів, соціальних працівників, дитячого психолога та юриста. Команда також працює мобільно та надає послуги у місцевих центрах прийому ВПО, притулках, денних центрах тощо. За дев'ять місяців роботи понад 31 тисяча українців, які перебували в надскладних життєвих ситуаціях, втратили дім, близьких, вимушено стали внутрішньо переміщеними особами, скористалися послугами комплексної психосоціальної підтримки. Понад 3700 звернень до команд проєкту надійшло від неповнолітніх [150].

ПРОГРАМА ЕКСПЕРИМЕНТУ

<u>Етапи</u>	<u>Завдання</u>	<u>Кроки реалізації</u>
Пілотний	- Визначення потреб і проблем мешканців територіальних громад постраждалих від воєнних дій; - З'ясувати готовність мешканців до організації волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій методом анкетування.	1. Визначено громади котрі погодилися взяти участь в експерименті. 2. Розробка опитувальника. - вимірювання показників сформованості умов забезпечення мешканців громади до реалізації волонтерських ініціатив, шляхом анкетування\фокус-групи.
Констатувальний	- Вивчення обізнаності громади, щодо волонтерської діяльності та досвіду участі у волонтерській діяльності у територіальних громадах постраждалих від воєнних дій, шляхом анкетування; - визначення готовності мешканців громади, до волонтерської діяльності, методом анкетування; - визначення потреби територіальної громади які потребують вирішення, шляхом волонтерської діяльності, методом анкетування; - вивчення досвіду участі\організації волонтерської діяльності та реалізації волонтерських ініціатив у територіальних громадах, методом анкетування та аналізом документів.	1. Відбір експериментальних груп та вирівнювання основних умов проведення експерименту в них. - створено рівні умови для всіх учасників, а саме визначено, що заняття будуть проходити в онлайн формі. 2. Розробка опитувальника для мешканців громади аби вивчити їх обізнаність, готовність, досвід в реалізації волонтерської діяльності; - проведення анкетування, яке буде спрямоване на визначення потреб та стану готовності мешканців до реалізації волонтерських ініціатив у своїй громаді; - на основі результатів складання програми підвищення рівня соціально-педагогічні умови організації волонтерської діяльності волонтерських груп у територіальних громадах постраждалих від воєнних дій.
Формувальний	- Проведення навчання лідерів громад, шляхом онлайн тренінгу, виклад всі необхідних матеріалів, кейсів та практичних навичок, котрі будуть реалізовані ними у своїй територіальній громаді з волонтерською ініціативною групою на практиці;	1. Написання комплексної тренінгової програми підготовки лідерів громад до організації, написання, координації та впровадження волонтерської ініціативи силами мешканців громади. - за результатами констатувального експерименту, розробка комплексної програми забезпечення соціально-педагогічної діяльності волонтерських груп у територіальних громадах

	- написання та реалізація волонтерської ініціативи.	постраждалих від воєнних дій (тренінгова програма, розробка інтерактивної онлайн продукції для підсилення методичного компонента, практикум тощо); - розробка додаткового наочного матеріалу для проведення тренінгу. 2. Реалізація тренінгової програми з лідерами громад прифронтових регіонів. - проведення 6-денного онлайн тренінгу, який спрямований на підвищення рівня знань, щодо організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, надбання навичок тренерської майстерності для проведення просвітницької роботи ініціативної волонтерської групи з-поміж мешканців; - написання та реалізація волонтерських ініціатив мешканцями громади під керівництвом навченого спеціаліста.
Контрольний	- Виявлення динаміки показників рівня сформованості мешканців територіальних громад, які постраждали від воєнних дій, умов забезпечення реалізації волонтерських ініціатив, шляхом порівняння результатів опитування до програми та інтерв'ю після реалізації програми.	1. Проведення глибинного інтерв'ю з лідерами громад, метою якого є визначити чи вдалося реалізувати волонтерську ініціативу з подолання наслідків воєнних дій у територіальній громаді. - розробка питання інтерв'ю з лідерами громад аби визначити чи вдалося подолати наслідки воєнних дій, що сприяло реалізації волонтерської ініціативи, а що заважало, які виникали труднощі; - проведення глибинного інтерв'ю через інтернет-джерела, задля збору результатів впровадження волонтерських ініціатив. 2. Вимірювання показників контрольного рівня сформованості організаційно-методичних умови забезпечення мешканців громади до реалізації волонтерських ініціатив, методом інтерв'ю та порівняння показники до та після впровадженної програми. - обробка результатів інтерв'ю, розшифрування відповідей респондентів; - порівняння результатів та визначення динаміки до та після проведеного експерименту.

Додаток В

**Анкета дослідження стану територіальних громад, постраждалих
громад постраждалих від воєнних дій**

Вітаємо! Шановний респонденте, просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке має на меті вивчити стан готовності та організації волонтерської діяльності в територіальних громадах, постраждалих від воєнних дій.

Дослідження «Організація волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій» проводиться в рамках наукового дослідження аспірантки кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Анкета є анонімною! Жодні результати дослідження не будуть передані третій стороні, а будуть використані для підготовки наукової роботи зі збереженням повної конфіденційності. Заповнення анкети займе близько 10 хвилин.

1. Яку громаду ви представляєте?

2. Яка ваша посада (структурний підрозділ\повна назва)?

Блок I. Стан громади: масштаби руйнування, наявність ВПО, внутрішній стан мешканців тощо.

3. Чи була ваша громада під окупацією?

☐ Так

☐ Ні

4. Оцініть, будь ласка, масштаби руйнування вашої громади.

☐ не постраждала

☐ скоріше не постраждала

☐ не дуже постраждала

- скоріше постраждала
 - постраждала
5. Які потреби виникли в громаді в результаті воєнних дій?

-
6. Чи проживають у Вашій громаді ВПО?
- Так
 - Ні

Блок II. Розбудова громади, подолання наслідків військових дій.

7. Відмітьте, з ким, на Вашу думку, потрібно співпрацювати, щоб вирішити питання подолання наслідків воєнних дій?

- влада\ органи місцевого самоврядування
- волонтерські організації\ громадські організації
- мешканці громади
- міжнародні благодійні проєкти\ меценати

8. Що Ви вважаєте найбільш пріоритетним напрямком повоєнної відбудови у вашій громаді?

- відновлення економічної активності, створення робочих місць
- дороги, мости, транспортне сполучення
- відновлення критичної комунальної інфраструктури
- реабілітаційні центри, медичні заклади, освітні заклади
- відновлення житлового фонду
- укриття, центри безпеки, системи оповіщення
- соціальний захист, робота з ВПО
- розмінування
- спортивні, культурні заклади, рекреаційні споруди й зони

відпочинку

Блок III. Чи була реалізація попередньо волонтерські проєкти з відновлення громади та подоланню наслідків війни.

9. Чи змінився відсоток згуртованості громади, в порівнянні до повномасштабного вторгнення і тепер?

	До 24.02.2022	Тепер
70-90%		
50%=50%		
20-40%		
Не змінився		

10. Чи знайома Ваша громада з волонтерською діяльністю?

- ☐ Так
- ☐ Ні

11. Чи волонтерили Ви до 24.02.2022?

- ☐ Так
- ☐ Ні

12. Які напрямки охопило волонтерство у Вашій громаді?

- ☐ підтримка осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами; багатодітними сім'ями; дітьми сиротами чи напівсиротами, дітьми, позбавлених батьківського піклування)
- ☐ проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, облагородження місць, збереженням культурної спадщини
- ☐ надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам
- ☐ надання волонтерської допомоги для подолання наслідків бойових дій, збройного конфлікту, тимчасової окупації
- ☐ надання волонтерської допомоги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями,

терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, збройною агресією; внутрішньо переміщеним особам

- надання волонтерської допомоги, пов'язаної із захистом та рятуванням тварин
- надання волонтерської допомоги за іншими напрямками

Блок IV. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб до громади, їх взаємодія, конфліктність.

13. Який їх відсоток внутрішньо переміщених осіб стосовно місцевих жителів?

- Більш як 60 %
- 50% на 50%
- Менш як 40%

14. Чи виникають конфлікти у громаді?

- Так
- Ні

15. На якому підґрунті виникають конфлікти в громаді?

- побутові проблеми
- зіткнення різних культур особистостей
- зіткнення ідентичностей
- різні звички, традиції
- мова спілкування
- надання або прийняття допомоги
- релігійні вподобання
- питання працевлаштування
- нечіткість правил проживання
- надання переваги ВПО, або навпаки

16. Чи залучені переселенці до участі в житті громади?

- Так

- Ні

17. До якої діяльності залучені внутрішньо переміщені особи та який їх відсоток?

- громадська діяльність\ суспільні роботи
- працевлаштування в громаді\розвиток свого бізнесу
- участь в освітніх процесах(відвідування дітей ВПО освітніх закладів)
- участь у політичному житті громади\управлінні\самоврядуванні
- участь у житті громади

Дякуємо за відповіді!

Додаток Г

Організаційно-методичні умови організації волонтерської діяльності в територіальних громадах

Організаційно методичні умови	Необхідні ресурси	Індикатори результативності	Інструменти збору інформації
1. Створення та функціонування координаційного осередку волонтерської діяльності	Приміщення, відповідальна особа (координатор), технічне забезпечення, локальна база контактів, підтримка органів місцевого самоврядування	наявність діючого осередку	Журнал ініціатив; карта контактів; анкета для оцінки координації; інтерв'ю з волонтерами
2. Здійснення навчання й супроводу лідерів волонтерських груп	Тренери, навчальна програма, платформа для онлайн навчання, методичні матеріали	кількість проведених навчань; рівень опанування компетентностей; кількість скоординованих волонтерських ініціатив; задоволеність волонтерської групи ефективністю лідерів; кількість лідерів громад, що пройшли підготовку	Журнал навчання тести допісля комплексної тренінгової програми; щоденник рефлексій
3. Запровадження системи моніторингу та оцінювання волонтерської діяльності	Шаблони обліку, опитувальники, система збору даних, інструменти візуалізації	регулярність звітності; кількість використаних інструментів моніторингу; застосування результатів для вдосконалення результатів	Форми звітності; таблиці динаміки; опитування волонтерів та мешканців; аналітичні довідки

Додаток Г

Анкета
для фахівців щодо вдосконалення Комплексної програми
«Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних
дій»

Вітаю!

Дякую що погодилися взяти участь в оцінці Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій», це допоможе покращити наші представлені матеріали та підготувати їх до впровадження в роботу з лідерами територіальних громад, постраждалих від воєнних дій.

Ваша експертна думка дуже важлива для нас.

I. Оцініть, будь ласка, актуальність, новизну та інноваційність даної представленої Комплексної тренінгової програми «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» за трибальною шкалою (1 – не відповідає критерію оцінювання, 2 – частково відповідає критерію оцінювання, 3 – повністю відповідає критерію оцінювання).

1. Актуальність програмно-змістового забезпечення.
2. Іноваційність та новизна програмно-змістового забезпечення.
3. Відповідність проблемам територіальних громад постраждалих від воєнних дій.
4. Відповідність матеріально-технічним можливостям територіальних громада постраждалих від воєнних дій.
5. Відповідність між завданнями, заходами програми та цільовою групою.

II. Оцініть, будь ласка, наскільки Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» є інформативною, логічно побудованою, зрозумілою за трибальною шкалою

(1 – не відповідає критерію оцінювання, 2 – частково відповідає критерію оцінювання, 3 – повністю відповідає критерію оцінювання).

1. Інформаційність програмно-змістового забезпечення.
2. Структурованість та логічність викладання.
3. Відповідність методів та форм роботи визначеним завданням програми.
4. Точність, ясність, доступність для сприйняття і розуміння.

III. Оцініть, будь ласка, наскільки Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій» може бути впровадженою у практику підготовки фахівців соціальної сфери\лідерів громад за трибальною шкалою (1 – не відповідає критерію оцінювання, 2 – частково відповідає критерію оцінювання, 3 – повністю відповідає критерію оцінювання).

1. Комплексна програма може бути впроваджена в діяльність підготовки спеціалістів соціальної сфери\лідерів громад .
2. Комплексна програма може бути впроваджена в діяльність Вашої організації.
3. Комплексна програма може бути впроваджена у роботі в інших недержавних організаціях.

Дякуємо за Вашу допомогу!

Додаток Д

Комплексна тренінгова програма
«Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від
воєнних дій»

Мета: активізувати та згуртувати мешканців територіальних громад задля подолання наслідків воєнних дій, шляхом волонтерських ініціатив.

Завдання:

- Охарактеризувати волонтерсьво як якище та продемонструвати важливість волонтерської діяльності в часи війни;
- Продемонструвати важливість згуртованості територіальної громади задля вирішення спільних рішень;
- Навчити лідерів волонтерських груп технікам та методам оцінки громадою своїх потреб та шляхи їх реалізації;
- Провести підготовку лідерів волонтерських груп менеджменту волонтерських ініціатив.

Цільова аудиторія:

- 1) Голови ОТГ.
- 2) Представники профільних підрозділів та закладів ОТГ, які працюють з молоддю, лідери громади.
- 3) Представники соціальної сфери громади (соціальний працівник, соціальний педагог).

Тривалість:

8 академічних години\2 робочих днів (4 академічні години\ 1робочий день)

7 тижнів = 56 академічних годин

Максимальна кількість учасників:

- 2-3 представники з 1 громади\ 10-12 громад.

Теми :

- 1) Волонтерська діяльність: концепція, характеристика та типи волонтерства в громадах.
- 2) Ефективна комунікація.
- 3) Соціальна підтримка вразливих верств населення ОТГ (в ключі внутрішньо переміщених осіб).
- 4) Соціальна згуртованість: участь молоді громади. Кроки для розвитку соціальної згуртованості.
- 5) Стан розвитку соціальної згуртованості в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій.
- 6) Написання волонтерських проєктів, волонтерських ініціатив. Цикл волонтерського менеджменту.

Комплексна тренінгова програма «Соціальна підтримка територіальних громад постраждалих від воєнних дій»			
Блоки	Термін виконання	Теми	Методи та форми роботи
Блок I «Волонтерська діяльність: концепція, характеристика та типи волонтерської діяльності в наш час\ в час війни»	1 тиждень	1.1 Волонтерство як явище. 1.2 Організація волонтерської діяльності в територіальних громадах. 1.3 Волонтерська діяльність під час війни. 1.4 Волонтерська діяльність в підтримці вразливих верств населення. 1.5 Волонтерство в роботі з ВПО.	мінілекція, мозковий штурм, обговорення.
Блок II «Засади соціальної згуртованості та активізації громади: як разом долати суспільні катастрофи, лихі, біди»	1 тиждень	2.1 Перший крок до соціальної згуртованості. 2.2 Соціальна згуртованість та зміни. 2.3 Можливості соціальної згуртованості. 2.4 Розвиток соціальної згуртованості через лідерство та активізацію.	інформаційне повідомлення, рольова гра, дискусія, метод кейсів.
Блок III «Зміцнення ОТГ: як встановити відносини та налагодити ефективну	1 тиждень	3.1 Комунікація як соціальна потреба. 3.2 Втрата і відновлення зв'язків в умовах війни. 3.3 Взаємодія та співпраця. 3.4 Побудова довіри та підтримання соціальних зв'язків.	мінілекція, мозковий штурм, обговорення.

комунікацію»			
Блок IV «Розбудова громади шляхом налагодженої комунікації»	1 тиждень	4.1 Діалог і сталі відносини: як долати виклики непорозуміння. 4.2 Забезпечення соціальної згуртованості в умовах преселення та змін. 4.3 Досвід прийняття внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах. 4.4 Створення волонтерських груп.	інформаційне повідомлення, рольова гра, мозковий штурм, дискусія.
Блок V «Оцінка громадою своїх потреб»	1 тиждень	5.1 Територіальна громада як рушійна сила змін на краще. 5.2 Впли війни та воєнного стану на потреби територіальних громад. 5.3 Шляхи оцінки громадою своїх потреб – з використанням різних методів оцінки.	мінілекція, фокус група, мозковий штурм, обговорення.
Блок VI «Менеджмент волонтерських ініціатив»	2 тижні	6.1 Що таке волонтерська програма та волонтерська ініціатива. 6.2 Створення волонтерських програм. 6.3 Написання волонтерських ініціатив. 6.4 Налагодження співпраці та залучення ресурсів для реалізації волонтерських ініціатив. 6.5 Процес реалізації волонтерських ініціатив. 6.6 Моніторинг і оцінка впроваджених волонтерських ініціатив.	мінілекція, рольова гра, метод кейсів, мозковий штурм, дискусія.

Додаток Е

Анкета**дослідження стану територіальних громад постраждалих громад
постраждалих від воєнних дій**

Вітаємо!

Шановний респонденте, просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке має на меті вивчити стан готовності та організації волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій.

Дослідження «Організація волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій» проводиться в рамках наукового дослідження аспірантки кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Анкета є анонімною! Жодні результати дослідження не будуть передані третій стороні, а будуть використані для підготовки наукової роботи зі збереженням повної конфіденційності. Заповнення анкети займе близько 10 хвилин.

І. Стан громади: відсоток відбудованого, стан ВПО та стан громади після програми тощо.

1. Який відсоток громади, постраждалий від бойових дій, було відновлено?

- ☐ Менше ніж 10%
- ☐ 10 – 20%
- ☐ 20 – 30%
- ☐ 30 – 40%
- ☐ 40 – 50%
- ☐ Більш як 50%

2. Скільки людей було залучено до відновлення громади?

- ☐ Менш як 50

- ☐ До 100
 - ☐ Від 100 – до 150
 - ☐ Від 150 – до 200
 - ☐ Більше ніж 200
3. Вкажіть, будь ласка, який відсоток з них, це волонтери?
- ☐ Менше ніж 10%
 - ☐ 10 – 20%
 - ☐ 20 – 30%
 - ☐ 30 – 40%
 - ☐ 40 – 50%
 - ☐ Більш як 50%

II. Які проєкти було реалізовано, які виникали додаткові волонтерські ініціативи.

4. На скільки відсотків зріс рівень залученості членів громади до волонтерства в порівнянні: до 24.02.2022 та після?

- ☐ До 10 %
- ☐ 10 – 40 %
- ☐ 50 %
- ☐ 60 – 80 %
- ☐ Понад 90 %

5. Скажіть, будь ласка, чи виникали волонтерські ініціативи в громаді?

- ☐ Так
- ☐ Ні

6. Якщо так, то які це волонтерські ініціативи?

7. Які б Ви хотіли реалізувати волонтерські ініціативи у Вашій громаді?

III. Згуртованість громади.

8. На Вашу думку, на скільки відсотків громада стала більш соціально згуртована завдяки волонтерству?

- ☐ До 10 %
- ☐ 10 – 40 %
- ☐ 50 %
- ☐ 60 – 80 %
- ☐ Понад 90 %

9. Які показники соціальної згуртованості громади, на Вашу думку підвищилися і на скільки відсотків?

	До 10 %	10 – 40%	50 %	60 – 80%	Більше 90%
Приналежність до громади					
Ідентичність з іншими членами громади					
Залученість до суспільного життя					
Лідерство\ініціативність					
Жертовність					
Соціальна групова та індивідуальна відповідальність					
Доступність					
Здорова (налагоджена) взаємодія					
Активізація громади					
Мінімізація соціальної ізоляції\дезінтеграції					
Толерантність\солідарність					

IV. Взаємодія ВПО та мешканців громади, конфліктність, залучення ВПО в житті громади.

10. Чи зросла взаємодія громади й ВПО?
- ☐ Так

- Ні

11. Якщо так, то в якій саме діяльності?

	До 10 %	10 – 40%	50 %	60 – 80%	Більше 90%
Громадська діяльність\ суспільні роботи					
Працевлаштування в громаді\розвиток свого бізнесу					
Участь в освітніх процесах(відвідування дітей ВПО освітніх закладів)					
Участь у політичному житті громади\управлінні\самоврядуванні					
Участь у житті громади					

V. Покращення у відбудові громади.

12. Чи вдалося частково подолати наслідки воєнних дій?

- Так
- Ні

13. Які саме наслідки воєнних дій вдалося частково подолати?

- відновлення економічної активності, створення робочих місць
- дороги, мости, транспортне сполучення
- відновлення критичної комунальної інфраструктури
- реабілітаційні центри, медичні заклади, освітні заклади
- відновлення житлового фонду
- укриття, центри безпеки, системи оповіщення
- соціальний захист, робота з ВПО
- розмінування
- спортивні, культурні заклади, рекреаційні споруди й зони відпочинку

VI. Взаємодія з владою, іншими громадами, організаціями.

14. Чи зросла взаємодія з даними інституціями та на який відсотків?

	Менше 10%	10 – 20%	20 – 30%	30 – 40%	40 – 50%	Більше 50%

Влада\ органи місцевого самоврядування						
Волонтерські організації\ громадські організації						
Місцеві жителі громади						
Міжнародні благодійні проекти\ меценати						

15. Який найбільший успіх у громаді Ви спостерігаєте із розвитком волонтерства? Що вдалося досягти?

Дякуємо за відповіді!

Додаток Є

Гайд
структурованого інтерв'ю з лідерами територіальних громад

Вітаємо!

Дякуємо, що погодилися взяти участь в інтерв'ю та дати зворотній зв'язок про пророблену роботу у Ваших територіальних громадах з досліджуваної теми «Організація волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій».

Мета інтерв'ю: дослідити дієвість Комплексної тренінгової програми на практиці. Ваш досвід та Ваша думка дуже важливі для нас. Інтерв'ю орієнтовно триватиме до 40 хв.

Ваша участь в дослідженні та відповіді залишаться конфіденційними. Якщо Ви не проти, ми будемо робити технічний аудіозапис інтерв'ю, який буде транскрибований та після цього видалений.

Ми дуже сподіваємось на Вашу відвертість та критичність!

1. Доброго дня, назвіть, будь ласка.
2. Яку територіальну громаду Ви представляєте?
3. Розкажіть, будь ласка, яку волонтерську ініціативу ви реалізовували у Вашій територіальній громаді?
4. Якби Ви могли оцінити, скільки людей підтримувало вашу волонтерську ініціативу?
 - Незначна підтримка
 - Середнього рівня підтримка
 - Підтримка великої кількості людей
5. Назвіть, будь ласка, як Ваш проєкт називався і в чому була його основна мета?
6. Чи продовжується Ваш проєкт свою роботу нині?
7. Чи вдалося досягти мети вашої волонтерської ініціативи?

8. Оцініть на скільки легко було зібрати волонтерську ініціативну групу? Обґрунтуйте свій вибір.

9. Скажіть, будь ласка, команда волонтерської ініціативної групи з моменту виникнення волонтерської ідеї та до сьогоднішнього дня, розширювалася?

- Чи стало більше учасників волонтерської ініціативної групи з числа мешканців територіальної громади в продовж реалізації волонтерської ініціативи?

- Скільки людей долучилися до волонтерської діяльності в межах вашої волонтерської ініціативи (які не входять в склад волонтерської ініціативної групи, але є волонтерами)?

10. Чи вплинула ваша волонтерська ініціативна на соціальну згуртованість суспільства в громаді? Як саме?

11. Чи зросла взаємодія між вами, як волонтерською ініціативною групою та членами громади до початку реалізації ініціативи і зараз? Якщо так, то наскільки зросла?

12. Чи виникали додаткові волонтерські ініціативи під час реалізації вашої або по її завершенні? Якщо так, то якій ініціативи, наведіть приклад.

13. Кого ви залучали до реалізації вашої волонтерської ініціативи? Та хто надав найбільшу підтримку в реалізації волонтерської ініціативи?

- Влада\ органи місцевого самоврядування
- Громадські організації\ волонтерські організації
- Місцеві жителі громади
- Міжнародні організації\ меценати

14. Скажіть, будь ласка, чи підвищився рівень, ваші компетентності щодо організації волонтерської діяльності в територіальних громадах постраждалих від воєнних дій? Оцініть його за одним із критеріїв та підкресліть обраний:.

- Так
- Швидше так, аніж ні
- Швидше ні, аніж так
- Ні

15. Чи вдалося задовольнити потреби громади вашою реалізованою волонтерською ініціативою?

16. Чи плануєте ви продовжувати роботу волонтерської ініціативної групи надалі та популяризацію волонтерської діяльності у вашій територіальній громаді? Якщо так, розкажіть, як Ви це бачите?

Дякуємо Вам за відповіді та участь у цьому інтерв'ю. Ваш досвід дуже важливий для нашого дослідження.